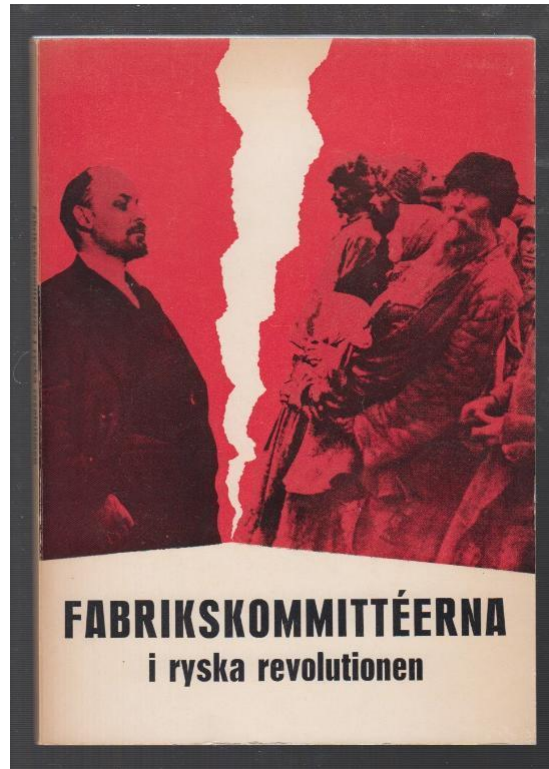

Maurice Brinton

Originalalets titel: *The Bolcheviks and Workers' Control 1917-1921* (1970)

Översättning: Ingemar Nilsson

Utgiven av Stockholms Lokala Samorganisation, 1971

I denna utgåva har översättningen bearbetats¹, bl a genom att i noterna införa svenska källor när sådana hittats (ofta har då också citat uppdaterats i enlighet med de befintliga översättningarna). Vidare har det gjorts försök att ändra transkriptionen av ryska namn/ord till svensk standard (t ex Makhno -> Machno) – här återstår dock en del jobb att göra.

Innehåll

Arbetarkontroll	1
Den ryska revolutionen	4
1917	12
1918	36
1919	54
1920	60
1921	73
Epilog	80
Avslutning	81

¹ Broschyren i original: <http://www.sac.se/content/download/16633/130320/file/Fabrikskommitteerna.pdf>, men den versionen är inte sökbar. En annan version (i html-format) finns på webbplatsen Marxist Internet Archive: <http://marxists.org/svenska/brinton/1970/ryska-revolutionen.htm>.

Arbetarkontroll

Man har nu återigen börjat tala om arbetarkontroll. Förstatligande (både i väst och öst) eller regerandet genom ett ”arbetarklassens parti” (både i väst och öst) har helt tydligt misslyckats och har inte uppfyllt de vanliga människornas hopp och förväntningar – eller givit dem något verkligt inflytande över de beslut som rör deras levnadsförhållanden. Detta har skapat ett nytt intresse för frågan om ”arbetarkontroll” och för idéer som, under andra förhållanden, var i allmänt omlopp i början på seklet.

Idag talar så olika grupper som unga liberaler och vänsterfalangen inom Labour, uttjänta fackföreningsfunktionärer och ”trotskister” av den ena eller andra schatteringen – för att nu inte tala om anarkosyndikalister och ”frihetliga marxister” – alla om arbetarkontroll. Detta kan bero på två saker. Antingen har dessa grupper gemensamma mål – vilket inte verkar troligt – eller också tjänar orden till att dölja deras egentliga betydelse. Vi hoppas kunna skingra en del av förvirringen genom att erinra om hur de olika förespråkarna för olika uppfattningar av ”arbetarkontroll” vid ett kritiskt stadium i historien konfronterades med varandra och genom att visa vilka som segrade, varför de segrade och vilka konsekvenser detta skulle få.

Ett återvändande till motsättningarnas historiska rötter innebär inte att man önskar begrava sig i historiens sopor eller att man praktiserar någon form av navelskådande. Den revolutionära rörelsen i Storbritannien har, i motsats till många andra europeiska länders, aldrig befattat sig särskilt mycket med teori, utan har istället föredragit en på det hela taget mer praktisk och erfarenhetsmässig inställning. Detta kan tidvis ha bidragit till att rörelsen undvikit att sugas ner i de metafysiska spekulationernas träsk, men det har också medfört att de klara och fasta perspektiven gått förlorade. Om man inte klart förstår de strävanden och de krafter (inklusive ideologiska) som utgör ett hinder för framgångarna – kort sagt: utan att förstå historien – blir den revolutionära kampen en ”rörelse utan riktning”. Utan klara perspektiv går revolutionärer lätt i fällor – eller leds in i återvändsgränder – vilket de lätt skulle ha kunnat undvika med lite kunskap om sitt eget förflutna.

Förvirringen beträffande ”arbetarkontroll” (åtminstone i Storbritannien) är delvis av terminologisk art. Inom den brittiska rörelsen (och, i mindre grad, inom det engelska språket) görs sällan någon klar skillnad mellan ”kontroll” (*control*) och ”förvaltning” (*management*), funktioner som ibland kan vara samma men som vanligtvis är helt olika. Inom fransk, spansk och rysk politisk litteratur syftar två olika termer (*controle* och *gestion*, *control* och *gerencia*, *kontrolia* och *upravleniye*) på producenternas partiella, respektive totala, ledning av produktionsförloppet. Om man tänker efter ett ögonblick kommer man att förstå, varför det är nödvändigt att göra denna distinktion.

Två situationer är möjliga. I den ena fattar arbetarklassen (den kollektiva producenten) alla grundläggande beslut. Detta sker direkt, genom organ som den själv tillsatt och med vilka den fullständigt identifierar sig eller som den känner att den har fullständig makt över (fabrikskommittéer, arbetarråd etc.). Dessa organ, som består av valda och återkallbara delegater, federeras sannolikt regionsvis och nationellt. De beslutar över (samtidigt som den största möjliga autonomi för de lokala enheterna tillåts) vad som skall produceras, hur det skall produceras, till vilken kostnad det skall produceras och på vilkas bekostnad det skall produceras. Den andra möjliga situationen är den då dessa grundläggande beslut fattas ”någonannanstans” och ”utifrån”, t.ex. av staten, partiet eller något annat organ utan djupa och direkta rötter i själva produktionen. ”Avskiljandet av producenterna från produktionen”,

vilket är grunden för alla klassamhällen, består. Det förtryck som denna ordning för med sig ger sig snart tillkänna. Detta sker hur goda den nya maktens revolutionära intentioner än är och vilka medel den än använder (eller inte använder) för att möjliggöra att vissa beslut då och då underkastas godkännanden eller ändringar.

Vi har ord som beskriver dessa två olika tillstånd. *Att förvalta (to manage)* är att själv fatta beslut, som självständig individ eller självständigt kollektiv, och med all kunskap om behövliga fakta. *Att kontrollera (to control)* är att tillse, inspektera eller övervaka beslut som fattats av andra. ”Kontroll” innebär en inskränkning av autonomin eller, i bästa fall, ett tillstånd av dubbelmakt – några människor beslutar om målen medan andra tillser att de lämpliga medlen används för att uppnå dem. Historiskt sett så tycks motsättningarna beträffande arbetarkontroll alltid ha framträtt just under sådana förhållanden av ekonomisk dubbelmakt.

Den ekonomiska dubbelmakten är, som all form av dubbelmakt, högst instabil. Den kan utvecklas till den byråkratiska maktens konsolidering (medan arbetarkontrollen utövar mindre och mindre kontroll) eller till *arbetarförvaltning (workers' management)* då arbetarklassen övertar alla förvaltande funktioner. Sedan 1961, då ”Solidarity” började förespråka ”arbetarförvaltning av produktionen”, har andra börjat tala om ”arbetarnas *direkta* kontroll”, ”arbetarnas *fullständiga* kontroll” etc. – vilket innebär ett indirekt erkännande av att de tidigare termerna var otillräckliga (eller åtminstone tvetydiga).

Det är kortsynt, att i allt detta se en fråga om språklig purism eller terminologiskt eller doktrinärt sofisteri. Vi står i ett speciellt förhållande till det förflutna och nutiden. Vi har inte dykt upp på den politiska arenan från ingenstans. Vi är en del av den revolutionärt frihetliga traditionen för vilken dessa begrepp var av stor betydelse. Och vi lever inte i ett politiskt tomrum. Vi lever i ett speciellt historiskt sammanhang där en ständig kamp pågår. I denna kamp kommer de olika sociala skiktens (bourgeoisin, byråkratin och proletariatet) motsatta intressen till uttryck genom olika sorts krav, mer eller mindre klart formulerade. På ett påfallande sätt ger sig olika uppfattningar om kontroll och förvaltning tillkänna i dessa motsättningar. I motsats till Klumpe Dumpe kan vi inte lägga in den betydelse vi själva vill i ord.

Dessutom är den revolutionära rörelsen själv en av krafterna på denna sociala arena. Vare sig vi tycker om det eller inte – och vare sig den själv inser det eller inte – så är större delen av den revolutionära rörelsen genomsyrad av bolsjevismens värderingar, traditioner och organisationsuppfattningar. Under den ryska revolutionens historia, särskilt mellan 1917 och 1921, ställdes frågan om ”arbetarkontroll” kontra ”arbetarförvaltning” i skarp belysning. ”Från 1917 till 1921 var frågan om produktionens förvaltning den bästa mätaren på motsättningen mellan olika uppfattningar om utformandet av den nya sociala ordningen ... Den var det ständiga upphovet till den konfrontation som pågick mellan de kommunistiska fraktionerna”.² Och, vilket måste betonas, mellan bolsjevikerna och de andra riktningarna inom den revolutionära rörelsen. Tusentals revolutionärer mördades och hundratusentals sattes i fängelse under utkämpandet av denna strid.

De flesta av dem som nu söker sig till den revolutionära rörelsen känner inte till dessa strider. Man bör dock inte betrakta detta som en fördel. Klarlägganden är viktiga, men här uppstår nya problem. Det första tragiska hindret är det *metodiska armod* och det förakt för historien (ibland t.o.m. anti-intellektualism) som finns hos så många av de revolutionärer som verkligen har en del kunskap om vad som egentligen hände. Och en av den nuvarande situationens ironier är att de – bolsjevismens resterande arvtagare – som talar mest högljutt om

² R. V. Daniels, *The Conscience of Revolution* (Harvard University Press 1960), s. 81.

”nödvändigheten av teori” och ”nödvändigheten av att studera historien” är de som har mest att dölja (om deras egen tidigare historia verkligen skulle dras fram i ljuset) och mest att förlora (om ett samlat alternativ skulle uppstå och hota deras förstelnade dogmer).

En del av förvirringen beträffande ”arbetarkontroll” är vare sig av terminologisk art eller beroende av att man negligerar det förflutnas strider, utan istället avsiktlig. Idag kan man t.ex. finna en del hårdföra gamla leninister eller trotskister (inom Socialist Labour League, International Marxist Group eller International Socialisms ”elit”) som utan att blinka förespråkar ”arbetarkontroll”. De försöker utnyttja den förvirring som nu råder inom rörelsen och talar om ”arbetarkontroll” som om a) de med detta menade vad de politiskt godtrogna tror att de menar (d.v.s. att arbetarna själva skall besluta om produktionens grundläggande frågor) och b) som om de – och den leninistiska läran som de säger sig vara anhängare av – alltid hade stött krav av detta slag eller som om leninismen alltid hade betraktat arbetarkontroll som den allmänna grunden för en ny social ordning snarare än som en *paroll* som kan utnyttjas i manipulations-syften i speciella och högst begränsade historiska sammanhang.³

Frågan om självförvaltning är inte något som bara är avsett för de invigda. Denna diskussion – som måste föras i termer som är så klara som möjligt – är inte sekteristisk. Självförvaltning är just vad vår tids revolution handlar om. Detta skulle vara tillräckligt för att förklara utgivningen av en sådan här pamflett. Ett studium av denna period (Ryssland 1917-21) innebär dock mer än så. Den kan bidra till grunden för en ny form av analys av den ryska revolutionens öde, en uppgift som vi här i korthet skall beröra.

³ Inte alla trotskistiska riktningar använder detta knep. En del är otvetydigt reaktionära. Så hävdar t.ex. K. Coates och A. Topham att ”för oss tycks det förnuftigt att använda 'arbetarkontroll' som beskrivning av fackföreningarnas aggressiva intrång (sic!) i företagets ledande organ inom den kapitalistiska ramen och 'arbetarnas självförvaltning' som beskrivning av försök att demokratiskt förvalta en socialiserad ekonomi”. (*Industrial Democracy in Great Britain*, Macgibbon and Kee 1968, s. 363.)

Lika uppriktig var Trotskij själv. Även om han inte ansåg arbetarkontroll vara en uppgift för fackföreningarna, skilde han i alla fall klart mellan ”kontroll” och ”förvaltning”. ”Kontrollparollen är alltså för oss knuten till den period av dubbelmakt i industrin som svarar mot övergången från det borgerliga styret till det proletära... Med kontroll menar alla människor att en institution övervakar och lägger band på en annans arbete. Kontroll kan vara aktiv, dominerande och allomfattande. Men det är fortfarande fråga om kontroll. Själva tanken med denna paroll var att övergångsregimen skulle växa ut inom industrin när kapitalisten och hans administratörer inte längre, utan arbetarnas samtycke, kunde vidta någon åtgärd samtidigt som arbetarna å andra sidan inte hade åstadkommit de politiska förutsättningarna för nationalisering och varken i teknisk mening övertagit styret eller skapat de organ som krävs för detta.” (L. Trotskij, [Vad härnäst? Det tyska proletariatets ödesfrågor](#), 1932.)

Den ryska revolutionen

Om man föreslår att man skall betrakta vad som hände i Ryssland 1917 (och därefter) ur en ny synvinkel kan man lugnt räkna med att bli missförstådd. Om dessutom de frågor som ställs och den metod som föreslås råkar skilja sig från de frågor och den metod som för närvarande används så är förslaget nästan en garanti för att man skall missförstås. Som vi tidigare funnit anledning att nämna så är förvanskningar något högst typiskt för den traditionella vänstern – för den finns ingenting så plågsamt som en ny idé.

Under de senaste femtio åren har vänsterns alla existerande organisationer skapat en mängd myter (och t.o.m. en mängd anti-myter) om den ryska revolutionen. Socialdemokratiens parlamentariska avgudadyrkare ser ”bolsjevismens misslyckande” i dess ”anti-demokratiska praktik”. Den värsta synden för dem var upplösandet av den konstituerande församlingen. Den självutnämnda ”kommunistiska” rörelsen (stalinisterna, trotskisterna, maoisterna etc.) talar med barnslig stolthet om den ”ärorika socialistiska revolutionen”. De försöker prisa och popularisera dess första framsteg medan deras uppfattningar skiljer sig åt om vad som hände därefter, när det hände, varför det hände och vilka som drabbades av händelserna. För åtskilliga anarkister innebär det faktum, att staten eller den ”politiska makten” inte omedelbart ”avskaffades” det slutgiltiga beviset och mätaren på att ingenting av grundläggande betydelse egentligen skedde.⁴ SPGB drar till stora delar samma slutsatser fastän de hävdar att det berodde på att lönesystemet inte avskaffades, att majoriteten av den ryska befolkningen inte fick möjlighet att höra SPGB:s åsikter (som framfördes av talesmän som vederbörligen godkännts av sin exekutivkommitté) och att man inte då sökte vinna en parlamentarisk majoritet inom de existerande ryska institutionerna.

Från alla håll försöker folk utnyttja den ryska revolutionen för sin propaganda – och behåller bara de delar som råkar stämma överens med deras egna speciella analys av historien eller med deras egna speciella teorier för nutiden. Det som var nytt, det som tycktes stå i motsättning till etablerade teorier eller bryta sig loss ur etablerade mönster, har systematiskt ”glömts”, förringats, förvrängts och förnekats.

Varje försök till att omvärdera den viktigaste erfarenheten från 1917-21 är dömt att stöta på motstånd. De första som kommer att reagera är de ”apparatjiks” som i årtal har skyddat ”revolutionära” organisationer (och den ”revolutionära” ideologin) från det dubbla hotet av upplösning och förnyelse. Motstånd kommer dock också att finnas hos många ärliga militanter, som söker vägen fram till en äkta revolutionär ståndpunkt. Det är här inte fråga om ett enkelt psykologiskt motstånd, utan om ett fenomen av djupare betydelse som inte kan bortförklaras med att peka på diverse ”ledningars” reaktionära roll och inflytande. Om den vanlige militanten har svårt att förstå hela innebörden av en del av de problem som uppstod i den ryska revolutionens tidiga skeden så är det p.g.a. att dessa problem är bland de viktigaste och svåraste (om inte de *allra* viktigaste och svåraste) som arbetarklassen någonsin stått inför. Arbetarklassen genomförde en revolution som inte enbart innebar att det politiska ledargarnityret i toppen byttes ut. Arbetarklassen exproprierade de tidigare ägarna till produktionsmedlen (och förändrade därigenom grundligt de existerande egendomsförhållandena), men i

⁴ Ett exempel på en sådan högst förenklad analys av den ryska revolutionens öde kan man återfinna i Volines *Nineteen Seventeen* (Freedom Press, 1954). ”När bolsjevikipartiet väl hade fått makten installerade det sig som den absoluta härskaren. Det korrumpades snabbt. Det organiserade sig självt som en privilegierad kast. Och senare slog det ner och underkuvade arbetarklassen för att kunna exploatera den under nya former och i sitt eget intresse.”

vilken utsträckning var den i stånd att gå utöver även detta? I vilken utsträckning var den i stånd – eller förberedd på – att revolutionera produktionsförhållandena? Vilde den bryta sönder den auktoritära struktur som produktionsförhållandena förkroppsligar och upprätthåller i alla klassamhällen? Var den förberedd på att själv ta hand om produktionen (och därigenom hela samhället) eller var den benägen att överlämna denna uppgift åt andra? Och i vilken utsträckning skulle den härskande ideologin segra och tvinga arbetarklassen att ersätta sina erkända fiender med ett parti som påstod sig tala ”på dess vägnar”?

Det är en stor uppgift att besvara dessa frågor och den innehåller många fällor. En av farorna för den som sansat söker analysera ”den ryska revolutionens heroiska period” är den ”retrospektiva identifikationen” med den ena eller andra riktningen eller personen som då verkade på den politiska arenan (t.ex. Osinskij, Kollontaj, Maximov, Machno eller Mjasnikov). Detta är ett meningslöst politiskt tidsfördriv. Det leder snabbt till att revolutionärer, i stället för att försöka förstå det stora händelseförloppet, börjar ställa frågor som: ”hur skulle man handlat vid det eller det tillfället?”, ”var den eller den handlingen förhastad?”, ”vem hade rätt vid den eller den kongressen?” o.s.v. Vi hoppas vi har undvikit denna fälla. När vi t.ex. studerar Arbetaroppositionens kamp mot partiets ledning (1920 och 1921) är det för oss inte en fråga om att ”välja sida”, utan att *förstå* vad krafterna i konflikten verkligen representerade. Vilka motiv (och ideologiska och andra begränsningar) hade t.ex. de som tycktes ställa sig i opposition mot utvecklingen mot byråkratisering av samhällslivets alla områden?

En annan fara (eller en annan form av samma fara) hotar dem som beträder detta fält för första gången och som fortfarande är förvirrade av de officiella myterna; det är faran att fastna i just de myter som man försöker göra upp med. De som t.ex. försöker att ”ta ner” Stalin (eller Trotskij eller Lenin) kommer kanske att lyckas med att uppnå sitt aktuella mål. Men de kanske ”lyckas” på bekostnad av att de inte ser, fattar eller kan påvisa de mest grundläggande nya dragen i denna period: arbetarklassens självständiga handlande i försök att totalt förändra sina levnadsvillkor. Vi hoppas att vi har undvikit även denna fälla. Om vi till viss del har citerat uttalanden av framträdande personer så är det enbart därför att dessa sammanfattar de ideologier som, vid en given punkt i historien, vägledde människors handlande och tänkande. Genom hela redogörelsen har vi dessutom känt, att det enda seriösa sätt som man kan behandla vad bolsjevikerna sade och gjorde på är att förklara den sociala roll deras uttalanden och handlingar spelade.

Vi måste nu fastslå de grundvalar vi utgått från i vår redogörelse. Vi hävdar att ”produktionsförhållandena” – de förhållanden som personer eller grupper intar gentemot varandra under välståndets producerande – är den viktigaste grunden för varje samhälle. Produktionsförhållandenas speciella form är den minsta gemensamma nämnaren för alla klassamhällen, då producenten inte förvaltar produktionsmedlen, utan istället är avskild från både produktionsmedlen och sitt eget arbetes produkter. I alla klassamhällen är producenten underordnad dem som leder produktionen. Arbetarförvaltning av produktionen – som innebär att producenten fullständigt härskar över produktionsprocessen – är inte en sak av marginell betydelse för oss. Det är det centrala i vår politiska linje. Det är det enda medlet varigenom de auktoritära (uppdragsgivare – uppdragsutförare) förhållandena i produktionen kan överskridas och ett fritt, kommunistiskt eller anarkistiskt, samhälle införs.

Vi hävdar också att produktionsmedlen kan övergå i andra händer (t.ex. från privata händer till byråkratins kollektiva ägo) *utan att detta förändrar produktionsförhållandena*. Under sådana villkor – och vilket det formella kriteriet på fattigdom än är – är samhället fortfarande ett klassamhälle därför att produktionen fortfarande leds av ett organ som står utanför

producenterna själva. Egendomsförhållandena återspeglar med andra ord inte nödvändigtvis produktionsförhållandena. De kan tjäna till att dölja dem – och i själva verket är det just vad de ofta har gjort.⁵

Så långt godtar ganska många vår analys. Vad som hittills inte försökts är att sätta den ryska revolutionens historia i relation till denna allmänna begreppsram. Här kan bara huvudlinjerna för ett sådant försök antydast.⁶ Utifrån våra ovannämnda grundvalar hävdar vi att den ryska revolutionen utgör ett misslyckat försök från den ryska arbetarklassens sida att bryta sig ur de produktionsförhållanden som efterhand alltmer förtryckte arbetarklassen. Den väldiga resningen 1917 var tillräckligt stark för att krossa bourgeoisins politiska herravälde (genom att förstöra den grund på vilken den var uppbyggd: den privata äganderätten till produktionsmedlen). Den förändrade de rådande egendomsförhållandena, men den visade sig inte tillräckligt stark (trots heroiska försök i denna riktning) att förändra de auktoritära produktionsförhållandena, som är kännetecknande för alla klassamhällen. Delar av arbetarklassen (de aktivaste inom fabrikskommitté-rörelsen) försökte verkligen att driva revolutionen i denna riktning. Men deras försök misslyckades. Det är värdefullt att analysera orsakerna till detta misslyckande – och se hur nya herrar kom att ersätta de gamla.

Vilka var de krafter som bekämpade dem som försökte uppnå en total förändring av produktionsförhållandena? I första hand var det naturligtvis bourgeoisin, som hade *allt* att förlora på en sådan total social resning. När den ställdes inför hotet av arbetarförvaltning visste den att den skulle förlora inte bara äganderätten till produktionsmedlen utan också möjligheten till privilegierade ställningar som experter och beslutsfattare. Det var inte att undra på att bourgeoisin drog en lättnadens suck när de såg att revolutionens ledare inte ville ”gå längre än till förstatligande” och var angelägna om att bevara förhållandet med uppdragsgivare och uppdragsutförare inom produktionen och övriga områden. Det är sant, att stora delar av bourgeoisin kämpade desperat för att återfå sin förlorade egendom. Inbördeskriget var en långdragen och blodig affär. Men tusentals av dem som, genom seder och bruk, stod i mer eller mindre nära anknytning till den exproprierade bourgeoisin fick mycket snart tillfälle att – genom köksdörren – återinträda i det ”revolutionära fästet” och återta sina roller som ledare av produktionen i ”Arbetarstaten”. De tog genast till vara denna oväntade möjlighet. De anslöt sig flockvis till partiet eller beslöt sig för att samarbeta med det och välkomnade cyniskt varje uttalande från Lenin och Trotskij som underströk behovet av ”arbetsdisciplin” och ”enmansledning”. Många tillsattes snart (uppfifrån) på höga poster inom ekonomin. Genom att sammansmälta med den nya politiskt-administrativa ”eliten”, där partiet utgjorde kärnan, så kunde de mer ”upplysta” och teknologiskt skolade delarna av den ”exproprierade klassen” snart återta ledande positioner i produktionen.

I andra hand så var fabrikskommitté-rörelsen tvungen att bemöta öppet fientliga riktningar

⁵ För en fullständig diskussion av denna uppfattning - och allt den innebär - se ”Les rapports de production en Russie” av P. Chaulieu i *Socialisme ou Barbarie* nr 2 (maj-juni 1949). Fastän denna uppfattning måhända förvånar många ”marxister” är det av intresse att se att Engels klart förstod den. I sitt brev till Schmidt (27 oktober 1890) skrev han: ”I en modern stat måste lagen inte bara överensstämja med och vara ett uttryck för de allmänna ekonomiska förhållandena, utan måste också till sitt inre vara sammanhängande och inte, p.g.a. sina inre motsättningar, tillintetgöra sig själv. Därigenom blir den trogna återspeglingsen av de ekonomiska förhållandena lidande ... Återspeglingsen av de ekonomiska relationerna i de juridiska principerna är med nödvändighet tämligen virrig.” (Marx-Engels, *Selected Correspondence*, s. 504-5.)

⁶ Möjligheterna av en sådan analys har antytts i en utmärkt liten pamflett, *Notes pour une analyse de la Révolution Russe*, av J. Barrot. (Från: Librairie ”La Vieille Taupe”, 1 rue des Fossés-St.-Jacques, Paris-5, Frankrike.)

inom vänstern, som t.ex. mensjevikerna. Mensjevikerna betonade ständigt, att eftersom revolutionen bara kunde vara av borgerligt demokratisk art så fanns det inget att vinna på att försöka låta arbetarna överta förvaltningen av produktionen. Alla sådana strävanden fördömdes som ”anarkistiska” och ”utopiska”. På vissa platser utgjorde mensjevikerna ett allvarligt hinder för fabrikskommitté-rörelsen, men oppositionen mot dem var förberedd, principiellt grundad och konsekvent.

I tredje hand måste man sätta bolsjevikernas attityd, vilken var betydligt svårare att genomskåda. Mellan mars och oktober stödde bolsjevikerna fabrikskommittéernas utbredning, men vände sig mot dem under de sista veckorna av 1917 och försökte inkorporera dem i den nya fackföreningsstrukturen för att på så sätt lättare kunna oskadliggöra dem. Hela detta förlopp, som beskrivs i denna pamflett, spelade en viktig roll när det gällde att förhindra det snabbt växande hotet mot de kapitalistiska produktionsförhållandena från att nå sin höjdpunkt. Bolsjevikerna kanaliserade istället de krafter som släppts lösa mellan mars och oktober till ett framgångsrikt angrepp mot bourgeoisins politiska makt (och mot de egendomsförhållanden som denna makt grundade sig på). I detta avseende var revolutionen alltså ”framgångsrik”. Men bolsjevikerna var också ”framgångsrika” i fråga om att återställa ”lag och ordning” i produktionen – en lag och ordning som återupprättade de auktoritära förhållanden som allvarligt hotats under en kort period.

Varför handlade partiet på detta sätt? Att besvara den frågan skulle kräva en mycket mer fullständig analys av bolsjevikpartiet och dess förhållande till den ryska arbetarklassen än vad vi här har möjlighet till. Man måste återigen undvika myterna (”det framstående bolsjevikpartiet”, ”vapnet som smitts av Lenin”, ”revolutionens spjutspets” etc.) och anti-myterna (”partiet som förkroppsligandet av totalism, militarism, byråkrati” etc.) och istället ständigt försöka förstå snarare än utgjuta sig i hyllningskväden eller förbannelser. Både partiets ideologi och praktik var ytligt sett starkt rotade i de speciella historiska förhållanden som rådde i tsar-Ryssland under detta århundrades första årtionde. Illegalitet och förföljelser förklarar delvis (även om de inte rättfärdigar) partiets organisationsuppbyggnad och dess uppfattning om förhållandet till klassen.⁷ Vad som är svårare att förstå är det naiva draget hos bolsjevikledarna, som inte tycks ha insett de följder som denna organisationsform och denna form av förhållande till klassen oundvikligen skulle få för partiets senare historia.

Även den bolsjevikiska ortodoxins företrädare – Trotskij – fastslog när han skrev om partiets tidiga historia: ”De speciella formerna ... för den politiska apparaten höll redan på att skapas när partiet arbetade underjordiskt. Den unge revolutionäre byråkraten framträdde redan. Det är visserligen sant, att de illegala förhållandena erbjöd ett ganska magert utrymme åt sådana demokratiska formaliteter som val, ansvarighet och kontroll. Men kommittéfunktionärerna förstärkte ändå otvivelaktigt dessa begränsningar mer än nödvändigt. De var betydligt mer oförsonliga och stränga mot de revolutionära arbetarna än mot sig själva och föredrog att spela herrar. Så var även fallet under omständigheter som krävde att man uppmärksam lyssnade på massornas röst. Krupskaja konstaterar att, liksom inom bolsjevikkommittéerna, så fanns det på kongressen nästan inga arbetare, utan till största delen bara intellektuella. 'Kommittéfunktionären', skriver Krupskaja, 'var i allmänhet en ganska självsäker person ... som regel ville han inte veta av någon intern partidemokrati ... ville inte att någon ny ordning skulle införas ... önskade inte och visste inte hur han skulle anpassa sig efter snabbt för-

⁷ Båda avtecknar sig tydligt i bolsjevismens *teori* (jfr. Lenin: ”Vad bör göras?” och ”Ett steg framåt, två steg tillbaka”) och *praktik* mellan 1901 och 1917.

ändrade villkor'.”⁸ En första antydning om vad allt detta skulle leda till gavs 1905. Sovjeterna hade uppstått på många platser. ”Bolsjevikernas Petersburgs-kommitté skrämde till att börja med av införandet av en sådan nyhet som en massornas representation som gick utanför partiformerna. Den fann inte något bättre att göra än att ställa sovjeterna inför ett ultimatum: antag omedelbart ett socialdemokratiskt program eller upplös er organisation. Utan att blinka ignorerade hela Petersburgssovjeterna, inklusive gruppen av bolsjevikiska arbetare, detta ultimatum.”⁹ Broué, en av bolsjevismens mer sofistikerade apologeter, skrev att ”de inom bolsjevikpartiet som var mest välvilligt inställda till sovjeterna såg dem, i bästa fall, blott som stödtrupper till partiet ... för sent upptäckte partiet den roll det kunde spela inom sovjeterna och den fördel sovjeterna innebar i fråga om att öka partiets inflytande när det gällde ledningen av massorna”.¹⁰ Här har vi problemet i ett nötskal. De bolsjevikiska kadren såg sin roll som revolutionens ledare. En rörelse som inte utgått från dem eller som inte stod under deras kontroll kunde bara framkalla deras misstro.¹¹ Det har ofta sagts, att bolsjevikerna var ”överraskade” av sovjeternas uppkomst – denna förvrängning bör inte förvilla oss. Bolsjevikernas reaktion var av betydligt djupare innebörd än enbart ”överraskning” – den återspeglade hela uppfattningen om förhållandet mellan arbetarna och revolutionärerna. Redan 1905 utdömde de ryska massornas egna handlingar dessa uppfattningar som föråldrade.

Åtskilliga gånger under 1917 avslöjades denna avskildhet mellan bolsjevikerna och massorna. Man kunde först bevittna det under februarirevolutionen, därefter vid tiden för ”aprilteserna” och ännu senare vid tiden för julikuppen.¹² Åtskilliga gånger har man erkänt att partiet gjorde ”misstag” både 1905 och 1917. Men denna ”förklaring” förklarar ingenting. Den fråga man bör ställa är: vad var det som möjliggjorde dessa misstag? Och man kan bara svara om man förstår den *form av arbete* som utfördes av partikadren, alltifrån partiets tillkomst ända fram till tiden för revolutionen. Partiledarna (från de inom centralkommittén ner till dem som hade uppsikt över de lokala organisationerna) hade, genom följderna av dels villkoren för kampen mot tsarväldet och dels sina egna organisationsuppfattningar, hamnat i en situation som bara gav dem möjlighet till knapphändiga kontakter med den verkliga arbetarrörelsen. ”En arbetare-agitator”, skrev Lenin, ”som uppvisar någon som helst talang och på något sätt verkar lovande *skall inte arbeta i fabriken*. Vi måste tillse att han lever på partistöd ... och att han övergår till 'underjordisk' ställning.”¹³ Det är inte att undra på att de få bolsjevikfunktionärer som kom från arbetarklassen snart förlorade den verkliga kontakten med klassen. Inom bolsjevikpartiet fanns en motsättning som bidrar till att förklara dess attityd före och efter 1917. Dess styrka var de *avancerade* arbetarna, som stödde partiet. Det kan inte råda någon tvekan om att detta stöd tidvis var både vida utbrett och äkta. Men dessa arbetare kunde inte kontrollera partiet. Ledningen var i yrkesrevolutionärernas fasta händer, vilket på sätt och vis var oundvikligt. Den hemliga pressen och den illegala spridningen av propaganda kunde bara regelbundet hållas igång av militanter som ständigt förflyttade sig och som tidvis var

⁸ L. Trotskij, *Stalin* (London 1947), s. 61. Den kongress som nämns syftar på den tredje partikongressen (25 april-10 maj 1905). [svenska: [Stalin del 1](#)]

⁹ L. Trotskij, *ibid.*, s. 64-5.

¹⁰ P. Broué, *Histoire du Parti Bolshevik* (Editions de Minuit, Paris 1963); s. 35.

¹¹ Samma inställning kan man återfinna inom själva partiet. Som Trotskij själv sade, med gillande: ”Stadgarna skall vara ett uttryck för ledningens organiserade misstro mot medlemmarna, en misstro som skall avteckna sig genom att partiet vaksamt kontrolleras uppifrån.” I Deutscher, *The Prophet Armed* (O. U. P. 1954), s. 76. [[Den väpnade profeten](#)]

¹² Nej vi påstår inte att ett militärt störtande av den provisoriska regeringen var möjligt i juli. Vi understryker bara hur helt ur linje partiet var med massornas verkliga strävanden.

¹³ Lenin, *Sotjinenija*, IV, 441.

tvungna att fly utomlands. En arbetare kunde bli bolsjevikisk partifunktionär bara under förutsättning att han slutade arbeta och ställde sig till partiets förfogande, som då kunde sända honom på specialuppdrag till den ena eller andra staden. Partiapparaten var i de revolutionära specialisternas händer. Partiets motsättning bestod sålunda i att de verkligt levande krafter som gav partiet styrka inte kunde kontrollera det. Som institution undandrog sig partiet fullständigt den ryska arbetarklassens kontroll. De problem som den ryska revolutionen konfronterades med efter 1917 var inte orsak till denna motsättning, utan medförde bara att den förvärrades. Partiets attityd 1917 och därefter är produkter av dess historia. Därför var de flesta av de försök som gjordes inom partiet av många oppositionsgrupper så meningslösa. De lyckades inte inse att den givna ideologiska grundvalen (partiets förutbestämda ledarställning) nödvändigtvis ledde till vissa följder i praktiken.

Men sannolikt för inte ens detta analysen tillräckligt långt. På ett ännu djupare plan så återspeglar just denna organisationsuppfattning och denna form av förhållande till massornas rörelse den borgerliga ideologins icke erkända inflytande, t.o.m. bland dem som obevekligt sökte störta det borgerliga samhället. Uppfattningen att samhället nödvändigtvis måste vara uppdelat i "ledare" och "ledda", föreställningen att några är födda att härska medan andra egentligen inte kan utvecklas längre än till en viss nivå har sedan urminnes tider varit det som varje härskande klass i historien utgått ifrån. Att även bolsjevikerna utgick från detta visar hur rätt Marx hade när han förkunnade att "de härskande idéerna i varje epok är den härskande klassens idéer". Man kan knappast förvånas över, att fabrikskommittéerna, som konfronterades med en sådan "effektiv", starkt sammanhållen organisation – och som byggde på sådana idéer -, inte lyckades fullfölja revolutionen.

Den slutliga svårighet som mötte kommittéerna hörde hemma i kommittéörelsen själv. Fastän vissa personer hade utomordentligt klara perspektiv, och fastän kommittéörelsen utgjorde klasskampens högsta manifestation 1917, var rörelsen som helhet inte i stånd att förstå vad som höll på att hända den och att bjuda något allvarligt motstånd. Den lyckades inte generalisera sin erfarenhet och de dokument den efterlämnade är tyvärr mycket fragmentariska. Eftersom den inte kunde proklamera sina egna mål (arbetarnas självförvaltning) i klara och positiva termer, var det oundvikligt att andra trädde in i tomrummet. Bourgeoisin stod i full upplösning och arbetarklassen var ännu inte tillräckligt stark eller medveten för att framtvinga *sina egna* lösningar på de problem som sönderslet samhället – och därmed var både bolsjevismens och byråkratins segrar oundvikliga.

En analys av den ryska revolutionen visar, att genom att tillåta att en speciell grupp, avskild från arbetarna, övertar uppgiften att leda produktionen så förlorar arbetarklassen all möjlighet till att ens kunna kontrollera produktionsmedlen. Avskiljandet av producenterna från produktionsmedlen resulterar i ett exploaterande samhälle. När dessutom arbetarna inte längre utövade något inflytande över institutioner som sovjeterna så kunde regimen inte längre kallas för en sovjetregim. Det går inte att fantisera om att den fortfarande representerade arbetarklassens intressen. Den grundläggande frågan – vem förvaltar produktionen efter det att bourgeoisin störtats? – bör nu därför bli det centrala i varje seriös diskussion om socialismen. Den gamla ekvationen (störtandet av bourgeoisin = arbetarstaten), som förkunnats av oräkneliga leninister, stalinister och trotskister, duger helt enkelt inte längre idag.

1917 skapade de ryska arbetarna organ (fabrikskommittéer och sovjet) som kunde ha säkrat arbetarnas egen förvaltning av samhället. Men sovjeterna övergick i bolsjevikfunktionärernas händer. En statsapparat, avskild från massorna, återupprättades snabbt. De ryska arbetarna lyckades inte skapa nya institutioner genom vilka de skulle ha kunnat förvalta både produk-

tionen och det sociala livet. Denna uppgift övertogs därför av någon annan, av en grupp vars speciella uppgift det blev. Byråkratin organiserade produktionen i ett land där den också var herre över de politiska institutionerna.

Allt detta gör det nödvändigt att allvarligt omvärdera flera grundläggande uppfattningar. ”Arbetarmakt” kan inte identifieras med eller vara samma sak som partiets makt – vilket bolsjevikerna ständigt uppfattade den som. ”Arbetarmakt” måste, med Rosa Luxemburgs ord, vara ”klassens verk och inte en liten ledande minoritets i klassens namn, d.v.s. den måste undan för undan framträda ur massornas aktiva deltagande, stå under deras omedelbara påverkan, underkastas hela offentlighetens kontroll, framgå ur folkmassornas växande politiska skolning”.^{*} När det gäller uppfattningen om ”maktövertagandet” så kan detta inte innebära ett militärt övertagande, genomfört av en minoritet, som det uppenbarligen gör för många som ännu tycks leva i Petrograd av år 1917. Det kan heller inte bara innebära försvar – hur nödvändigt detta än är – mot bourgeoisins försök att vinna tillbaka det som arbetarklassen lagt under sig. ”Maktövertagandet” innebär i själva verket, att arbetarklassens stora majoritet till slut inser sin förmåga att förvalta både produktionen och samhället – och organisera sig för detta mål.

Denna text är inte på något sätt en ekonomisk historia över Ryssland mellan 1917 och 1921. På sin höjd är den en selektiv industriell krönika. Mestadels talar fakta för sig själva. På en del ställen har vi dock återgett våra egna synpunkter, särskilt när vi känt att alla de huvudagerande i de stora historiska debatterna hade fel eller var bundna till ett idésystem som hindrade dem att förstå den verkliga innebörden av vad som hände. Sådana tilldragelser som inbördeskrigets olika stadier nämns bara för att placera in olika meningsskiljaktigheter i ett historiskt sammanhang – och för att en gång för alla avslöja påståendet om att de beskrivna åtgärderna vidtogs ”som en följd av inbördeskriget”.

Det kommer troligen att göras invändningar mot att vi under hela redogörelsen lagt större vikt vid de olika striderna inom partiet än vid handlingarna hos de miljoner som, av ett eller annat skäl, aldrig anslöt sig till partiet eller som från början genomskådade vad det ville uppnå. Denna ”anklagelse” är riktig, men samtidigt går denna brist nästan inte att undvika. Strävandena hos tusentals människor, deras tvivel, deras tvekan, deras hopp, deras uppoffringar, deras önskan att förändra villkoren för sina vardagsliv och deras kamp för att verkligen göra det, är otvivelaktigt en skapande historisk kraft i lika hög grad som partikongressernas resolutioner eller partiledarnas tal. En rörelse som har vare sig regler eller stadgar, tribuner eller trubadurer, hör nästan ändå till själva sin natur till det som historien undertrycker. En medvetenhet om problemet, hur viktig den än är, kommer inte att frambringa det material som saknas. Och en essä som den här är huvudsakligen en fråga om dokumentation. Massorna gör historia, de skriver den inte. Och de som skriver den är nästan alltid mer inställda på att hylla förfäderna och i efterhand rättfärdiga vad som skett än på en balanserad framställning av fakta.

Också andra anklagelser kommer att göras. Citaten av Lenin och Trotskij kommer inte att förnekas, men det kommer att heta att de är ”valda” och att ”andra saker också” sades. Vi erkänner oss återigen som ”skyldiga”. Men vi vill betona att det finns tillräckligt med hagiografer i branschen, vars ”objektivitet” (som Deutschers t.ex.) bara är en täckmantel för ett sofistikerat försvar. Det finns dessutom en annan orsak till att ta fram detta material i ljuset. Femtio år efter revolutionen – och långt efter det att dess ”isolering” brutits – har det byråkratiska systemet i Ryssland knappast någon som helst likhet med Pariskommunens

^{*} Rosa Luxemburg, [Den ryska revolutionen](#), Federativs 1967. Ö.a.

modell (valda och återkallbara delegater, ingen erhåller mer än arbetarlön etc., etc.). Inom den marxistiska teorins område kan man knappast finna något stöd för den ryska sociala strukturen. Det syns oss därför mer relevant att citera de uttalanden av 1917 års bolsjevikledare, vilka bidrog till att bestämma Rysslands utveckling, än de uttalanden som, liksom Labourledarnas första maj-tal, för alltid blev kvar i retorikens rike.

Anm. ang. dateringen

Den 14 februari 1918 avskaffade Ryssland den gamla julianska kalendern och antog den gregorianska, som används i Västeuropa. 1 februari blev 14 februari. Den gamla dateringen har följts till denna punkt. Ny datering därefter.

1917**Februari**

Strejker och hungerkravaller i Petrograd. Våldsamma demonstrationer mot regeringen. Trupper, som sänts för att återställa ordningen, fraterniserar med demonstranterna. Sovjeter återuppstår i flera städer för första gången sedan 1905.

27 februari

Nikolaj II abdikerar. Provisoriska regeringen bildas (prins Ljvov som premiärminister).

Mars

Fabriks- och verkstadskommittéer¹ och arbetarråd uppstår i alla större industricentra i europeiska Ryssland. Redan från början är deras krav inte bara begränsade till löne- och arbetstidsfrågor, utan ifrågasätter många grundläggande privilegier.

I flera fall upprättades fabrikskommittéer därför att de tidigare ägarna eller direktörerna hade flytt under februarioroligheterna. ”Proletariatet”, skrev Pankratova*, ”började utan legalt godkännande att samtidigt skapa alla sina organisationer: arbetardeputerades sovjeter, fackföreningar och fabrikskommittéer”.² Arbetarklassen började att utöva ett stort inflytande över hela Ryssland.

10 mars

En stor grupp av arbetsköpare kapitulerar för första gången formellt. Petrogradsovetens verkställande kommitté och Petrograds fabriksförbund undertecknar ett avtal, som garanterar 8-timmarsdagen i en del företag och ”erkänner” några av kommittéerna. De flesta av de övriga arbetsköparna vägrade att följa exemplet. Den 14 mars förklarade t.ex. Handels- och industrikommittén, att ”frågan om 8-timmarsdagen kan inte avgöras genom ömsesidiga avtal mellan arbetare och arbetsgivare, utan måste avgöras av staten”. Fabrikskommittéernas första större strid fördes kring denna fråga.

¹ Fabzavkomy: förkortning för fabritjno-zavodnye komitety.

* Anna Michailova Pankratova anslöt sig till bolsjevikpartiet 1919, hon var då student vid universitetet i Odessa. Hon skrev ett antal böcker om den ryska arbetarrörelsens historia och blev senare professor vid Moskvas universitet och vid Samhällsvetenskapliga akademien. 1952 valdes hon in i partiets centralkommitté och året därefter blev hon chefredaktör för partitidskriften *Voprossii Istorii* (Historiska frågor). Hon dog 1957.

Hennes pamflett om fabrikskommittéerna, utgiven innan den systematiska historieförfalskningens tid, innehåller intressant material. Hennes synsätt är dock allvarligt begränsat p.g.a. att hon godtar två grundläggande bolsjevikiska uppfattningar: (a) ”att fabrikskommittéernas roll upphör antingen med det revolutionära tidvattnets ebb eller med revolutionens seger” och (b) att ”partiet klär de krav och strävanden som uppstår i arbetarklassen i ord och förser dem med ideologiskt innehåll och organisatorisk styrka ... Kampen för arbetarkontroll skedde under partiets ledning, som hade tillåtit (sic!) proletariatet att ta den politiska och ekonomiska makten.”

² A. M. Pankratova, *Fabzavkomy Rossii v borbe za socialistitjeskuju fabriku* (Ryska fabrikskommittéer i kampen för den socialistiska fabriken), Moskva 1923, s. 9. Delar av detta viktiga dokument publicerades i den franska tidskriften *Autogestion* utgåva december 1967 (nr. 34). (Sidhänvisningar gäller denna franska version.)

8-timmarsdagen infördes i Petrograd, antingen med arbetsköparnas motvilliga medgivande eller genom att arbetarna själva införde den. ”Erkännandet” av fabrikskommittéerna visade sig mycket svårare att få till stånd. Både arbetsköparna och staten insåg vilket hot dessa organisationer var mot dem.

2 april

Förberedande konferens för fabrikskommittéerna inom Petrograds krigsindustrier, sammankallad på initiativ av arbetarna inom artillerisektionen. Denna konferens proklamerade vad som i det skedet var de mest avancerade ”referensbestämmelserna” för någon fabrikskommitté. Paragraf 5 till 7 i proklamationen föreskrev:

”Alla instruktioner rörande den interna företagsorganisationen (d.v.s. instruktioner rörande sådana saker som arbetstid, löner, anställningar och avskedanden, semesterar etc.) skall utgå från fabrikskommittén. Fabriksdirektören skall hållas underrättad ... All administrativ personal (styrelser på alla plan och tekniker) tillsätts med fabrikskommitténs godkännande, som måste underrätta arbetarna om sina beslut vid allmänna fabriksmöten eller genom verkstads-kommittéerna ...

Fabrikskommittén kontrollerar planeringen inom de administrativa, ekonomiska och tekniska områdena ... Fabrikskommitténs representanter måste i informationssyfte ha tillgång till styrelsens alla officiella handlingar, produktionsbudgeter och uppgifter om alla artiklar som distribueras till eller från fabriken ...”³

7 april

Aprilteserna publiceras, kort efter det att Lenin har återvänt till Petrograd från utlandet. Det enda omnämmandet av arbetarkontroll finns i tes 8: ”Vår aktuella uppgift skall inte vara 'socialismens införande', utan istället att försöka ställa den samhällseliga produktionen och distributionen av varor ... under de arbetardeputerade sovjeternas kontroll.”

23 april

Den nya regeringen var tvungen att göra en del muntliga eftergifter. Den utfärdade en lag som delvis ”erkände” kommittéerna, men som noga begränsade deras inflytande. Alla väsentliga frågor överlämnades för beslut till ”de berörda parternas ömsesidiga överenskommelse” – med andra ord hade arbetsköparna ingen *stadgad* skyldighet att förhandla direkt med kommittéerna. Arbetarna brydde sig dock inte speciellt mycket om lagens bestämmelser. ”De kommenterade lagen av den 23 april på sitt eget sätt ... De skapade sina egna bestämmelser i varje fabrik och utökade ständigt sina rättigheter och beslutade om vad deras representanter kunde göra med hänsyn till styrkeförhållandet i varje speciellt fall.”⁴

Lenin skriver: ”Sådana åtgärder som nationalisering av jorden och av kapitalisternas alla banker och syndikat eller åtminstone omedelbart upprättande av kontroll över dem från arbetardeputerades sovjeterna osv, vilket inte alls innebär att ”införa” socialism, måste ovillkorligen förfäktas och i den mån det är möjligt förverkligas på revolutionär väg.” Sådana åtgärder var i ”ekonomiskt avseende fullt genomförbara” och utan dem skulle det bli ”omöjligt att läka de skador som kriget åstadkommit och förhindra det förestående sammanbrottet”.⁵

³ *ibid.*, s. 12-13.

⁴ *ibid.*, s. 12.

⁵ V. I. Lenin, ”Tasks of the Proletariat in our Revolution”, *Selected Works*, vol. VI, s. 62. [[Proletariatets uppgifter i vår revolution](#)]

Till Lenins grundidéer om arbetarkontroll som en ”tygel på kapitalisterna” och ”ett medel för att förhindra sammanbrott” skulle snart en tredje tillkomma, som återfinns bland mycket av det som Lenin skriver under denna period. Det är uppfattningen om arbetarkontroll som ”förspelet till förstatligande”. Till exempel: ”Vi måste genast förbereda de arbetarvalda sovjeterna, de bankanställdas sovjet etc. på att gå vidare mot vidtagandet av användbara och praktiska åtgärder för sammanslagning av alla bankerna till en enda riksbank, vilket skall efterföljas av att de arbetarvalda sovjeterna upprättar kontroll över bankerna och trusterna och att dessa därefter förstatligas.”⁶

Maj

Alltfler arbetsköpare blev tvungna att ”mäta sig med” fabrikskommittéerna. Den borgerliga pressen igångsatte en häftig kampanj mot 8-timmarsdagen och kommittéerna. Inför soldaterna ville de framställa arbetarna som lata, giriga, odugliga och som om de genom sina ”överdrivna” krav förde landet mot katastrof. Tålmodigt klarlägger arbetarpressen de verkliga orsakerna till produktionsnedgången och de verkliga förhållanden arbetarklassen lever under. På inbjudan av fabrikskommittéerna skickar armén delegater, som på ort och ställe tar reda på förhållandena. Dessa intygar senare offentligen att arbetarna talar sanning ...

17 maj

I *Pravda* uttalar Lenin öppet sitt stöd för parollen om arbetarkontroll och förklarar att ”arbetarna måste kräva det omedelbara realiserandet av en verklig och fast kontroll, utövad av dem själva”.⁷

Lenin utarbetar ett utkast till nytt partiprogram: ”Partiet kämpar för en mer demokratisk republik, en arbetar- och bonderepublik, där polisen och den stående armén helt avskaffas och ersätts av allmän folkbeväpning, av en folkmilis; alla befattningshavare skall inte bara väljas utan också kunna återkallas när som helst om majoriteten av deras väljare så kräver; lönen för alla befattningshavare utan undantag fastställs till ett belopp, som inte överstiger medellönen för en kvalificerad arbetare”.

Lenin kräver samtidigt ”arbetarnas ovillkorliga *deltagande* (min kurs., M. B.) i kontrollen av trusternas affärer”, vilket skulle kunna genomföras ”medelst ett dekret, som man inte behöver mer än *en dag* för att avfatta”.⁸ Uppfattningen att arbetarnas ”deltagande” skall införas lagstiftningsvägen (d.v.s. uppifrån) har tydligen goda anor.

29 maj

Fabrikskommittékongressen i Charkov.

I vissa avseenden låg landsorten före Petrograd och Moskva. Charkovkongressen krävde att fabrikskommittéerna skulle bli ”revolutionens organ ... med syfte att konsolidera dess segrar”. ”Fabrikskommittéerna måste överta produktionen, skydda den, utveckla den.” ”De måste fastställa lönerna, övervaka hygien, kontrollera produkternas tekniska kvalitet, bestämma alla interna fabriksregler och besluta om lösningar på alla konflikter.”⁹ En del av de icke-

⁶ V. I. Lenin, *Political Parties and Tasks of the Proletariat*, ibid., s. 85-86. [Collected Works vol 24, s. 104 ff]

⁷ V. I. Lenin, *Materials on Revision of Party Programme*, ibid., s. 116-117. [[Material för revision av partiprogrammet](#)]. Det som här citeras finns int med i den angivna artikeln, däremot det som följer efter – om ”nytt partiprogram”]

⁸ V. I. Lenin, *Ruin is Threatening*, ibid, s. 142. [[Förfallet hotar](#)]

⁹ I. Kreizel, *Iz istorii profdvizjenija g. Charkova v 1917 godu* (Om fackföreningsrörelsens historia i Charkov 1917). Till Kreizel refererar Pankratova (op. cit., s. 15). Charkov 1921.

bolsjevikiska delegaterna föreslog t.o.m. att kommittéerna direkt skulle överta fabrikerna och utöva *alla* förvaltande funktioner.

30 maj-5 juni

Petrograds fabrikskommittéers första fulltaliga konferens.

Konferensen samlades i Tauriska palatset, i samma sal som riksduman (parlamentet) hade samlats i tre månader tidigare. Minst hälften av de representerade kommittéerna var från maskinindustrin. ”De borgerliga parlamentsledamöternas långa och smyckade tal hade ersatts av de uppriktiga, enkla och oftast koncisa inläggen från 'deputerade', som just hade lämnat sina verktyg eller sin maskin för att för första gången offentligen ge uttryck åt sin förnedring, sina klassbehov och sina behov som mänskliga varelser.”¹⁰

Bolsjevikdelegaterna var i majoritet. Även om de flesta av deras inlägg kretsade kring nödvändigheten av arbetarkontroll som ett medel för ”återställandet av ordningen” och ”fortsatt produktion” så framfördes också andra synpunkter. Nemtsov, en bolsjevikisk metallarbetare, förklarade att ”driften av fabrikerna ligger nu uteslutande i den högre ledningens händer. Vi måste införa ett valförfarande. Vi behöver inte förmännens enskilda beslut ... för att bestämma arbetet. Genom att införa valförfarande kan vi kontrollera produktionen.” Naumov, en annan delegat, hävdade att ”genom att låta kontrollen av produktionen övergå i våra egna händer kan vi lära känna dess praktiska aspekter och höja den till den framtida socialistiska produktionens nivå”.¹¹ Här är vi långt från bolsjevikernas senare förfäktande av den ”effektiva” enmansledningen och deras senare praktik med tillsättanden uppifrån.

Konferensen bevistades av många. T.o.m. M. I. Skobelev, mensjevikisk arbetsminister i den provisoriska regeringen, höll ett anförande inför konferensen. Hans inlägg var av intresse eftersom det föregrep det som bolsjevikerna skulle komma att förfäkta innan årets slut. Skobelev hävdade att ”regleringen och kontrollen av produktionen var statens uppgift. På den enskilda klassen, speciellt arbetarklassen, vilar ansvaret att bistå i dess organisationsarbete.” Han hävdade också att ”det skulle för närvarande inte tjäna revolutionen, att låta företag övergå i folkets händer”. Regleringen av produktionen var regeringens uppgift, inte de självständiga fabrikskommittéernas. ”Kommittéerna skulle bäst tjäna arbetarnas sak om de blev underordnade enheter i ett landsomfattande nät av fackföreningar”.¹² En liknande synpunkt framfördes av Rosanov, en av grundarna av Akademikernas Förbund. Hans påståenden att ”fabrikskommittéernas uppgifter var av kortvarig art” och att ”fabrikskommittéerna skall vara fackföreningarnas grundenheter” kritiserades skarpt. Ändå är detta precis den roll som fabrikskommittéerna, inom några få månader, tilldelades genom den bolsjevikiska praktiken. I detta skede var bolsjevikerna emellertid kritiska mot idén (fackföreningarna stod fortfarande huvudsakligen under mensjevikernas inflytande).

Lenins tal inför konferensen innehöll en antydning om det som komma skulle. Han förklarade att arbetarkontroll innebar ”att majoriteten av arbetare skall tillträda alla ansvariga institutioner och att administrationen skall redovisa sin verksamhet inför de mest auktoritativa arbetarorganisationerna”.¹³ Lenin föreställde sig helt tydligt att när ”arbetarkontroll” råder

¹⁰ A. Pankratova, op. cit., s. 19.

¹¹ ibid., s. 19.

¹² *Pervaja rabotjaja konferentsija fabritjno-zavodskich komitetov* (Fabrikskommittéernas första arbetarkonferens), Petrograd 1917.

¹³ V. I. Lenin, *Sotjinenija*, XX, 459.

skall det finnas en ”administration” som står utanför arbetarna själva.

Den slutliga resolutionen, som 336 av de 421 delegaterna antog, förkunnade att fabrikskommittéerna var ”kamporganisationer, valda på grundval av den bredaste demokrati och med en kollektiv ledning”. Deras mål var ”skapandet av nya arbetsförhållanden”. Resolutionen krävde ”organiseringen av arbetarnas fasta kontroll av produktion och distribution” och ”en proletär majoritet i alla institutioner med verkställande makt”.¹⁴

De närmaste veckorna efter konferensen kunde en avsevärd utbredning av fabrikskommittéerna märkas. Där de var tillräckligt starka (både före men speciellt efter oktoberrevolutionen då de fick ökad styrka genom de lokala sovjeterna) tog kommittéerna ”sig friheten att driva bort ledningen och överta den direkta kontrollen av sina respektive fabriker”.¹⁵

16 juni

Första allryska sovjetkongressen.

20-28 juni

En fackföreningskonferens, som hölls i Petrograd, antog en resolution som föreskrev att ”fackföreningarna, som försvarar den köpta arbetskraftens rättigheter och intressen ... kan inte åta sig administrativa och ekonomiska uppgifter i produktionen”.¹⁶

Fabrikskommittéerna tilldelades rollen att tillse ”att lagarna för arbetskraftens beskydd iakttogs och att av fackföreningarna slutna avtal också iakttogs”. Fabrikskommittéerna skulle agitera för anslutning av alla företagets arbetare till fackföreningen. De skulle ”verka för stärkandet och utbredningen av fackföreningarna, bidra till deras samlade kampaktion” och ”öka fackföreningarnas anseende inför de oorganiserade arbetarna”.¹⁷

Denna konferens, som dominerades av mensjeviker och socialrevolutionärer, uttryckte stora farhågor beträffande fabrikskommittéerna. Man förordade att kommittéerna skulle väljas *på grundval av listor som uppställts av fackföreningarna*.

Bolsjevikernas teser, som framlades för konferensen av Glebov-Avilov, föreslog att – för arbetarkontrollens skötsel – ”ekonomiska kontrollkommissioner” skulle förbindas med fackföreningarnas centrala administration. Dessa kommissioner skulle bestå av medlemmar ur fabrikskommittén och skulle samarbeta med dessa i varje enskilt företag. Fabrikskommittéerna skulle inte bara åta sig ”kontrolluppgifter” för fackföreningarna, utan skulle också vara ekonomiskt beroende av dem.¹⁸

Konferensen upprättade Fackföreningarnas Allryska Centralråd, till vilket representanter valdes *i förhållande till de olika vid konferensen närvarande politiska riktningarnas numerära styrka*.

I detta skede försökte bolsjevikerna satsa på två hästar samtidigt; man sökte få majoriteten inom både fackföreningarna och kommittéerna. De drog sig inte för att i många fall föra ett

¹⁴ S. O. Sagorskij, *State Control of Industry in Russia during the War* (New Haven 1928), s. 174-175.

¹⁵ R. V. Daniels, *The Conscience of the Revolution* (Harvard University Press 1960), s. 83.

¹⁶ Tretja vserossiiskaja konferentsiyja professionalnych sojuzov: Rezoljutsii prinjatija na zasedaniach konferentsii 20-28 Iyunja/3-11 Iyulya 1917 g. (Fackföreningarnas tredje allryska konferens: Resolutioner antagna vid konferensens sessioner 20-28 juni/3-11 juli 1917), Petrograd, ej ang. utg. år, s. 18.

¹⁷ *ibid*, parag. 6.

¹⁸ *ibid*, s. 323.

tvetungat tal för att uppnå detta dubbla syfte. I fackföreningar som stod under mensjevnikontroll krävde bolsjevikerna en avsevärd autonomi för fabrikskommittéerna. I fackföreningar som stod under deras egen kontroll var de betydligt mindre entusiastiska i denna fråga.

Det är här nödvändigt att säga något om fackföreningarnas roll före och omedelbart efter februarirevolutionen.

Före 1917 hade fackföreningarna spelat relativt liten roll i den ryska arbetarrörelsens historia. Den ryska industrin var fortfarande mycket ung. Under tsarismen (åtminstone fram till sekelskiftet) hade organiserandet av fackföreningar varit illegalt och utsatt för förföljelse. ”Genom att undertrycka fackföreningarna hade tsarismen ofrivilligt satt ett signum på den revolutionära politiska organisationen ... Endast de mest politiskt medvetna arbetarna, de som var beredda att betala för sin övertygelse med fängelse och exil, var villiga att ansluta sig till fackföreningarna under dessa omständigheter ... medan arbetarpartiet (Labour) i England skapades av fackföreningarna så verkade de ryska fackföreningarna från början i skuggan av den politiska rörelsen”.¹⁹

Analysen är riktig – och dessutom av betydligt djupare innebörd än Deutscher troligen insåg. De ryska fackföreningarna 1917 återspeglade denna för den ryska arbetarrörelsen speciella utveckling. Å ena sidan var fackföreningarna stödtrupper till de politiska partierna, som utnyttjade dem för att värva medlemmar och som betraktade dem som församlingar som kunde manövreras*. Å andra sidan fördes fackföreningsrörelsen, som på sätt och vis återföddes efter februari 1917, framåt av de mer skolade arbetarna; ledningen inom fackföreningarna återspeglade övervikten av en sorts intellektuell elit, som först var mest välvilligt inställd till mensjevnikerna och socialrevolutionärerna, men som senare, i olika grad, vanns över till bolsjevikerna.

Det är viktigt att inse, att alltifrån revolutionens början stod fackföreningarna under de politiska organisationernas fasta kontroll, som använde dem för att uppbåda stöd för sina olika aktioner. Detta förklarar med vilken lätthet partiet senare kunde manipulera fackföreningarna. Det bidrar också till förståelsen av det faktum, att fackföreningarna (och deras problem) ofta gång på gång – blev det slagfält som partiledarna utkämpade sina politiska strider på. Om man sätter detta i samband med det faktum, att partiets hela tidigare utveckling (inklusive dess fasta centraliserade uppbyggnad och hierarkiska organisationsuppfattning) hade tenderat att avskilja det från arbetarklassen, så kan man förstå varför man så ivrigt försökte slå ner varje form av *självständig* yttring av arbetarklassens strävanden. På sätt och vis hade arbetarna större möjlighet att fritt ge uttryck åt sin mening inom sovjeterna än inom vare sig partiet eller fackföreningarna.

Hur det nu än förhöll sig med detta så ökade medlemsantalet inom fackföreningarna snabbt efter februari – arbetarna utnyttjade sin nyligen vunna frihet. ”Under de första månaderna 1917 steg (fackföreningarnas) medlemsantal från några tiotusen till 1,5 miljon ... Men fackföreningarnas praktiska roll överensstämde inte med deras numerära styrka ... 1917 tog strejkerna inte den omfattning och uppvisade inte den styrka de hade haft 1905 ... Rysslands ekonomiska ruin, den galopperande inflationen, bristen på konsumtionsvaror o.s.v. gjorde att den vanliga ”levebröds”-kampen tycktes överklig. Dessutom hängde hotet om mobilisering

¹⁹ I. Deutscher, *Soviet Trade Unions* (Royal Institute of International Affairs, London 1950), s. 1-2.

* Vi ”fördömer” här inte det faktum att fackföreningarna stod under politiska partiers inflytande. Vi förespråkar heller inte något så enkelt som ”håll politiken borta från fackföreningarna”. Vi beskriver bara det verkliga tillståndet i Ryssland 1917 och försöker fastställa dess betydelse för den ryska revolutionens senare utveckling.

över dem som ville strejka. Arbetarklassen var inte benägen att kämpa för begränsade ekonomiska fördelar och partiella reformer. Hela Rysslands sociala ordning stod på spel.”²⁰

Juni-juli

Mensjevikerna gjorde ihärdiga försök att helt underordna fabrikskommittéerna under fackföreningarna. Detta motarbetades framgångsrikt av en tillfällig allians mellan anarkister – som handlade på principiella grunder – och bolsjevikerna – som handlade på grundval av taktiska överväganden.

Den autonoma fabrikskommittéerörelsen nådde sin högsta utveckling och sitt mest militanta uttryck inom maskinindustrin.²¹ Detta är av speciell betydelse eftersom det förklarar de drastiska åtgärder bolsjevikerna var tvungna att tillgripa 1922 för att krossa maskinarbetarnas oavhängiga organisationer.

26 juli-3 augusti

Sjätte partikongressen.

Miljutin förklarar: ”Vi ska flyta på vågkammen av arbetarnas ekonomiska rörelse och vi ska vända denna spontana rörelse till en medveten politisk rörelse mot den existerande statsmakten.”²²

7-12 augusti

”Andra konferensen för fabrikskommittéerna i Petrograd, dess omgivning och grannprovinser” hölls i Smolnyjinstitutet.

Konferensen beslöt att en fjärdedels procent av alla representerade arbetares löner skulle användas för att stödja ”Fabrikskommittéernas centralsovjet”, som således skulle göras ekonomiskt oberoende av fackföreningarna.²³ De som på basplanet stödde fabrikskommittéerna betraktade upprättandet av denna ”central sovjet” med blandade känslor. Å ena sidan erfor de behovet av samordning, men å andra sidan ville de att denna samordning skulle genomföras nerifrån, av dem själva. Många var misstänksamma mot motiven hos bolsjevikerna, på vilkas initiativ ”Centralsovjeten” byråkratiskt hade upprättats. Bolsjeviken Skrypnik talade om svårigheterna för Fabrikskommittéernas centralsovjet och skyllde dem ”delvis på arbetarna själva”. Fabrikskommittéerna hade varit ovilliga att ledigförklara sina medlemmar för den centrala verksamheten. En del av kommittéerna ”avstod från att delta i Centralsovjeten på grund av den bolsjevikiska övervikten i den”.²⁴ V. M. Levin, en annan bolsjevik, beklagade att arbetarna ”inte skiljde på idén om kontroll och idén om beslagtagande”.²⁵

Den andra konferensen antog en rad stadgebestämmelser, som reglerade kommittéernas arbete, ledningens plikter (sic!), procedurer för val av kommittéer etc.²⁶

²⁰ ibid, s. 13.

²¹ Se statistiken över politiska strejker i V. L. Mellers och A. M. Pankratovas *Rabocheye dvizheniye v 1917 godu* (Arbetarrörelsen 1917), s. 16 och 20. Samt M. G. Fleers *Rabocheye dvizheniye v godu voiny* (Arbetarrörelsen under krigsåren), Moskva 1925, s. 4-7.

²² *Shestoi s'yezd RSDRP (b): Protokoly (RSDWP:s sjätte kongress (b): Protokoll (1917/), Moskva: IMEL, 1934.*

²³ *Oktyabrskaja revolutsija i fabzavkomy: materialy po istorii fabritjno-zavidskich komitetov* (Oktoberrevolutionen och fabrikskommittéerna: material till en historik över fabrikskommittéerna), Moskva 1927-29. 3 vol. I, s. 229 och 259. Dessa volymer (som hädanefter refereras till som *Okt. Rev. i Fabzavkomy*) är den mest användbara källan beträffande fabrikskommittéerna.

²⁴ ibid, s. 190.

²⁵ ibid, s. 171.

²⁶ Dessa återges mycket detaljerat i *Okt. Rev. i Fabzavkomy*.

”Fabrikskommittéernas alla dekret” förklarades vara obligatoriska ”för fabriksstyrelsen liksom för arbetare och anställda – tills dess att dessa dekret avskaffades av kommittén själv eller av Fabrikskommittéernas centralsovjet”. Kommittéerna skulle regelbundet träffas *under arbetstid*. Möten skulle hållas på dagar som bestämdes av kommittéerna själva. Kommittéernas medlemmar skulle få full betalning – av arbetsköparna – för den tid de utförde kommittéuppdrag. För att en medlem av fabrikskommittén skulle bli ledig från sitt arbete, så att han kunde fullgöra sina kommittéuppdrag, skulle det räcka med att han meddelade den lämpliga administrativa personalen. Under tiden mellan mötena skulle särskilda medlemmar av fabrikskommittéerna ha tillgång till lokaler där de kunde motta information från arbetare och anställda. Fabriksstyrelserna skulle tillhandahålla kapital ”för underhåll till kommittéerna och för deras verksamhet”. Fabrikskommittéerna skulle ha ”kontroll över styrelsens sammansättning och rätt att avsätta dem som inte kunde garantera att de kunde upprätthålla normala relationer till arbetarna eller som var inkompetenta av andra skäl.” ”All administrativ företagspersonal kan bara tillträda tjänster med fabrikskommitténs medgivande, vilken måste tillkännage sina (sic!) anställningar av arbetskraft vid ett allmänt fabriksmöte eller genom avdelnings- eller verkstadskommittéerna”. Fabriks ”interna organisation” (arbetstid, löner, semestrar etc.) skulle fabrikskommittéerna också besluta om. Fabrikskommittéerna skulle ha sin egen press och skulle ”informera företagens arbetare och anställda om sina beslut genom att anslå ett tillkännagivande på väl synlig plats”. Men, som bolsjeviken Skrypnik realistiskt påminde konferensen om, ”vi får inte glömma att det här inte är vanliga föreskrifter, som godkänts av regeringen. De är vårt program utifrån vars grundval vi kommer att föra vår kamp”. Kravens grundval var ”sedvanlig revolutionär rätt”.

3 augusti

Den provisoriska regeringen igångsätter en kampanj mot ”fabrikskommittéer” vid järnvägarna. Kukel, marinens viceminister, föreslår utfärdandet av krigslagar vid järnvägarna och skapandet av kommissioner med uppgift att ”upplösa kommittéerna”. (Detta är bourgeoisin som talar i augusti 1917 – inte Trotskij i augusti 1920! Se *augusti 1920*.)

En ”konsultation med arbetarna”, anordnad av regeringen, hölls i Moskva den 10 augusti, där det katastrofala tillståndet vid järnvägarna tillskrevs de verksamma järnvägskommittéerna. ”Enligt en förfrågan vid ett sammanträde med järnvägsdirektörer så hade 5.531 arbetare tillsatts för att delta i dessa kommittéer vid de 37 huvudlinjerna. Dessa ledigförklarades från arbetet. Utifrån ett genomsnittligt minimum av 2.000 rubel så kostade detta regeringen 11 miljoner rubel. Och då gällde det bara 37 av de 60 huvudlinjerna ...”²⁷

Ungefär samtidigt skrev Struve, en välkänd borgerlig ideolog och ekonom, att ”liksom soldaternas avskaffande av officerarna på det militära området leder till att armén slås i spillror (eftersom det innebär en legalisering av upproret, vilket är oförenligt med arméns själva existens), så är förhållandet detsamma på det ekonomiska området: att ersätta styrelsernas makt med arbetarförvaltning innebär att man förstör den normala ekonomiska ordningen och det normala ekonomiska livet inom företagen”.²⁸

Lite senare samma månad höll arbetsköparna en konferens i Petrograd. Den upprättade ett Arbetsgivarförbund. Den nya organisationens huvuduppgift beskrevs av dess ordförande Bymanov som ”avskaffandet av fabrikskommittéernas inblandning i vad som är styrelsernas uppgifter”.

²⁷ A. Pankratova, op. cit., s. 25.

²⁸ ibid, s. 25.

11 augusti

Första numret av *Golos Truda* utges i Ryssland, som organ för Anarkosyndikalistiska Propagandaförbundet.

25 augusti

Golos Truda skrev i en välkänd artikel, rubricerad ”Frågorna för dagen”: ”Vi säger till de ryska arbetarna, bönderna, soldaterna, revolutionärerna: framförallt, *fortsätt revolutionen*. Fortsätt att organisera er starkt och att samorganisera era nya organisationer: era kommuner, era fackföreningar, era kommittéer, era sovjeter. Fortsätt fast och ståndaktigt att alltid och överallt, i allt större omfattning och med allt större kraft, delta i landets ekonomiska liv, fortsätt att låta råmaterial och alla instrument som behövs för ert arbete övergå i era händer, d.v.s. i era organisationers händer. Fortsätt revolutionen. Tveka inte om att finna en lösning på de just nu brännande frågorna. Skapa överallt de nödvändiga organisationerna för att realisera dessa lösningar. Bönder, ta över jorden och ställ den till era kommittéers förfogande. Arbetare, gå vidare och låt malmfälten och gruvorna, företag och inrättningar av alla slag, fabriker, verkstäderna och maskinerna, övergå – överallt på ort och ställe – i era sociala organisationers händer och ställ dem till deras förfogande.” Senare, i nr 15 av samma tidning, uppmanade man sina läsare att ”omedelbart påbörja organiseringen av landets sociala och ekonomiska liv på nya grunder. Då skulle en sorts 'arbetets diktatur' kunna börja upprättas, på ett enkelt och naturligt sätt. Och folket skulle, steg för steg, lära sig hur det skulle gå tillväga”.

Vid denna tid förekom en rad viktiga strejker (garveri- och textilarbetare i Moskva, maskinarbetare i Petrograd, oljearbetare i Baku, gruvarbetare i Donbäckenet). ”Det fanns ett gemensamt drag i dessa strider: arbetsköparna var beredda att göra eftergifter genom att höja lönerna, men vägrade kategoriskt att erkänna fabrikskommittéernas rättigheter. De arbetare som deltog i striden ... var beredda att kämpa till det bittra slutet, inte så mycket för frågan om löneökningarna som för frågan om erkännandet av deras fabriksorganisationer.”²⁹ Ett huvudkrav var att rätten att anställa och avskeda arbetskraft skulle tilldelas kommittéerna. Många hade vid det här laget insett bristerna i ”lagen” från den 23 april. Krav på att sovjeterna skulle ta makten började få gensvar. ”Under sin kamp för en 'fabriksförfattning' hade arbetarklassen blivit medveten om nödvändigheten av att de själva förvaltade produktionen.”³⁰

28 augusti

Som en reaktion på de borgerliga tidningarnas tilltagande kampanj mot fabrikskommittéerna och ”arbetarklassens anarkism”, utfärdade den mensjevikiske arbetsministern sitt välkända ”Cirkulär nr 421”, som förbjöd fabrikskommittéerna att hålla möten under arbetstid (”p.g.a. nödvändigheten av att varje kraft och varje sekund ägnas åt intensivt arbete”). Cirkuläret gav styrelsen rätten att på lönerna dra av den tid som förlorades av arbetare som deltog i kommittémöten. Detta var vid en tidpunkt då Kornilov marscherade mot Petrograd och ”då arbetarna hotfullt reste sig till revolutionens försvar, utan att bry sig om huruvida de gjorde detta under arbetstid eller inte”.³¹

September

Bolsjevikpartiet erövrar majoriteten inom både Petrograd- och Moskvasovjeterna.

²⁹ *ibid*, s. 29. Och det säger väl allt om att arbetarna ”bara kan uppnå ett fackligt medvetande”.

³⁰ *ibid*, s. 36.

³¹ *Novyj Put* (Ny väg), 15 oktober 1917, nr 1-2. *Novyj Put* var Fabrikskommittéernas centralsovjets organ.

10 september

Fabrikskommittéernas tredje konferens. Den 4 september hade ett nytt cirkulär från Arbetsministeriet tillkännagivit, att rätten att anställa och avskeda arbetare tillhörde företagens ägare. Den provisoriska regeringen, som vid det här laget var mycket uppskrämd av fabrikskommittéernas utbredning, sökte desperat att beskära deras makt.

Mensjeviken Kolokolnikov deltog på konferensen som Arbetsministeriets representant. Han försvarade cirkulären. Han ”förklarade” att cirkulären inte berövade arbetarna rätten till *kontroll över* anställningar och avskedanden – utan bara rätten att anställa och avskeda. ”Som bolsjevikerna själva senare skulle göra, så definierade Kolokolnikov kontroll som övervakandet av beslut, i motsats till rätten att fatta beslut.”³²

På konferensen hävdade en arbetare vid namn Afinogenev, att ”alla partier, även bolsjevikerna, lockar arbetarna med löftet om Guds Rike på jorden om hundra år ... Vi behöver inte förbättringar om hundra år, utan nu, genast.”³³ Konferensen, som bara höll två sessioner, beslöt att den skulle få till stånd ett omedelbart avskaffande av cirkulären.

14 september

Den av regeringen inkallade *Demokratiska konferensen* samlas. Med hänvisning till att fabrikskommittéernas funktioner var ”väsentligt annorlunda” fackföreningarnas, begärde bolsjevikerna att fabrikskommittéerna skulle få 25 platser. (Samma antal som regeringen hade tilldelat fackföreningarna.)

26 september

Lenin skriver: ”Sovjetregeringen måste omedelbart införa en hela staten omfattande arbetarkontroll över produktionen och konsumtionen. Utan en sådan kontroll hotas ”hela landet av svält och en oerhörd katastrof vilka kan bryta ut under de närmaste veckorna.”³⁴

I flera veckor hade arbetsköparna alltmer tillgripit lockouter i ett försök att bryta kommittéernas makt. Mellan mars och augusti 1917 hade 586 företag med över 100.000 anställda stängts,³⁵ ibland på grund av bristen på bränsle eller råmaterial men ofta som ett avsiktligt försök att undgå kommittéernas ökande makt. En av arbetarkontrollens uppgifter ansågs vara att sätta stopp för sådant handlande.

1 oktober

Lenins ”*Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?*” publiceras. Denna text innehåller vissa stycken som kan bidra till förståelsen av många senare händelser. ”När vi säger ’arbetarkontroll’ och alltid ställer denna paroll vid sidan av proletariats diktatur ... så klargör vi därmed vilken stat det är fråga om ... [om det är] fråga om den proletära staten, dvs om proletariats diktatur, så kan arbetarkontrollen bli en allfolklig, allomfattande, allestädes närvarande, högst exakt och samvetsgrann *registrering* (kurs. i orig.) av produktionen och produktfördelningen.”

I samma pamflett beskriver Lenin den sorts ”socialistiska apparat” (eller ram) som registreringen (arbetarkontrollen) skall utövas inom. ”*Utan storbankerna skulle socialismen inte*

³² F. I. Kaplan, *Bolshevik Ideology* (P. Owen, London 1969), s. 83

³³ *Okt. Rev. i Fabzavkomy*, II, 23.

³⁴ V. I. Lenin, ”The Aims of the Revolution”, *Selected Works*, VI, s. 245-6. [[Revolutionens uppgifter](#)]

³⁵ V. P. Miljutin, *Istorija ekonomitjeskogo razvitija SSSR, 1917-27* (Historik över SSSR:s ekonomiska utveckling, 1917-1927), Moskva och Leningrad 1927, s. 45.

kunna förverkligas. Storbankerna är den 'statsapparat', som vi behöver för att förverkliga socialismen och som övertar i färdig form av kapitalismen, och här är det vår uppgift att endast hugga bort det som kapitalistiskt vanställer vanställer denna förträffliga apparat, att göra den ännu större, ännu mera demokratisk, ännu mer allomfattande ...". "En enhetlig jättestor statsbank med avdelningar i varje distrikt, i varje fabrik – det är redan nio tiondelar av den socialistiska apparaten. Det är en hela staten omfattande bokföring, en hela staten omfattande registrering av produktionen och produkternas fördelning, det är så att säga något i stil med det socialistiska samhällets skelett. (Lenins kursiveringar alltigenom.)

Ingen bestrider betydelsen av att ha en tillförlitlig redovisning, men Lenins jämställande av arbetarkontroll, i en "arbetarstat", med denna registreringsuppgift (d.v.s. övervaka att beslut som fattats av andra utförs) är högst avslöjande. Ingenstans i Lenins skrifter likställs arbetarkontroll någonsin med grundläggande beslutsfattande (d.v.s. med *införandet* av beslut) om produktionen (hur mycket som skall produceras, hur det skall produceras, till vilken kostnad, på vilkas bekostnad etc.). Annat som Lenin skriver vid denna tid återupprepar gång på gång, att en av arbetarkontrollens uppgifter är att förhindra sabotage från de högre byråkraterna och funktionärerna. "De högsta tjänstemännen ... måste behandlas som kapitalister, med 'stränghet'. Liksom kapitalisterna kommer de att göra *motstånd*...

När det gäller de högre anställda ... så måste vi behandla dem lika strängt som vi behandlar kapitalisterna. Liksom kapitalisterna kommer de att bjuda på motstånd ... [det kan kanske] skall lyckas att med hjälp av *arbetarkontroll* (över kapitalisterna) *omöjliggöra* varje motstånd." ³⁶

Lenins uppfattningar om arbetarkontroll (som ett medel att förhindra lockouter) och hans upprepade krav på att "öppna böckerna" (som ett medel att förhindra ekonomiskt sabotage) gällde både den aktuella situationen *och de månader som följde på revolutionen*. Han föreställde sig en period under vilken, i en arbetarstat, bourgeoisin fortfarande skulle ha kvar den formella äganderätten till och den direkta ledningen av produktionsapparaten. Den nya staten skulle, enligt Lenins uppfattning, inte omedelbart ta över industridriften. Det skulle finnas en övergångsperiod under vilken kapitalisterna skulle tvingas till samarbete. "Arbetarkontroll" sågs som redskapet för detta påtvingande.

10 oktober

Fjärde konferensen för fabrikskommittéerna i Petrograd och dess omgivning. Huvudpunkten på programmet var sammankallandet av fabrikskommittéernas första allryska konferens.

13 oktober

Golos Truda manar till "total arbetarkontroll, omfattande alla fabriksavdelningar, verklig och inte falsk kontroll, kontroll över arbetsnormer, anställningar och avskedanden, arbetstid, löner och tillverkningsprocessen".

Sovjeter och fabrikskommittéer uppstod överallt, oerhört snabbt. Deras utbredning kan förklaras av att de uppgifter som arbetarklassen stod inför var av genomgripande betydelse. Sovjeter och kommittéer hade avsevärt mer samband med vardagslivets realiteter än fackföreningarna. De visade sig därför vara betydligt effektivare organ för de fundamentala folkliga strävandena.

³⁶ V. I. Lenin, op. cit., s. 265-267. [[Kan bolsjevikerna behålla statsmakten?](#)]

Under denna period fördes en intensiv propaganda för frihetliga idéer. ”Inte en enda tidning stängdes, inte ett enda flygblad, inte en enda pamflett eller bok konfiskerades, inte ett enda massmöte förbjöds ... Det är dock sant, att regeringen vid denna tid inte drog sig för att behandla både anarkister och bolsjeviker hårt. Kerenskij hotade många gånger med att 'bränna ut dem med rödglödgade järn'. Men regeringen var maktlös därför att revolutionen var i full gång.”³⁷

Som redan påpekats så stödde bolsjevikerna fabrikskommittéerna *i detta skede*. De betraktade dem som ”slagträn som kunde ge kapitalisterna hårda törnar, klasskampsorgan som arbetarklassen skapat på egen mark”.³⁸ I *parollen* om ”arbetarkontroll” såg de också ett medel till att undergräva mensjevikernas inflytande inom fackföreningarna. Men bolsjevikerna ”fördes med av en rörelse som i många avseenden var besvärande för dem, men som samtidigt var revolutionens viktigaste drivkraft och som de därför heller inte kunde annat än bejaka”.³⁹ I mitten av 1917 var bolsjevikernas stöd för fabrikskommittéerna sådant att mensjevikerna anklagade dem för att de ”övergav” marxismen till förmån för anarkismen. ”Lenin och hans anhängare höll i själva verket fast vid den marxistiska uppfattningen om den centraliserade staten. Det de närmast strävade efter var dock ännu inte upprättandet av den centraliserade proletära diktaturen, utan att decentralisera den borgerliga staten och den borgerliga ekonomin så mycket som möjligt. Detta var ett nödvändigt villkor för revolutionens framgång. På det ekonomiska området utgjorde därför fabrikskommittéerna, organet på platsen, snarare än fackföreningarna omvälvningens mäktigaste och dödligaste vapen. Sålunda sköts fackföreningarna i bakgrunden ...”⁴⁰

Detta är kanske den uttryckligaste förklaringen till varför bolsjevikerna i detta skede stödde arbetarkontrollen och dess organisatoriska uttryck, fabrikskommittéerna. Idag kan bara de okunniga – eller de som vill låta sig bedras – fortfarande lura sig själva att tro att proletär makt, i produktionen, någonsin var en fundamental princip eller fundamentalt mål för bolsjevikerna.

17-22 oktober

Första allryska fabrikskommittékongressen, sammankallad av *Novy Put* (Ny väg), än en tidning ”starkt färgad av en ny sorts anarkosyndikalism fastän inga anarkosyndikalister fanns med i dess redaktion”.⁴¹

Av de 137 delegater som bevisade kongressen så var, enligt senare bolsjevikiska källor, 86 bolsjeviker, 22 socialrevolutionärer, 11 anarkosyndikalister, 8 mensjeviker, 6 ”maximalister”^{*}

³⁷ G. P. Maximoff, *Syndicalists in the Russian Revolution* (”Direct Action”-pamflett, nr 11), s. 6.

³⁸ A. Pankratova, op. cit., s. 5.

³⁹ E. H. Carr, *Ryska revolutionen*, II, 80.

⁴⁰ I. Deutscher, op. cit., s. 15-16.

⁴¹ G. P. Maximoff, op. cit., s. 11-12.

* 1905 bröt sig en grupp ur det socialrevolutionära partiet. Denna grupp kallade sig för ”maximalister” därför att de uppställde ett maximiprogram i motsats till socialrevolutionärernas minimiprogram. Maximalisterna förkastade idén om ett parti och bildade istället ett federalistiskt förbund. De var antiparlamentariker och företrädde sovjetidén, men ville inte att partier eller organisationer skulle verka inom sovjeterna, utan att dessa skulle vara ”rena” klassorgan. Maximalisternas paroller var bl.a.: ”I förenandet av hammaren, plojen och tänkandet ligger all makt” (1905) och ”All makt åt råden, ingen makt åt partiet” (1919). Maximalisterna utövade ett visst inflytande i t.ex. Kronstadt, Samara, Kursk o.s.v. När bolsjevikerna inledde förföljelser mot dem drog de sig tillbaka till Ukraina. En liknande grupp som maximalisterna var barbristerna. (namnet kom av ”barba”, kamp), som också utgått från narodnikerna (populisterna) och socialrevolutionärerna. Det fanns inte någon principiell skillnad mellan maximalister och barbrister. ö.a.

och 4 ”partilösa”.⁴² Bolsjevikerna var redo att ta makten och deras attityd gentemot fabrikskommittéerna hade redan börjat förändras. Schmidt, blivande arbetskommissarie i Lenins regering, beskrev vad som hade skett på många områden. ”Fackföreningarna existerade i själva verket inte ännu i det ögonblick fabrikskommittéerna skapades. Fabrikskommittéerna fyllde tomrummet.”⁴³ En annan bolsjevikisk talare fastslog att ”fabrikskommittéernas växande inflytande har naturligtvis skett på bekostnad av arbetarklassens centraliserade ekonomiska organisationer, som t.ex. fackföreningarna. Detta är givetvis en högst onaturlig utveckling som i praktiken lett till många icke önskvärda följder”.⁴⁴

En annan åsikt framfördes av en delegat från Odessa. Han förklarade att ”kontrollkommissionerna får inte bara bli kommissioner för övervakning, utan måste vara *framtidens celler*, som redan nu förbereder sig för att överföra produktionen i arbetarnas händer”.⁴⁵ En anarkistisk talare menade att ”fackföreningarna önskar uppsluka fabrikskommittéerna. Bland folket finns det inget missnöje med fabrikskommittéerna, men det finns missnöje med fackföreningarna. För arbetaren är fackföreningen en form av organisation som påtvingats utifrån. Fabrikskommittéerna känner de mer samhörighet med.” Han betonade också, och berörde därmed ett ständigt återkommande tema, ”fabrikskommittéerna var framtidens celler. De, och inte staten, borde nu sköta förvaltningen.”⁴⁶

I detta skede insåg Lenin fabrikskommittéernas oerhörda betydelse – som ett medel till att hjälpa bolsjevikpartiet att gripa makten. Enligt Ordzjonikidze hävdade Lenin att ”vi måste överflytta tyngdpunkten till fabrikskommittéerna. Fabrikskommittéerna måste bli upprorets organ. Vi måste ändra vårt slagord och istället för att säga 'All makt åt sovjeterna' måste vi säga 'All makt åt fabrikskommittéerna' ”.⁴⁷

En resolution som antogs av konferensen förklarade att ”arbetarkontroll – inom de gränser som tilldelats den av konferensen – var bara möjlig under arbetarklassens politiska och ekonomiska styre. Den varnade för 'isolerade' och 'oorganiserade' aktiviteter och påpekade att 'arbetarnas övertagande av fabriker och driften av dem för personlig vinning var oförenligt med proletariats mål’ ”.⁴⁸

25 oktober

Kerenskij's provisoriska regering störtas. Bildandet av Folkkommisariernas råd (Sovnarkom) tillkännages under *Andra allryska sovjetkongressens* öppningssession.

26 oktober

På andra allryska sovjetkongressen förklarar bolsjevikiska företrädare: ”Revolutionen har varit framgångsrik. All makt har övergått till sovjeterna ... Nya lagar som berör arbetarnas problem kommer att tillkännages inom några dagar. En av de viktigaste kommer att gälla arbetarkontroll av produktionen och återgång till normala förhållanden inom industrin. Strejker och demonstrationer är skadliga i Petrograd. Vi ber er göra slut på alla strejker beträffande ekonomiska och politiska frågor, återuppta arbetet och utföra det på ett fullständigt

⁴² Okt. Rev. i *Fabzavkomy*, II, 114.

⁴³ ibid, II, 188.

⁴⁴ ibid, II, s. 190.

⁴⁵ ibid, II, s. 180.

⁴⁶ ibid, II, s. 191.

⁴⁷ G K. Ordzjonikidze, *Isbrannye statii i retji 1911-1937* (Valda artiklar och tal 1911-1937), Moskva 1939, s. 124.

⁴⁸ A. Pankratova, op. cit., s. 48-49.

ordnat sätt ... Var man på sin plats. Det bästa sättet att under dessa dagar stödja Sovjet-regeringen är att fortsätta arbeta.”⁴⁹ Tydligt utan att blinka kunde Pankratova skriva, att ”den första dagen av arbetarmakt inleddes med denna uppmaning till arbete och uppbyggande av den nya sortens fabrik.”⁵⁰

”Dekret om jorden” utfärdas. Jord tillhörande adeln, kyrkan och kronan övergick i böndernas vård.

3 november

I *Pravda* publiceras Lenins ”Förslag till förordning om arbetarkontroll”.⁵¹ Detta sörjde för ”införandet av arbetarkontroll av produktionen, lagringen, inköpen och försäljningen av alla produkter och allt råmaterial inom alla industri-, handels-, bank-, jordbruks- och andra företag vars antal anställda ej understiger fem – eller som har en omsättning som ej understiger 10.000 rubel per år.”

Arbetarkontroll skulle ”utövas av alla arbetare och anställda i ett givet företag, antingen direkt, om företaget är tillräckligt litet för att det skall vara möjligt, eller genom delegater som skall väljas direkt på allmänna möten.” De valda delegaterna skulle utan undantag ha tillgång till eller uppsikt över ”alla böcker och handlingar, lager och förråd, verktyg och produkter”.

Dessa utmärkta och ofta citerade bestämmelser listade och legaliserade bara vad som i själva verket redan uppnåtts och införts av arbetarklassen på många platser under loppet av de tidigare månadernas kamp. De följdes av ytterligare tre bestämmelser, av olycksbådande innebörd. Det är häpnadsväckande att dessa inte är mer kända. I praktiken upphävde de snart de positiva grunddragen i de tidigare bestämmelserna. De stipulerade (punkt 5) att ”arbetarnas och de anställdas valda delegaters beslut var legalt bindande för företagets ägare”, men att de kunde ”upphävas av fackföreningarna och kongresserna” (min kurs., M. B.). Detta var just det öde som drabbade de beslut som fattats av ”arbetarnas och de anställdas valda delegater; huvudsakligen var fackföreningarna det organ genom vilket bolsjevikerna försökte bryta fabrikskommittéernas autonoma makt.

Utkastet till dekretet fastslog också (punkt 6) att ”i alla företag av betydelse för staten” skulle alla delegater som valts för att utföra arbetarkontroll vara ”ansvariga inför staten för upprätthållandet av den strängaste ordning och disciplin och för skyddandet av egendom”. Företag ”av betydelse för staten” definierades (punkt 7) – och detta klingar välbekant för alla revolutionärer – som ”*alla företag som arbetar för försvarssyften eller som på något sätt har samband med producerandet av artiklar som är nödvändiga för majoriteten av befolkningen*” (min kurs., M. B.). Med andra ord kunde den nya ryska staten praktiskt taget förklara vilket företag som helst vara av ”betydelse för staten”. Ett sådant företags delegater (valda för att utföra arbetarkontroll) gjordes nu ansvariga inför en högre myndighet. Om fackföreningarna (redan tämligen byråkratiserade) dessutom kunde ”upphäva” arbetardelegaternas beslut, vad hade då arbetarna på basplanet för verklig makt i produktionen? Dekretet om arbetarkontroll skulle i praktiken snart visa sig inte vara värt det papper det skrivits på.*

⁴⁹ *ibid*, s. 50.

⁵⁰ *ibid*, s. 51.

⁵¹ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. VI, s. 410-411. [[Förslag till förordning om arbetarkontroll](#)]

* Det är helt oärligt av dem som borde veta bättre (se artikel av T. Cliff i *Labour Worker*, november 1967) att basunera ut dessa dekret om arbetarkontroll som någonting de aldrig var – eller avsåg att bli.

9 november

Dekret upplöser sovjeten inom Folkkommisariatet för post och telegraf.⁵²

Idén med arbetarkontroll hade t.o.m. spritt sig till civilförvaltningen. En sovjet av anställda hade tagit kontroll över Folkkommisariatet för post och telegraf och en annan hade inrättat sig i amiralitetet. Den 9 november utfärdades en appell av Folkkommisariatet för post- och telegrafministeriet (sic!), som avslutades med: ”Jag förklarar, att inga så kallade begynnelsegrupper eller kommittéer för administrationen av post- och telegrafdepartementen har rätt att inkräkta på den centrala makten och på mig som folkkommissarie”.⁵³

14 november

Lenin väntade sig att hans ”utkast till dekret om arbetarkontroll” skulle godkännas med enbart smärre ändringar av Sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté (V. Ts. I. K.) och av Folkkommisariernas råd (Sovnarkom). I själva verket blev hans förslag upphov till en het diskussion och kritiserades från både höger och vänster. Lozovskij, en bolsjevikisk fackföreningsman, skrev: ”Vi ansåg att kontrollorganen vid basen enbart skulle verka inom de gränser som de högre kontrollorganen tilldelat dem. Men de kamrater som var för en decentralisering av arbetarkontrollen krävde oberoende och självständighet för dessa lägre organ därför att de kände att massorna själva kunde förverkliga principen om kontroll.”⁵⁴ Lozovskij ansåg att ”de lägre kontrollorganen måste begränsa sin verksamhet till de ramar som fastställts av det planerade Allryska arbetarkontrollrådets föreskrifter. Vi måste säga ifrån klart och bestämt så att arbetarna inom de olika företagen inte går och tror att fabrikena tillhör dem.”

Trots starka protester från arbetarna på basplanet – och efter nära två veckors diskussion – antogs en ”kompromiss” genom vilken fackföreningarna – nu de ”oväntade förkämparna för ordning, disciplin och centraliserad produktionsledning”⁵⁵ – klart fick övertaget. *Den nya texten antogs av Sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté (V. Ts. I. K.) den 14 november (med 24 röster mot 10), godkändes av Folkkommisariernas råd den 15 november och utgavs påföljande dag.* Miljutin, som presenterade det godkända dekretet för V. Ts. I. K., förklarade lite ursäktande, att ”livet hann upp oss” och att det hade blivit absolut nödvändigt att ”förena den arbetarkontroll som nu utövas på platsen i en enda stark statsapparat”. ”Lagstiftning om arbetarkontroll som logiskt skulle ha passerat in i en ekonomisk plans ram, hade tvingats föregå fastställandet av denna plan.”⁵⁶ Ett klarare erkännande av de starka påtryckningarna från basen och de svårigheter som bolsjevikerna erfor i sina försök att kanalisera dem kan man inte finna.

I det godkända dekretet hade Lenins 8 ursprungliga punkter nu utökats till 14.⁵⁷ Det nya dekretet inleddes med det fyndiga påståendet, att ”med hänsyn till den nationella ekonomins planmässiga reglering erkänner” den nya regeringen ”arbetarkontrollens auktoritet överallt i ekonomin”. Men en stark hierarkisk struktur av kontrollorgan måste finnas. Fabrikskommittéerna skulle ”tillåtas” förbli kontrollorgan i varje enskilt företag. Men varje kommitté skulle vara ansvarig inför ett ”Regionalt arbetarkontrollråd”.⁵⁸ Sammansättningen av dessa högre

⁵² *Sobrinje Uzakononii 1917-1918* (Samlade förordningar 1917-1918), nr 3, art. 30.

⁵³ E. H. Carr, op. cit. II, s. 84, not 102.

⁵⁴ A. Losovskij, *Rabotjii kontrol* (Arbetarkontroll), Socialistiska förlaget, Petrograd 1918, s. 10.

⁵⁵ E. H. Carr, op. cit., s. 80.

⁵⁶ *Protkoly zasedanii VTsIK 2 sozjva* (1918), s. 60.

⁵⁷ Se appendix till vol. XXII av Lenins *Sotjinenija*, samt en artikel av D. L. Limon om ”Lénine et le Controle Ouvrier” i *Autogestion*, december 1967.

⁵⁸ *Sbornik dekretov i postanovlenii po narodnomu chozjaistvu* (25 oktjabra 1917 g-25 oktjabra 1918-g), Moskva

organ skulle beslutas av partiet.

Fackföreningarna var starkt representerade i de mellersta och högre skikten i denna nya pyramid av ”institutionaliserad arbetarkontroll”. Det Allryska arbetarkontrollrådet skulle t.ex. bestå av ”representanter”: 5 från Sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté, 5 från Allryska fackföreningsrådet, 5 från Ingenjör- och teknikerförbundet, 2 från Agronomförbundet, 2 från Petrograds fackföreningsråd, 1 från varje Allryskt fackförbund, vars medlemsantal understeg 100.000 (och 2 från förbund vars medlemsantal översteg denna siffra)... och 5 från Allryska fabrikskommittérådet! Fabrikskommittéerna, som ofta stod under anarkosyndikalistiskt inflytande, hade verkligen ”skurits ner” i storlek.

De dagar var sedan länge borta då Lenin hade hävdat att ”maktens upphov är inte en lag som på förhand har diskuterats och antagits av parlamentet, utan massornas direkta initiativ nerifrån, på sina orter – regelrätt 'beslagtagande' för att använda ett vanligt uttryck.”⁵⁹

Själva omnämmandet av ett ”Allryskt fabrikskommittéråd” i dekretet innebar emellertid att det vid sidan av den ”officiella strukturen” av ”arbetarkontroll”-organ fortfarande fanns en struktur, som nästan oundvikligen var antagonistisk: den pyramid av organ som representerade fabrikskommittéerna. Det visar också att fabrikskommittéerörelsen fortfarande sökte samordna sina aktiviteter på riksplanet. Även denna minoritetsrepresentation för fabrikskommittéerna hade varit en taktisk eftergift från Lenins sida och händelserna skulle snart utvisa att den ryska regeringens ledare inte hade för avsikt att under någon längre tid acceptera detta potentiella hot mot partiets ledarställning och mot dess anhängare inom fackföreningarna. Partiet skred till verket. ”De som ivrigast sade sig vara anhängare av arbetarkontroll och uppgav sig vilja 'utvidga' den, var i själva verket inbegripna i ett skickligt försök att göra den ordnad och ofarlig genom att förvandla den till en centraliserad allmän institution i stor skala”.⁶⁰

Senare upprepade den bolsjevikiska propagandan ständigt temat, att fabrikskommittéerna inte var lämpliga organ för organiseringen av produktionen i nationell skala. Deutscher t.ex. hävdar att ”kommittéernas anarkistiska drag” nästan redan från början ”gjorde sig kännbara: varje fabrikskommitté strävade efter att ha det sista och slutgiltiga ordet i alla frågor som berörde fabriken, dess produktion, dess förråd av råmaterial, dess arbetsförhållanden etc. och ägnade liten eller ingen uppmärksamhet åt behoven hos industrin som helhet”.⁶¹ Men redan i nästa mening påpekar Deutscher att ”några veckor efter omvälvningen (oktoberrevolutionen) försökte fabrikskommittéerna bilda *sin egen* landsorganisation, som skulle säkra deras verkliga ekonomiska diktatur. Bolsjevikerna manade nu fackföreningarna att tjäna den nyfödda Sovjetstaten och att disciplinera fabrikskommittéerna. Fackföreningarna vände sig kraftigt mot fabrikskommittéernas försök att bilda en egen landsorganisation. De förhindrade sammankallandet av en planerad allrysk fabrikskommitté-kongress och krävde fullständig lydnad från fabrikskommittéernas sida.”

Den viktigaste förutsättningen för att kommittéerna skulle kunna börja ta itu med regionala och landsomfattande uppgifter var att de federerade sig, regionalt och nationellt. Det är höjden av hyckleri att, som senare dagars bolsjevik, klandra 1917-18 års kommittéer för att de enbart sysslade med frågor som gällde den egna orten, när partiet självt gjorde allt som stod i dess makt för att förhindra kommittéernas federering nerifrån, på ett autonomt sätt. Efter det

1918, s. 171-172.

⁵⁹ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. VI, s. 27-28.

⁶⁰ E. H. Carr, op. cit., s. 81.

⁶¹ I. Deutscher, op. cit., s. 17.

att den provisoriska regeringen störtats, upplöstes den bolsjevikstödda ”Fabrikskommittéernas centralsovjet” lika snabbt som den upprättats. Fabrikskommittéernas revolutionära centrum, ett organ med anarkistisk tendens, som hade varit verksamt i flera månader, lyckades aldrig ersätta den p.g.a. alla hinder som lades i dess väg.

Några kommentarer om denna utveckling krävs. Den oordning som skapats genom kriget och genom arbetsköparklassens motstånd (som kom till uttryck genom sabotage eller genom nedläggning av företag) gjorde det nödvändigt att mildra eller om möjligt eliminera onödiga strider mellan fabrikskommittéerna om t.ex. det knappa förrådet av bränsle eller råvaror. Det fanns ett uppenbart behov av att samordna kommittéernas verksamhet i stor skala, ett behov som många av de mest aktiva inom kommittéerörelsen var mycket väl medvetna om. Frågan gäller inte att det befanns vara nödvändigt med en uppdelning av uppgifter mellan de olika organen för arbetarklassens makt (sovjeter, fabrikskommittéer) eller att man sökte fastställa vad som var lokala uppgifter och vad som var regionala eller nationella uppgifter. Hur en sådan uppdelning skulle ske kunde ha – och skulle troligen ha – bestämts av den planerade fabrikskommittékongressen. Det viktiga är att ett *hierarkiskt* uppdelningsmönster utarbetades och påtvingades *utifrån*, av en instans som var *något annat* än arbetarna själva.

En företrädare för bolsjevikerna⁶² beskrev situationen ur de nya makthavarnas synvinkel: ”Istället för en snabb normalisering av produktionen och distributionen, istället för åtgärder som kunde ha lett till en socialistisk organisering av samhället, fann vi en praktik som återgav de anarkistiska drömmarna om autonoma produktionskommuner.” Pankratova går ännu mer rakt på sak: ”Under övergångsperioden måste man acceptera de negativa aspekterna av arbetarkontroll, som bara var ett medel i kampen mellan kapital och arbete. Men när makten väl hade övergått i proletariats händer (d.v.s. i partiets händer, M. B.) så blev fabrikskommittéernas verksamhet, vilka handlade som om de ägde fabriker, anti-proletär.”⁶³

Dessa subtiliteter uppfattades dock inte av de flesta arbetare. De tog bolsjevikernas propaganda för arbetarkontroll för vad den utgav sig att vara. De såg inte arbetarkontroll som ”någonting av övergångskaraktär” eller som ”blott ett steg mot andra åtgärder för normalisering av det ekonomiska livet”.⁶⁴ För dem var den inte bara ett medel att bekämpa den härskande klassens sabotage eller ett riktigt taktiskt slagord, som en kommitté hade beslutat vara ”lämpligt” i ett givet skede i den revolution som stod under utveckling. För massorna var ”arbetarkontroll” ett uttryck för deras djupaste önskningar. Vem skulle leda och fördela arbetet i fabriken? Instinktivt fattade de att de som förvaltade produktionen också förvaltade alla områden av det sociala livet. Den subtila skillnaden mellan ”kontroll” och ”förvaltning”, som de flesta bolsjevikerna var djupt medvetna om*, undgick massorna. Missförståndet skulle få grymma efterföljder.

Dekretet om arbetarkontroll från november 1917 tycktes ge officiell bekräftelse åt arbetarklassens strävan efter totalt herravälde över sina levnadsförhållanden. En metallarbetartidning skrev att ”genom sin beskaffenhet skall arbetarklassen ... inta den centrala platsen

⁶² I. I. Stepanov-Skvortsov, *Ot rabotjego kontrolya k rabotjemu upravleniyu* (Från arbetarkontroll till arbetarförvaltning), Moskva 1918.

⁶³ A. Pankratova, op. cit., s. 54.

⁶⁴ ibid, s. 54.

* I motsats till så många av dagens anarkister var de flesta anarkister på den tiden också väl medvetna om skillnaden. Voline (op. cit., s. 77) säger: ”anarkisterna förkastade det vaga och dunkla slagordet 'kontroll över produktionen'. De förordade en fortgående men omedelbar expropriation av den privata industrin genom den kollektiva produktionens organisationer.”

både i produktionen och speciellt i organiseringen av den ... I framtiden kommer all produktion... att återspegla den proletära viljan och medvetandet.”⁶⁵ Medan arbetarkontrollen före oktoberrevolutionen vanligtvis hade haft en passiv, iakttagande form, så spelade arbetarkommittéerna nu en alltmer betydelsefull roll i många företags förvaltning. ”Under flera månader efter revolutionen åtnjöt den ryska arbetarklassen en grad av frihet och en känsla av makt, som troligen var unik i dess historia.”⁶⁶

Tyvärr finns det lite detaljerad information tillgänglig om denna högst intressanta period. De uppgifter som finns att tillgå kommer i allmänhet från källor (antingen från borgerligt eller byråkratiskt håll) som i grund och botten är fientligt inställda till arbetarförvaltningens själva idé och som bara är intresserade av att visa dess ”ineffektivitet” och ”omöjlighet”. En intressant redogörelse för vad som hände vid Nobels oljeraffinaderi finns publicerad.⁶⁷ Den belyser arbetarklassens grundläggande strävan efter självförvaltning och den fientlighet som den bemöttes med inom partikretsarna. Andra exempel kommer otvivelaktigt att framkomma.

28 november

Det nyligen instiftade Allryska arbetarkontrollrådet sammanträder.

De tidigare meningsskiljaktigheterna framkom åter.⁶⁸ Larin, representant för bolsjevikgruppen inom fackföreningarna, förklarade att ”fackföreningarna representerar klassens intressen som helhet medan däremot fabrikskommittéerna bara representerar vissa intressen. Fabrikskommittéerna bör vara underordnade fackföreningarna.” Sjivotov, företrädare för fabrikskommittéerna, förklarade: ”I fabrikskommittéerna arbetar vi med instruktioner som kommer nerifrån och försöker se hur de kan anpassas till industrin som helhet. Dessa instruktioner kommer från verkstaden, från livet självt. De är de enda instruktioner som kan ha någon verklig betydelse. De visar vad fabrikskommittéerna är kapabla till och borde därför komma i förgrunden i diskussionerna om arbetarkontroll.” Fabrikskommittéerna kände att ”kontrollen var en uppgift för kommittén i varje fabrik. Kommittéerna i varje stad skulle sedan träffas ... och senare etablera samordning på regional basis.”

Bolsjevikernas upprättande av det Allryska arbetarkontrollrådet var ett tydligt försök att åsidosätta kommittéerna. I vissa avseenden lyckades försöket. Fabrikskommittéerna fortsatte sin agitation, men deras röst, som tystades med byråkratiska medel, framkallade bara ett svagt eko inom Allryska rådet, dominerat som det var av partidelegater. ”I januari 1918 förklarade Rjazanov att detta organ bara hade sammanträtt en gång” (och i maj 1918 att det i själva verket aldrig hade sammanträtt alls). Enligt en annan källa ”försökte de samlas”, men kunde inte få ihop ett beslutsmässigt antal.⁶⁹ Vad som är säkert är, att det egentligen aldrig alls fungerade. Det är svårt att säga huruvida detta berodde på systematisk bojkott och obstruktion från bolsjevikerna, på att de revolutionärer som inte var bolsjevik inte förstod vad som egentligen höll på att hända eller på om rörelsen själv led av en verklig brist i det att den inte kunde befria sig från den byråkratiska tvångströja som den alltmer bands fast i. Alla tre faktorerna spelade troligtvis in.

⁶⁵ *Ob organizatsii proizvodstva* (Om organiseringen av produktionen), *Vestnik metallista* (Metallarbetarens röst), januari 1918, s. 40 och 43.

⁶⁶ P. Avrich, *The Russian Anarchists*, Princeton 1967, s. 162.

⁶⁷ Voline, *Nineteen-Seventeen* (Freedom Press 1954). Volines avsnitt med ”personliga erfarenheter” är högst läsvärda.

⁶⁸ Se D. L. Limon, op. cit., s. 74.

⁶⁹ E. H. Carr, op. cit., II, s. 82, not 96.

28 november

Dekret upplöser sovjeten inom amiralitetet.⁷⁰

5 december

Dekret utfärdas⁷¹ om upprättandet av ett *Högsta Ekonomiska Råd* (Vesenka), vilket tilldelades uppgifterna att utarbeta ”en plan för organiseringen av landets ekonomiska liv och regeringens finansiella resurser”. Vesenkan skulle styra alla existerande ekonomiska myndigheters – såväl centrala, som lokala, inklusive det Allryska arbetarkontrollrådet – verksamhet ”mot ett gemensamt mål”.⁷² Vesenkan skulle vara ”anknutet till Folkkommisariernas råd” (som självt enbart bestod av medlemmar ur bolsjevikpartiet).

En del lärdomar kan dras ur sammansättningen av Vesenkan. Där fanns några medlemmar ur det Allryska arbetarkontrollrådet (en högst indirekt eftergift åt fabrikskommittéerna), en stark representation av alla de nya kommissariaten samt ett antal experter, som tillsatts uppifrån, som ”rådgivande”. Vesenkan skulle ha en dubbel uppbyggnad: a) ”centralerna” (Glavki), som var avsedda att ha hand om industrins olika sektorer, och b) de regionala organen, de ”lokala ekonomiska råden” (Sovnarchozy). Till att börja med var ”vänster”-bolsjevikerna i majoritet i Vesenkans ledning. Dess förste ordförande var Osinskij och i styrelsen satt Bucharin, Larin, Sokolonikov, Miljutin, Lomov och Shmidt.⁷³ Trots sin ”vänster”-ledning ”uppslukade” snart detta nya organ det Allryska arbetarkontrollrådet innan detta ens hade påbörjat sin verksamhet. Bolsjevikerna tillstod öppet att detta steg var ett steg mot förstatligande (ogosudarstvenliye) av den ekonomiska makten. Följden av att Vesenkan upprättades blev att fabrikskommittéernas röst tystades än mer. Som Lenin sade några veckor senare, ”vi övergick från arbetarkontroll till skapandet av det Högsta Ekonomiska Rådet”.⁷⁴ Detta råds uttryckliga uppgift var att ersätta, uppta i sig och därmed upphäva systemet med arbetarkontroll.⁷⁵

Nu framträder tydligt ett förlopp, vars utveckling resten av denna pamflett skall försöka klargöra. Det är ett förlopp, som under den korta tiden av 4 år, går från fabrikskommitté-rörelsens enorma utbredning (en rörelse som både i inre och yttre avseende sökte förändra produktionsförhållandena) till upprättandet av ett obesträtt herravälde, utövat av en allena rådande och byråkratisk institution (partiet), över alla områden av det ekonomiska och politiska livet. Eftersom denna institution inte hade några rötter i produktionen kunde dess regim bara innebära fortsatt inskränkning av arbetarnas makt i produktionen. Följden blev fortsatta hierarkiska förhållanden i produktionen och att klassamhället därför bevarades.

Det första ledet i detta förlopp var att fabrikskommittéerna underordnades Allryska arbetarkontrollrådet där fackföreningarna (som redan stod under starkt inflytande av partiet) var starkt representerade. Det andra ledet – som nästan genast följde på det första – var Allryska arbetarkontrollrådets inkorporering i Vesenkan, där fackföreningarna i ännu större grad var representerade, men där också fanns statliga representanter (d.v.s. från partiet). Vesenkan tilläts tillfälligt ha en ”vänster”-kommunistisk ledning. Lite senare avsattes dessa ”vänster”-kommunister. En kampanj igångsattes sedan för att kuva fackföreningarnas makt,

⁷⁰ *Sobranije Uzakonenii 1917-18*, nr 4, art. 58.

⁷¹ *ibid*, nr 5, art. 83.

⁷² *Natsionalozatsija promysjlenosti v SSSR: sbornik dokumentov i materialov 1917-20 gg* (Industrins förstatligande i SSSR: Samlade dokument och källmaterial 1917-20), Moskva 1954, s. 499.

⁷³ E. H. Carr, *op. cit.*, s. 88.

⁷⁴ V. I. Lenin, *Sotjinenija*, XXII, 215.

⁷⁵ E. H. Carr, *op. cit.*, II, s. 87.

på vilka – låt vara på ett högst indirekt och förvrängt sätt – arbetarklassen fortfarande kunde utöva påtryckningar. Det var speciellt viktigt att kuva den makt fackföreningarna fortfarande hade i förhållande till produktionen – och ersätta den med de tillsatta partifunktionärernas makt. Dessa direktörer och administratörer kom efterhand att utgöra grunden för den nya byråkratin.

Vartenda ett av dessa steg möttes av motstånd, men varje strid förlorades. Varje gång framträdde fienden klädd i den ”proletära” maktens dräkt. Och varje nederlag gjorde det svårare för arbetarklassen att själv ta hand om den direkta förvaltningen av produktionen, d.v.s. att fundamentalt förändra produktionsförhållandena. Innan produktionsförhållandena hade förändrats kunde revolutionen inte anses ha uppnått sitt socialistiska mål, vilka uttalanden dess ledare än gjorde. Detta är den verkliga lärdom vi kan dra av den ryska revolutionen.

Problemet kan ses ur en annan synvinkel. Upprättandet av Vesenkan innebar ett partiellt samgående – när det gäller den ekonomiska makten – mellan fackföreningspampar, partibossar och ”experter” som tillsatts av ”arbetarstaten”. Men dessa är inte tre sociala kategorier som ”representerar arbetarna”. De var tre sociala kategorier som redan höll på att överta de förvaltande funktionerna – d.v.s. redan härskade över arbetarna i produktionen. P.g.a. *sin egen* tidigare historia var var och en av dessa grupper av olika skäl redan något som var avskilt från arbetarklassen. Deras samgående ökade denna avskildhet. Följden blev, att fr.o.m. 1918 och framåt var den nya staten (fastän den officiellt betecknades som en ”arbetarstat” eller ”sovjetrepublik” – och fastän den i hög utsträckning stöddes av större delen av arbetarklassen under inbördeskriget) i själva verket inte en institution som styrdes av arbetarklassen.*

Om man kan läsa mellan raderna (och inte förblindas av ord som ”arbetarstat” och ”socialistiskt perspektiv”, som bara återspeglar det falska medvetande som då var förhärskande) är följande redogörelse av Pankratova, om vad som stod på spel vid upprättandet av Vesenkan, mycket informativ: ”Vi behövde”, skrev hon, ”en effektivare form av organisation än fabrikskommittéerna och ett mer flexibelt redskap än arbetarkontroll. Vi var tvungna att sammanföra de nya fabrikenas förvaltning med principen om en enda ekonomisk plan och vi måste göra det i relation till den unga arbetarstatens socialistiska perspektiv ... fabrikskommittéerna saknade erfarenhet och teknisk kunskap. De oerhörda ekonomiska uppgifterna under övergångsperioden till socialism nödvändiggjorde skapandet av ett enda organ som kunde normalisera landets ekonomi på en statlig nivå. Proletariatet förstod detta. (Om det någonsin funnits önsketänkande så är det detta. M. B.) I och med att fabrikskommittéerna frigjordes från sina uppdrag, som inte längre motsvarade de nya ekonomiska behoven, delegerade arbetarna sin makt till det nya organ som skapats, Högsta Ekonomiska Rådet.” Hon rundar av med en talande mening: ”Petrograds fabrikskommittéer, som i maj 1917 hade förkunnat behovet av arbetarkontroll, övergav enhälligt idén vid tiden för den sjätte konferensen.”⁷⁶

Senare händelser skulle visa, att fastän detta var partiledningens mål och perspektiv så godtogs de långtifrån av partiets ”bas” och ännu mindre av massorna, ”på vars vägnar” partiet redan hade tagit sig rätten att tala.

* Det är inte en fråga om att, såsom många anarkister gör, uppställa ”massornas rörelse” mot ”statens diktatur”, utan vad det gäller är att förstå den speciella form som de nya maktförhållandena antog i detta speciella historiska skede.

⁷⁶ A. Pankratova, op. cit., s. 59.

Början av december

Lenins *Staten och revolutionen* publiceras (vilken han hade skrivit några månader innan). I detta viktiga teoretiska verk talas det ytterst lite om arbetarkontroll och inte någonstans likställer han socialismen med ”arbetarförvaltning av produktionen”. Lenin talar i ganska abstrakta termer om omedelbar övergång till ”att *alla* utövar kontroll- och uppsiktsfunktioner, att *alla* till en tid blir 'byråkrater' och just tack vare detta ingen kan bli 'byråkrat' ”.

Detta var en del av bolsjevismens frihetliga retorik 1917. Men Lenin hade som vanligt sina fötter stadigt på marken. Han förklarar vad detta skulle betyda i praktiken. Kapitalismens utveckling skapar de ”ekonomiska förutsättningar” som gör det ”fullkomligt möjligt att ersätta kapitalisterna och ämbetsmännen med beväpnade arbetare, med det allmänt beväpnade folket, åtminstone som en övergång i fråga om *kontroll* över produktion och fördelning och därmed sammanhängande *registrering* ... Registreringen och kontrollen härav har kapitalismen *förenklat* till enkla observations- och anteckningsoperationer som varje skriv- och läskunnig person kan utföra; det är tillräckligt att kunna de fyra räknesätten och att kunna skriva ut erforderliga kvitton.”⁷⁷ (Lenins kurs.) Det nämns inte vem som skall fatta de beslut som massorna sedan skall ”kontrollera” och ”registrera”. *Staten och revolutionen* innehåller den intressanta meningen: ”Vi vill ha en socialistisk revolution med människor som de nu levande, vilka inte kan reda sig utan ett över- och underordnande, utan kontroll, 'inspektörer och bokhållare'.”⁷⁸

1917 skedde sannerligen en väldig social omvälvning. Men det var en utopisk dröm att tro, att socialismen kunde uppnås utan att större delen av befolkningen både förstod och önskade den. Uppbyggandet av socialismen (i motsats till kapitalismens utveckling, som utan fara kan överlämnas åt marknadskrafterna) kan bara vara *den stora majoritetens självmmedvetna och kollektiva handling*.

December

Petrograds fabrikskommittéers centralråd utger den välkända ”*Praktisk handbok för införandet av arbetarkontroll av industrin*”. Till partimedlemmars stora förtrytelse spreds den i stor omfattning i Petrograds förorter.

Denna pamfletts huvudsakliga värde ligger i att den behandlar hur ”arbetarkontroll” snabbt kan utvidgas till ”arbetarförvaltning”. Varken enligt Lenins uppfattning eller författarnas (trots titeln) kunde ”kontroll” förväxlas med ”förvaltning”. Lenin förordade ”arbetarkontroll” och hela hans praktik gick efter revolutionen ut på att fördöma försök till arbetarförvaltning som ”omogna”, ”utopiska”, ”anarkistiska”, ”skadliga”, ”omöjliga” o.s.v. Det skulle vara tragiskt om det förakt för historien och den anti-teoretiska inställning, som finns inom stora delar av den frihetliga rörelsen idag, skulle medföra att nya militanter går i gamla fällor eller återigen tvingas välja riktlinjer som i bästa fall inte leder någonstans – eller i värsta fall till samma nederlag som tidigare.

”*Handboken*” framförde en rad konkreta förslag för fabrikskommittéerna. Varje kommitté borde inrätta fyra kontrollkommissioner, ”i vilka också tekniker och andra med rådgivande ställning bör inbjudas att delta” (och det säger väl allt om den vitt spridda lögnen, att fabrikskommittéerna inte var villiga att låta tekniker och specialister delta i deras arbete).

De fyra kommissionernas uppgifter skulle vara: a) organiseringen av produktionen; b)

⁷⁷ V. I. Lenin, *Staten och revolutionen*, Tema 1964, s. 130-131. [[Stat och revolution](#)]

⁷⁸ *ibid*, s. 66.

återgången från krigsproduktionen; c) tillhandahållandet av råmaterial; och d) tillhandahållandet av bränsle. Förslagen utvecklas in i minsta detalj. Hela tiden betonas, att ”arbetarkontroll” *inte* är en fråga om att lagra råmaterial och bränsle (jfr. Lenins: ”Socialism är lagring; var gång man lagrar järnstänger eller klädesplagg så är detta socialism”)⁷⁹, utan att den direkt har att göra med förädlingen av detta råmaterial i fabriken – med andra ord, den *totala* produktionsprocessen som kulminerar i den färdiga produkten.

”Produktionskommissionen” skulle anförtros uppgiften att upprätta den nödvändiga kontakten mellan fabriken olika avdelningar, att övervaka maskinparkens kondition, att ge råd om och överkomma olika bristfälligheter i fabriken eller verkstadens anordningar, *att fastställa bearbetningskoefficienterna* inom varje avdelning, att besluta om högsta antalet verkstäder och arbetare i varje verkstad, att undersöka maskiners och byggnaders användbarhet, att fördela arbetet (från högsta ner till den lägsta posten) och att ha uppsikt över fabriken finansiella relationer.

Författarna till ”*Handboken*” tillkännager, att de avser att sammansluta fabrikskommittéerna till regionala federationer och sedan dessa i sin tur till en Allrysk federation. Och för att vara säkra på att inte bli missförstådda, underströk de att ”arbetarkontrollen av industrin, som ett led i arbetarkontrollen av hela det ekonomiska livet, skall inte förstås i den snäva betydelsen av en reformering av institutioner, utan i vidast möjliga betydelse: att beträda områden som tidigare behärskats av andra. Kontroll skall uppgå i förvaltning”.

Införandet av arbetarkontroll tog sig i praktiken olika former i olika delar av Ryssland. Detta berodde delvis på olika lokala förutsättningar, men huvudsakligen på den grad av motstånd arbetsköparklassgrupperna visade. På vissa platser exproprierades arbetsköparna omedelbart, ”nerifrån”. I andra fall underkastades de en övervakande form av ”kontroll”, som utövades av fabrikskommittéerna. Det fanns ingen förutbestämd mall att följa. Till att börja med var de olika handlingarna och experimenten föremål för heta diskussioner, som inte var slöseri med tid, vilket senare påstods. De bör betraktas som väsentliga av alla som erkänner att socialismen bara kan uppnås genom arbetarklassens *egen frigörelse*. Tyvärr upphörde snart diskussionerna.

13 december

Isvestiya publicerar ”*Allmänna instruktioner om arbetarkontroll i enlighet med dekretet från den 14 november*”. Dessa blev kända som ”*Kontra-handboken*” och utgör det slutgiltiga uttrycket för den leninistiska ståndpunkten.^{*} De första fyra avdelningarna behandlar arbetarkontrollens organisation i fabriken och valet av kontrollkommissionerna. De därpå följande fem avdelningarna fastslår dessa kommissioners skyldigheter och rättigheter och understryker vilka deras uppgifter är och vilka uppgifter som fortfarande tillhör ägarna-direktörerna. *Avdelning 5* understryker, att i den mån kommissionerna spelar någon verklig roll i förvaltningen av företagen, så skall denna roll begränsas till tillsynen av att de direktiv som utfärdats av centralregeringens instanser, ”som uttryckligen tilldelats uppgiften att reglera den landsomfattande ekonomiska verksamheten”, utförs. *Avdelning 7* fastslår, att ”rätten att utfärda order rörande företagens förvaltning, drift och verksamhet tillhör fortfarande ägarna. Kontrollkommissionerna får inte delta i företagens förvaltning och är inte ansvariga för deras

⁷⁹ Tal inför Petrograds arbetar- och soldatsovjeter, 4 november 1917.

^{*} Både ”*Handboken*” och ”*Kontra-handboken*” vore förtjänta av en översättning. En uppfattning om deras innehåll kan man få genom D. L. Limons intressanta artikel i *Autogestion*, december 1967, även om artikeln på sina ställen förfaller till en sofistikerad leninistisk apologetik.

verksamhet. Detta ansvar vilar också fortfarande på ägarna.”

Avdelning 8 klargör, att kommissionerna inte skall behandla finansiella frågor, alla sådana frågor är en uppgift för centralregeringens instanser. *Avdelning 9* förbjuder uttryckligen kommissionerna att exproprieras och förvalta företagen. De är dock berättigade att ”*genom de högre arbetarkontrollorganens förmedling ta upp frågan om övertagande av företag med regeringen*”.

I *avdelning 14* slutligen sätts det som bolsjevikledarna eftersträvat i flera veckor på pränt. Fabrikskommittéerna skulle även på det lokala planet tvingas uppgå i fackföreningsstrukturen. ”Kontrollkommissionerna i varje fabrik skall utgöra de verkställande organen för den lokala fackföreningsfederationens 'kontroll över distributionssektorn'. Kontrollkommissionernas verksamhet skall rätta sig efter den sistnämndas beslut”.

Det faktum att dessa ”allmänna instruktioner” publicerades knappt en vecka efter det att Vesenkan upprättats, visar tydligt den systematiska linje som Lenin och hans medarbetare arbetade efter. De må ha haft ”rätt” eller ”fel” (det beror på den uppfattning man har om den sortens samhälle de försökte få till stånd), men det är löjligt att hävda – som så många gör idag – att bolsjevikerna 1917 verkligen stod för det arbetande folkets totala och direkta kontroll över fabriker, gruvor, byggplatser och andra företag, som de arbetade i, d.v.s. att de stod för arbetarnas självförvaltning.

20 december

Den officiella fackföreningstidningen ”*Professional ny Vestnik*” (Fackföreningsrösten) publicerade ett ”Uttalande rörande fackföreningarna och de politiska partierna”. ”Utan att förvandlas till oberoende organ för politisk kamp, till oberoende politiska partier eller bihang till dem, måste fackföreningarna dock ta ställning till de problem som framträtt genom proletariats politiska kamp”. Efter dessa banala satsar kom uttalandet till saken. ”Genom att organisatoriskt förena sitt öde med ett visst politiskt parti, måste fackföreningarna, i egenskap av proletariats kamporganisationer, stödja det proletära partis paroller och taktik, som mer än de andra närmar sig lösningarna av de historiska uppgifterna, etc., etc. ...”.

Samma nummer av tidningen innehöll en artikel av bolsjevikern Lozovskij, som protesterade mot den bolsjevikiska politiken att med våld undertrycka arbetarstrejker mot den nya regeringen. ”Fackföreningarnas och den nya sovjetmaktens uppgift är att isolera de borgerliga element som står bakom strejker och sabotage, men denna isolering skall inte bara uppnås med rent mekaniska medel, genom arresteringar, genom förvisningar till fronten eller genom indragning av brödkorten.” ”Förhandscensur, stängningar av tidningar, avskaffandet av agitationsfriheten för de socialistiska och demokratiska partierna är för oss fullständigt oantagbart. Nedläggning av tidningar, våld mot strejkande o.s.v. inflammerar öppna sår. Det fanns för mycket av dessa ”aktions”-former för inte så länge sedan för att de ryska arbetar-massorna skall ha glömt det, och detta kan leda till en analogi som kan bli dödlig för sovjetmakten.”

Att en ledande partimedlem behöver föra ett sådant språk är ett talande tecken på hur vida utbredd denna praxis måste ha varit. Detta var alltmer den metod med vilken partiet försökte att lösa sina meningsskiljaktigheter med inte bara sina borgerliga motståndare utan även med dess mer tydliga motståndare inom arbetarrörelsen själv. De som fick sina brödkort indragna, berövades den lagliga rätten till ransoner, d.v.s. rätten att äta. Personer som fått sina kort indragna tvingades att skaffa mat på svarta börsen eller på andra olagliga sätt. Deras ”brott mot staten” kunde sedan användas som legala medel för att ”neutralisera” dem.

Det var i denna atmosfär beträffande partiet, fackföreningarna och de partilösa massorna (betecknade som "borgerliga element") som den stora debatten i januari 1918 ägde rum.

23 december

Dekret tillkännager upprättandet av ett nätverk av Regionala Ekonomiska Råd (Sovnarchozy) under Vesenkans kontroll.

"Varje regional Sovnarchoz var en miniatyrkopia av den centrala Vesenkan. Det skulle delas upp i fjorton avdelningar för de olika produktionsgrenarna och skulle innehålla representanter för lokala institutioner och organisationer ..." Varje Sovnarchoz kunde upprätta "mindre enheter, som i sig införlivade de motsvarande arbetarkontrollorganen där sådana existerade ... Vad som skapats var ett centralt ekonomidepartement med lokalkontor."⁸⁰

⁸⁰ E. H. Carr, op. cit., II, s. 90-91.

1918

6 januari

Konstituerande församlingen upplöses. De väpnade vakter som upplöste församlingen leddes av en anarkistisk Kronstadtmatros, Shelesnjakov, som nu var befälhavare för Tauriska Palatsvakter. Han körde bort talmannen Viktor Chernov med den rättframma kommentaren: ”Vakten är uttröttad”.¹

7-14 januari

Första allryska fackföreningskongressen hölls i Petrograd. Kongressen präglades av två stora frågor. Vilket skulle förhållandet vara mellan fabrikskommittéerna och fackföreningarna? Och vilket skulle förhållandet vara mellan fackföreningarna och den nya ryska staten? Det var få delegater som i detta skede förstod hur nära dessa två frågor hörde ihop. Ännu färre förstod att en resolution till förmån för fackföreningarna i den första frågan och för den nya ”arbetarstaten” i den andra snart skulle medföra en kastrering av kommittéerna och i själva verket oåterkalleligen undergräva regimens proletära natur.

De åsikter som framfördes på denna kongress återspeglade frågor av största betydelse och skall här återges rätt detaljerat. Utfallet av dessa debatter avgjorde den ryska arbetarklassens öde för många kommande decennier.

Enligt Lozovskij (en bolsjevikisk fackföreningsman) var ”fabrikskommittéerna i så hög grad ägare och herrar att de tre månader efter revolutionen till betydande del var oberoende av de allmänna kontrollorganen”.² Maiskij, som då fortfarande var mensjevik, sade att enligt vad han erfarit så ”betraktade de flesta inom proletariatet, speciellt i Petrograd, arbetarkontrollen som det socialistiska rikets (tsarevo) egentliga framträdande”. Han beklagade, att ”själva socialismens idé” för arbetarna ”förkroppsligades i arbetarkontroll”.³ En annan mensjevik-delegat beklagade det faktum att ”i fråga om utformandet av fabrikskommittéerna och arbetarkontrollen hade en anarkistisk våg sköljt in över den ryska arbetarrörelsen”.⁴ D. B. Rjazanov*, som nyligen gått över till bolsjevikerna, instämde med mensjevikerna på denna punkt och uppmanade fabrikskommittéerna att ”begå självmord genom att bli till integrerade element i fackföreningsstrukturen”.⁵

Kongressens få anarkosyndikalistiska delegater ”kämpade desperat för att bevara kommittéernas autonomi ... Maximov** hävdade att han och hans anarkosyndikalistiska

¹ P. Avrich, op. cit., s. 156. (Flera andrahandsreferenser ges.)

² *Pervy vsrossiiski s'jezd professionalnych sojuzov 7-14 janvarija 1918 g.* (Första allryska fackföreningskongressen 7-14 januari 1918), Moskva 1918, s. 193. (Refereras härnäst till som Första fackföreningskongressen.)

³ *ibid.*, s. 212.

⁴ *ibid.*, s. 48.

* D. B. Rjazanov, en marxistisk pedagog, mest känd som Internationella Arbetarassociationens (Första internationals) historiograf, grundade senare Marx-Engels-institutet i Moskva och publicerade en biografi över Marx och Engels.

⁵ *ibid.*, s. 235.

** Gregorij Petrovitj Maximov, född 1893. Tog agronomexamen i Petrograd 1915. Anslöt sig till den revolutionära rörelsen medan han ännu var student. 1918 gick han in i Röda Armén. När bolsjevikerna använde armén för polisiär verksamhet och för att avvärja arbetarna, vägrade han att lyda order och dömdes till döden. Stålarbetarförbundets ingripande räddade hans liv. Redigerade de anarkosyndikalistiska tidningarna *Golos Truda* (Arbetets röst) och *Novy Golos Truda* (Nya Arbetets röst). Arresterades den 8 mars 1921, under Kronstadt-upproret. Frigavs efter en hungerstrejk senare samma år, men först sedan delegater som deltog på Röda Fackförenings-

kamrater var 'bättre marxister' än både mensjevnikerna och bolsjevnikerna – ett påstående som orsakade stort oväsen i lokalen.”⁶ Han åsyftade utan tvekan Marx sats, att arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk.*

Maximov bad delegaterna komma ihåg ”att fabrikskommittéerna, organisationer som införts direkt av livet självt under revolutionens gång, var de som av alla stod närmast arbetarklassen, mycket närmare än fackföreningarna”.⁷ Kommittéernas uppgifter var inte längre att försvara och förbättra arbetarnas förhållanden, de måste istället söka nå en dominerande ställning i industrin och ekonomin. ”Eftersom kommittéerna har uppkommit genom revolutionen, kan de skapa en ny produktion på ny grund.”⁸ Fackföreningarna ”motsvarar den tsaristiska tidens gamla ekonomiska förhållanden, deras tid är slut och de kan inte åta sig denna uppgift”.⁹ Maximov förutsade ”en stor schism mellan den centrala statsmakten och de organisationer som uteslutande består av arbetare på lokalplanet”.¹⁰ ”Proletariatets mål var att samordna all verksamhet, alla lokala intressen, att skapa en central, men inte en central för dekret och förordningar, utan en central för reglering, vägledning – och enbart genom en sådan central organisera landets industriella liv.”¹¹

Belusov, en arbetare som talade på fabrikskommittéernas vägnar, gjorde ett förintande angrepp på partiledarna. De kritiserade ständigt kommittéerna ”för att inte handla i enlighet med regler och förordningar”, men lyckades aldrig själva framlägga någon ordnad plan. De bara pratade. ”Allt detta förlamar den lokala verksamheten. Skall vi stå still på det lokala planet, vänta och inte göra någonting? Först då kommer vi att inte göra några misstag. Bara de som ingenting gör, gör heller inga misstag.” Verklig arbetarkontroll var botemedlet mot Rysslands ekonomiska upplösning. ”Den enda väg som återstår att gå, är att arbetarna själva övertar fabriker och förvaltar dem.”¹² ”Uppståndelsen på kongressen nådde en höjdpunkt när Bill Sjatov¹ karakteriserade fackföreningarna som 'levande lik' och uppmanade arbetarklassen 'att organisera sig på lokalplanet och skapa ett nytt, fritt Ryssland, utan någon Gud, utan någon tsar och utan någon boss inom fackföreningen'. När Rjazanov protesterade mot Sjatovs smädande av fackföreningarna, skred Maximov till sin kamrats försvar och

internationalens kongress hade ingripit. Sökte asyl utomlands.

I Berlin redigerade han *Rabotchi Put* (Arbetets väg), de ryska exilsyndikalisternas tidning. Reste senare till Paris och slog sig slutligen ner i Chicago. Dog 1950. Författare till många verk om anarkismen och den bolsjevnikiska terrorn (*The Guillotine at Work*, 1940).

⁶ P. Avrich, op. cit., s. 168.

* Det är av intresse att en så framstående ”marxist” som Rosa Luxemburg förkunnade, vid den kongress då det Tyska Kommunistpartiet bildades (januari 1919), att fackföreningarna var dömda att försvinna och ersättas av arbetar- och soldatdeputerades råd och av fabrikskommittéer. (Bericht über die Verhandlung des Gründungsparteitages der KPD (1919), s. 16 och 80.)

⁷ Första fackföreningskongressen, s. 85

⁸ ibid, s. 239.

⁹ ibid, s. 215.

¹⁰ ibid, s. 85.

¹¹ ibid, s. 85.

¹² ibid, s. 221.

* Vladimir Sjatov [eng. stavning Shatov], född i Ryssland, emigrerade till Kanada och USA. 1914 återutgav han i hemlighet Margaret Sangers välkända pamflett om födelsekontroll, *Family Limitation*, i 100.000 ex. Arbetade som maskinist, stuveriarbetare och typograf. Anslöt sig till IWW. Var senare med om att utge veckotidningen *Golos Truda*, anarkosyndikalistiskt organ för Ryska arbetareförbundet i USA och Kanada. Återvände till Petrograd i juli 1917 och ”omplanterade *Golos Truda* i den ryska huvudstaden”. Blev senare medlem av Petrograds krigsrevolutionära råd och officer i den tionde Röda Armén. Spelade 1919 en betydelsefull roll i försvaret av Petrograd mot Judenitj. Blev 1920 transportminister i Sovjetrepubliken i Fjärran Östern. Försvann under utrensningarna 1936-38.

avvisade Rjazanovs invändningar med att säga att de var typiska för en renbadad intellektuell som aldrig hade arbetat, aldrig svettats, aldrig känt på vad livet vill säga. En annan anarkosyndikalistisk delegat, vid namn Laptov, erinrade församlingen om att revolutionen hade genomförts 'inte bara av intellektuella, utan av massorna'. Det var därför nödvändigt för Ryssland att 'lyssna på arbetarmassornas röst, den röst som kommer nerifrån'.¹³

Den anarkosyndikalistiska resolutionen, som krävde ”verklig arbetarkontroll, inte statlig arbetarkontroll” och yrkade på ”att organiseringen av produktionen, transporten och distributionen omedelbart skall övergå i det arbetande folkets händer och inte överlåtas till staten eller någon civil förvaltningsapparat, där klassfiender av det ena eller andra slaget dominerar”, röstades ner.

(Anarkosyndikalisterna var starkast bland gruvarbetarna i Debaltsevdistriktet i Donetsbäckenet, hamnarbetarna och cementarbetarna i Jekaterinodar och Novorossijsk och järnvägsarbetarna i Moskva. På kongressen hade de 25 delegater (beräknat på en delegat per 3.000-3.500 medlemmar).¹⁴

Den nya regeringen ville inte veta av pratet om utvidgning av kommittéernas makt. Den betraktade fackföreningarna som en ”mer stabil” och ”mindre anarkistisk” kraft (d.v.s. en kraft som var mer medgörlig i fråga om kontroll uppifrån) och till vilken den tillfälligt kunde överlåta administrativa uppgifter inom industrin. Bolsjevikerna uppmanade därför ”fackföreningsorganisationerna, i egenskap av proletariatets klassorganisationer och uppbyggda enligt den industriella principen, att åta sig den stora uppgiften att organisera produktionen och åter ge styrka åt landets försvagade produktivkrafter”.¹⁵ (I ett senare skede slogs bolsjevikerna med näbbar och klor för att beröva fackföreningarna just dessa uppgifter och låta dem övergå i partifunktionärernas händer. Partiets krav från januari 1918 kastades också gång på gång i ansiktet på bolsjevikledarna under de närmaste tre åren. Vi kommer att beröra detta senare.)

Kongressen, där bolsjevikerna hade en överväldigande majoritet, röstade för att fabrikskommittéerna skulle omvandlas till fackföreningsorgan.¹⁶ Mensjevikernas och socialrevolutionärernas delegater röstade *med* bolsjevikerna för en resolution som förkunnade att ”arbetarkontrollens centralisering var fackföreningarnas uppgift”.¹⁷ ”Arbetarkontroll” definierades som ”det instrument genom vilket den allmänna ekonomiska planen skall verkställas på lokal nivå”.¹⁸ ”Det innebar den slutgiltiga idén om en normalisering på produktionens område”.¹⁹ Det var beklagligt om arbetarna lade in någon annan betydelse i termen. ”Bara därför att arbetarna missförstår och feltolkar arbetarkontroll så utgör detta inget skäl att förkasta den.”²⁰ Vad partiet menade med arbetarkontroll uttolkades i viss utsträckning. Det menade bland annat att ”arbetarkontrollens lägre organ hade inte rätt att sköta finansiella kontrolluppgifter ... det var en sak för de högre kontrollorganen, den högre förvaltningsapparaten, Högsta Ekonomiska Rådet. När det gäller det finansiella området måste allt överlåtas åt arbetarkontrollens högre organ”.²¹ ”Om arbetarkontrollen skulle kunna

¹³ P. Avrich, op. cit., s. 168-169.

¹⁴ G. P. Maximov, op. cit., s. 12-13.

¹⁵ Citerat av A. S. Sjljapnikov, *Die Russischen Gewerkschaften* (De ryska fackföreningarna), Leipzig 1920.

¹⁶ Första fackföreningskongressen, s. 374.

¹⁷ *ibid*, s. 369-370.

¹⁸ *ibid*, s. 369.

¹⁹ *ibid*, s. 192.

²⁰ *ibid*, s. 230.

²¹ *ibid*, s. 195.

komma till maximal användning för proletariatet var det absolut nödvändigt att undvika att splittra den. Arbetare i enskilda företag skulle inte ha rätt att fatta avgörande beslut i frågor som rör företagets existens.”²² Omfattande omskolning behövdes och den skulle anförtros fackföreningarnas ”ekonomiska kontrollkommissioner”. De skulle inskräpa den bolsjevikiska uppfattningen om arbetarkontroll bland arbetarna. ”Fackföreningarna måste gå igenom varenda förordning från fabrikskommittéerna beträffande kontroll och genom sina fabriks- och verkstadsombud förklara att kontroll av produktionen *inte* innebär socialisering av produktionen och distributionen.”²³ När väl kommittéerna hade ”uppslukats” skulle fackföreningarna vara det mellanled genom vilket arbetarkontrollen efterhand skulle omformas till statlig kontroll.

Detta var inte någon abstrakt diskussion. Det som låg bakom skiljaktigheterna och det som stod på spel var hela uppfattningen om socialism: arbetarnas makt eller partiets makt, som handlar på arbetarklassens ”vägnar”. ”Om arbetarna lyckades behålla ägandet av de fabriker de hade bemäktigat sig, om de själva drev dessa fabriker, om de ansåg att revolutionen hade slutförts och att socialism hade införts – då skulle det inte funnits något behov av bolsjevikernas revolutionära ledning.”²⁴

Den bitterhet som präglade diskussionerna om fabrikskommittéerna belyser en annan sak. ”Fastän bolsjevikerna var i majoritet på den första Allryska Fabrikskommittékongressen, och fastän de i egenskap av representanter för fabrikskommittéerna kunde tvinga igenom resolutioner på denna konferens, så kunde de inte tvinga igenom resolutioner mot fabrikskommittéernas opposition i sig själv. Fabrikskommittéerna accepterade bara den bolsjevikiska ledningen så länge som skiljaktigheterna i fråga om målsättningar inte sattes på prov.”²⁵

Den första fackföreningskongressen avslöjade också starka motsättningar i frågan om fackföreningarnas förhållande till staten. Mensjevikerna, som hävdade att revolutionen bara kunde införa en borgerligt demokratisk republik, yrkade på att fackföreningarna skulle vara autonoma i förhållande till den nya ryska staten. Som Maiskij framlade det: ”Om kapitalismen bevaras i orubbat bo förblir de uppgifter som fackföreningarna har att utföra under kapitalismen oförändrade.”²⁶ Även andra kände att kapitalismen åter skulle göra sig gällande och att fackföreningarna inte borde göra något som kunde försvaga deras makt. Martov framförde en mer sofistikerad åsikt: ”I denna historiska situation”, sade han, ”kan denna regering inte ensam representera arbetarklassen. Den kan inte vara någonting annat än en *de facto*-administration som står i förbindelse med en heterogen arbetande massa som utgörs av både proletära och icke-proletära element. Dess *ekonomiska* politik kan därför icke vara ett konsekvent och tydligt uttryck för arbetarklassens intressen.”²⁷ Det kunde dock fackföreningarna vara. De borde därför bevara ett visst oberoende i förhållande till den nya staten. Det är av intresse att Lenin i sin tvist med Trotskij – när det således var alldeles för sent – till stor del använde samma slags argument. Han betonade nödvändigheten för arbetarna att kunna försvara sig mot ”sin egen” stat, som inte bara betecknades som en ”arbetarstat, utan en arbetar- och bondestat” och som dessutom var försedd med ”byråkratiska missbildningar”.

Den bolsjevikiska uppfattningen, som understöddes av Lenin och Trotskij och som framfördes

²² *ibid*, s. 369.

²³ *ibid*, Antagen resolution, s. 370.

²⁴ F. Kaplan, *op. cit.*, s. 128.

²⁵ *ibid*, s. 181.

²⁶ Första fackföreningskongressen, s. 11.

²⁷ *ibid*, s. 80.

av Zinovjev, var att fackföreningarna skulle underordnas regeringen, men inte införlivas med den. Fackföreningsneutralitet betecknades officiellt som en ”borgerlig” idé, en abnormitet i en arbetarstat.²⁸ Den resolution som antogs av kongressen uttryckte klart dessa förhärskande idéer:

”Fackföreningarna skall påta sig den tunga bördan att organisera produktionen och återställa landets splittrade ekonomiska krafter. Deras mest brådskande uppgifter består i att energiskt delta i alla centrala organ som reglerar avkastningen, i organiseringen av arbetarkontrollen (sic!), i registreringen och fördelningen av arbetskraften, i organiseringen av utbytet mellan stad och landsbygd ... i kampen mot sabotage och för införandet av den allmänna arbetsplikten ...

Efterhand som fackföreningarna utvecklas skall de, under den nuvarande socialistiska revolutionens fortgång, bli till organ för den socialistiska makten och i denna egenskap skall de samordnas med och *underordnas* andra organ för att sätta de nya principerna i verket ... Kongressen är övertygad om att som följd av det förlopp som här skisserats så *kommer fackföreningarna oundvikligen att omformas till organ för den socialistiska staten*. Deltagande i fackföreningarna kommer att vara en plikt mot staten för alla människor som är anställda inom industrin.”

Bolsjevikerna accepterade inte enstämigt Lenins åsikt i dessa frågor. Medan Tomskij, deras främste företrädare i fackföreningsfrågor, påpekade att ”särintressen bland arbetargrupper måste underordnas hela klassens intressen”²⁹ – som han som så många bolsjeviker felaktigt identifierade med bolsjevikpartiets ledarställning – anförde Rjazanov att ”så länge som den sociala revolution som påbörjats här inte har sammansmält med den sociala revolutionen i Europa och hela världen ... måste det ryska proletariatet ... vara på sin vakt och inte avstå från ett enda av sina vapen ... det måste behålla sina fackföreningsorganisationer”.³⁰ Enligt Zinovjev kunde fackföreningarnas ”oberoende” under en arbetarregering inte innebära någonting förutom rätten att stödja ”sabotörer”. Trots detta föreslog Tsyperovitj, en framstående bolsjevikisk fackföreningsman, att kongressen skulle godta fackföreningarnas rätt att fortsätta att tillgripa strejkvapnet för försvar av sina medlemmar. En resolution med detta innehåll röstades ner.³¹

Som man kunde vänta så spelade det dominerande partiets dominerande inställning (både i förhållande till fabrikskommittéerna och i förhållande till fackföreningarna) en betydelsefull roll i den senare händelseutvecklingen. Den skulle visa sig vara ett ”objektivt historiskt faktum” i lika hög grad som den av inbördeskriget orsakade ”ödeläggelsen” och ”atomiseringen av arbetarklassen”. Man kan faktiskt påstå, att den bolsjevikiska inställningen till fabrikskommittéerna (och söndersmulandet av det stora hopp som dessa kommittéer utgjorde för hundratusentals arbetare) förorsakade eller förstärkte arbetarklassens apati och cynism, och bidrog till att den drog sig ur och sökte privata lösningar på vad som var sociala problem – allt detta som bolsjevikerna så skarpt skulle fördöma. Framförallt är det viktigt att understryka, att den bolsjevikiska linjen i förhållande till kommittéerna och fackföreningarna, som vi har beskrivit ganska detaljerat, framlades tolv månader *innan* Karl Liebknecht och Rosa Luxemburg mördades – d.v.s. innan den tyska revolutionens oåterkalleliga nederlag, en händelse som vanligtvis tas till ”ursäkt” för många av de åtgärder som vidtogs av de ryska

²⁸ *ibid*, s. 364.

²⁹ *ibid*, förordet.

³⁰ *ibid*, s. 27.

³¹ *ibid*, s. 367

härskarna.

15-21 januari

Första Allryska Textilarbetarkongressen hölls i Moskva. Bolsjevikerna var i majoritet. Kongressen förklarade att ”arbetarkontroll är bara ett övergångssteg till den planmässiga organisationen av produktionen och distributionen”.³² Fackförbundet antog nya stadgar, där det hette att ”förbundets lägsta enhet är fabrikskommittén, vars plikt består i att verkställa alla förbundets dekret i företaget”.³³ Man hotade också med piska. Lozovskij talade inför kongressen och förklarade att ”om de enskilda fabrikenas lokalpatriotism strider mot hela proletariats intressen, fastslår vi ovillkorligen att vi inte kommer att tveka inför *några åtgärder* (min kurs., M. B.) för att undertrycka tendenser som är skadliga för arbetarna”.³⁴ Partiet kan, med andra ord, påtvinga *sin* uppfattning om arbetarklassens intressen, t.o.m. mot arbetarna själva.

23-31 januari

Tredje Allryska sovjetkongressen.

Februari

Bolsjevikdekretet om jordens förstatligande.

3 mars

Undertecknandet av Brest-Litovsk-fördraget. Vesenkan utfärdar ett dekret som bestämmer den tekniska ledningens uppgifter i industrin. Varje administrativt centrum skulle för varje företag det hade hand om utse en *kommisarie* (som skulle vara regeringens representant och kontrollant) och *två direktörer* (en teknisk och en administrativ). Den tekniske direktören var bara ansvarig inför regeringens kommisarie och industrins ”centrala ledning”. (Det var alltså med andra ord bara den ”administrative direktören” som stod under någon sorts kontroll nerifrån.)

Dekretet uppställde principen, att ”i förstatligade företag utövas arbetarkontroll genom att alla uttalanden och beslut av fabriks- och verkstadskommittéer, eller av kontrollkommissionerna, föreläggs det Ekonomiska Förvaltningsrådet för godkännande”. ”Av förvaltningsrådets ledamöter skall inte fler än hälften vara arbetare eller anställda.”³⁵

Under de första månaderna 1918 hade Vesenkan uppifrån börjat skapa sin ”enhetliga förvaltning” av vissa industrier. Mönstret för detta är avslöjande. Under 1915 och 1916 hade den tsaristiska regimen inrättat centrala organ (som ibland kallades ”kommittéer” och ibland ”centraler”), som styrde verksamheten för de industrier som producerade varor som direkt eller indirekt var nödvändiga för kriget. 1917 styrde dessa centrala organ (som i allmänhet bestod av representanter från de berörda industrierna och som utövade reglerande funktioner av ganska obestämd karaktär) nästan alla industrier. Under första halvåret 1918 tog Vesenkan alltefterhand över dessa organ (eller vad som fanns kvar av dem) och omformade dem – under benämningen *glavki* (huvudkommittéer) eller *tšentry* (centraler) – till förvaltningsorgan som var underställda Vesenkans ledning och kontroll. Läderindustrins ”huvudkommitté” (Glavkozj) inrättades i januari 1918. På denna följde snabbt huvudkommittéer för papper och

³² *Vsesoyuzny s'yezd professionalnych sojuzov tekstilstjikov i fabritjnych komitetov*, Moskva 1918, s. 8.

³³ *ibid*, s. 5.

³⁴ *ibid*, s. 30.

³⁵ *Sbornik dekretov i postanovlenii po narodnomu, chozjaistvu* (1918), s. 311-315.

socker samt tvål- och té-”centraler”. Dessa, tillsammans med Tsentrotekstil (textilcentralen), var alla verksamma i mars 1918. De ”kunde knappast ha skapats annat än på grunden som lagts före revolutionen eller utan ett samarbete med industriledningarna och den tekniska personalen.” Man kan finna ”en viss underförstådd intressegemenskap mellan regeringen och de mera förnuftiga och måttfulla bland industrimännen i det att bägge parter önskade återvända till något slag av ordnad produktion”.³⁶

Detta gav upphov till en fråga av stort teoretiskt intresse. Marxister har vanligtvis anfört, att revolutionärer inte bara kan ta det borgerliga samhällets politiska institutioner (parlamentet o.s.v.) i besittning och använda dem för olika syften (d.v.s. för socialismens införande). De har alltid hävdad, att nya politiska institutioner (sovjeter) måste skapas för att ge uttryck åt arbetarmaktens realitet. Men de har vanligen försiktigtvis varit tysta när det gäller frågan om huruvida revolutionärer kan ”erövra” den borgerliga ekonomiska maktens institutioner och använda dem för sina egna syften – eller huruvida dessa också först måste krossas för att därefter ersättas av en ny form av institution, som innebär en grundläggande förändring av produktionsförhållandena. 1918 valde bolsjevikerna den förstnämnda vägen (se 5 maj 1918). Till och med inom deras egna led föranledde detta val förutsägelsen att alla krafter nu skulle komma att inriktas på ”förstärkandet och utvecklandet av produktionskapaciteten, på organisk uppbyggnad, vilket innebär en vägran att fortsätta nedbrytningen av de kapitalistiska produktionsförhållandena och t.o.m. ett visst återupprättande av dem”.³⁷

6-8 mars

Sjunde parikongressen.

Under denna mycket korta kongress fördes hårda diskussioner om Brest-Litovsk-fördraget.

14-18 mars

Fjärde Allryska sovjetkongressen.

Mars

”Vänster”-kommunisterna (Osinskij, Bucharin, Lomov, Smirnov) avsätts från sina ledande poster i Högsta Ekonomiska Rådet – delvis p.g.a. sin inställning till Brest-Litovsk – och ersätts av ”moderater” som Miljutin och Rykov.³⁸ Omedelbara åtgärder vidtas för att säkra ledningens auktoritet, återställa arbetsdisciplinen, tillämpa pådrivande lönedifferenser under fackföreningarnas tillsyn. Detta visar klart, att ”vänsterister” på de höga administrativa posterna inte är någon ersättning för baskontroll i produktionen.

26 mars

Isvestiya, organ för Allryska centrala exekutivkommittén, publicerar dekret (utfärdat av Folkkommisariernas råd) om ”järnvägsförvaltningens centralisering”. Detta dekret, som gjorde slut på arbetarkontrollen av järnvägarna, var ”en absolut nödvändig förutsättning för förbättrandet av transportväsendets förhållanden”.³⁹ Det underströk det överhängande behovet av ”järnhård arbetsdisciplin” och ”enmansledning” vid järnvägarna och gav Kommunikationskommisariatet ”diktatoriska” maktbefogenheter. Artikel 6 förkunnade nödvändigheten av att vissa utvalda personer fungerade som ”administrativa och tekniska chefer” vid varje

³⁶ E. H. Carr, op. cit., II, s. 95.

³⁷ ibid, II, s. 105.

³⁸ ibid, II, s. 100-101.

³⁹ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. VII, förklarande noter, s. 505.

järnvägscentrum (lokalt, distriktsvis och regionalt). Dessa personer skulle vara ”ansvariga inför Kommunikationskommisariatet”. De skulle ”förkroppsliga proletariats hela diktatoriska makt inom alla järnvägscentra”.⁴⁰

30 mars

Trotskij, som utsetts till krigskommissarie efter Brest-Litovsk, hade på kort tid omorganiserat Röda Armén. Dödsstraff för vägran att lyda order under strid hade återinförts liksom vissa hälsnings- och tilltalsformer samt speciella förläggningar och andra privilegier för officerarna.* Demokratiska organisationsformer, inklusive val av officerare, hade snabbt avskaffats. ”Valförfarande”, skrev Trotskij, ”är politiskt meningslöst och tekniskt olämpligt och har redan avskaffats av dekretet”.⁴¹ N. V. Krylenko, en av kommissarierna inom försvarsdepartementet, tillsatt efter oktoberrevolutionen, hade med vämjelse avgått som en följd av dessa åtgärder.⁴²

3 april

Fackföreningarnas centralråd publicerade sitt första detaljerade uttalande angående fackföreningarnas uppgifter i fråga om ”arbetsdisciplin” och ”pådrivningsmedel”.

Fackföreningarna skulle ”sätta in alla sina krafter på att höja produktiviteten och i överensstämmelse härmed skapa de nödvändiga grundvalarna för arbetsdisciplin inom fabriker och verkstäderna”. Varje fackförening skulle upprätta en kommission som skulle ”bestämma produktivitetens normer för varje yrkesgrupp eller kategori av arbetare”. Användandet av ackord ”för att öka produktiviteten” godkändes. Det hävdades att ”bonus för ökad produktivitet utöver den fastställda normen kan inom vissa gränser vara en användbar metod för att höja produktiviteten utan att förta arbetarens krafter”. Slutligen: om ”enskilda grupper av arbetare” vägrade att underordna sig fackföreningens disciplin, kunde de som sista utväg uteslutas ur fackföreningen ”med alla de konsekvenser som därav följer”.⁴³

11-12 april

Beväpnade tjeka-avdelningar genomför razzior mot 26 anarkistiska lokaler i Moskva. I Donskojklostret utbryter strider mellan tjeka-agenter och ”svarta” gardister. Fyrtio anarkister dödas eller såras, över 500 tas till fånga.

20 april

Frågan om arbetarkontroll diskuterades nu i vida kretsar inom partiet. Leningrads Distriktskommitté utger första numret av *Kommunist* (en ”vänster”-kommunistisk teoretisk tidning, redigerad av Bucharin, Radek och Osinskij, senare anslöt sig också Smirnov). Detta nummer innehöll redaktörernas ”Tesar om den nuvarande situationen”. Tidningen fördömde ”en arbetspolitik som går ut på att, under beteckningen ”självdisciplin”, inpräglad disciplin hos arbetarna, införa arbetsplikt, ackord och förlängning av arbetstiden”. Den förkunnade att ”införandet av arbetsdisciplin tillsammans med återupprättandet av den kapitalistiska förvaltningen av industrin kan i verkligheten inte höja produktiviteten.” Det skulle ”försvaga

⁴⁰ ibid.

* Under många år har den trotskistiska litteraturen fördömt dessa reaktionära kännetecken inom Röda Armén som exempel på vad som skedde med den ”under stalinismen”. I själva verket ifrågasattes de av Smirnov redan på den åttonde partikongressen i mars 1919.

⁴¹ L. Trotskij, ”Arbete, disciplin, ordning”, *Sotjinenija*, XVII, s. 171-172.

⁴² N. V. Krylenko, självbiografi i Ency. Diet. XLI-1, appendix, s. 246.

⁴³ *Narodnoje chozjaistvo*, nr 2, 1918, s. 38.

proletariatets initiativförmåga, aktivitet och organisation. Det hotar att förslava arbetarklassen. Det kommer att framkalla missnöje bland såväl proletariatets bakre som främre led. För att kunna införa detta system, trots det rådande hatet bland proletariatet mot de 'kapitalistiska sabotörerna', blir det kommunistiska partiet tvunget att förlita sig på småbourgeoisin, som är mot arbetarna". Det skulle "förstöra sig självt som proletariatets parti".

I det första numret av den nya tidningen återfanns också en allvarlig varning från Radek: "Om den ryska revolutionen skulle störtas med våld genom den borgerliga kontrarevolutionen, så skulle den stiga igen som fågel Fenix. Om den däremot förlorade sin socialistiska karaktär och därigenom blev en besvikelse för arbetarmassorna så skulle den motgången få tio gånger mer fruktansvärda konsekvenser för den ryska och internationella revolutionens framtid."⁴⁴

Samma nummer varnade för den "byråkratiska centraliseringen, de otaliga kommissariernas makt, de lokala sovjeternas förlorade oberoende och förkastandet i praktiken av den sorts stat eller kommun som administreras nerifrån".⁴⁵ "Det var ju mycket bra", påpekade Bucharin, "att som *Lenin* (i *Staten och revolutionen*) säga, att varje kock borde lära sig att styra staten. Men vad händer när varje kock har en kommissarie, tillsatt för att kommendera honom?"

Tidningens andra nummer innehöll några profetiska kommentarer av Osinskij: "Vi företräder ståndpunkten, att proletariatets samhälle skall byggas upp genom arbetarklassens egen skapande kraft och inte genom påbud från industrins befälhavare ... Om proletariatet självt inte vet hur det skall skapa de nödvändiga förutsättningarna för arbetets socialistiska organisering, så kan ingen göra det i dess ställe, och ingen kan tvinga det att göra det. Om man höjer piskan mot arbetarna, så kommer den att då vara i antingen en annan social krafts eller i sovjetregeringens händer; men sovjetregeringen kommer då tvingas söka stöd hos en annan klass (t.ex. bönderna) mot proletariatet och kommer därigenom inte längre att vara proletariatets diktatur. Socialism och socialistisk organisation kommer att upprättas av proletariatet självt – eller inte upprättas alls: någonting annat kommer att upprättas, statskapitalism."⁴⁶

Lenin reagerade mycket häftigt. De vanliga fördömandena följde. "Vänster"-kommunisternas åsikter var "den största skam", "ett fullständigt förnekande av kommunismen i handling", "en fullständig övergång till småbourgeoisins sida".⁴⁷ Vänstern "provocerades av Isuvs (mensjeviker) och andra kapitalistiska judasfigurer". En kampanj piskades upp i Leningrad, vilket tvingade *Kommunist* att överföra utgivningen till Moskva, där tidningen ånyo framträdde först under beskydd av partiets regionalorganisation i Moskva och senare som ett "inofficiellt" organ för en grupp av kamrater. Efter det att första numret av tidningen utkommit, gav en hastigt sammankallad konferens för partiet i Leningrad Lenin sitt stöd och "krävde att *Kommunist*s anhängare upphörde med sin separata organisatoriska tillvaro".⁴⁸ Mer behöver väl inte sägas om den påstådda rätten till fraktionsbildning – och detta skedde 1918! (d.v.s. långt innan den tionde kongressen, 1921, officiellt förbjöd fraktionsbildningar).

Under de följande månaderna lyckades leninisterna utsträcka sin organisatoriska kontroll till områden som ursprungligen hade stött "vänster"-kommunisterna. I slutet av maj hade den

⁴⁴ K. Radek, "Posle pjatimesjatsev" (Efter fem månader), *Kommunist* nr 1, april 1918, s. 3-4.

⁴⁵ *Kommunist* nr 1. "Tesisij o tekusjtjem momente" (Teser om den nuvarande situationen), s. 8.

⁴⁶ Osinskij, "O stroitelstve sotsialisma" (Om byggandet av socialismen), *Kommunist* nr 2, april 1918, s. 5. Redan 1918 var det för en del uppenbart vart den leninistiska ekonomiska politiken förde hän. De som idag hävdar att de är både "leninister" och "statskapitalister" i förhållande till Ryssland bör notera!

⁴⁷ V. I. Lenin, [Om "vänster"-barnslighet och småborgerlig mentalitet](#), *Selected Works*, vol. VII, s. 374.

⁴⁸ V. Sorin, "Partija i oppozitsija" (Partiet och oppositionen), I, *Fraktsija levych kommunistov* (Vänsterkommunisternas fraktion), Moskva 1925, s. 21-22.

övervägande proletära partiorganisationen i Ural, som leddes av Preobrazjenskij, och partiets regionalbyrå i Moskva återtagits av dem som stödde partiledningen. Det fjärde och sista numret av *Kommunist* (maj 1918) måste utges som en privat fraktionstidning. Avgörandet av dessa viktiga frågor, som i högsta grad gällde hela arbetarklassen, hade inte skett ”genom diskussion, övertalning eller kompromisser, utan genom en stark påtryckningskampanj inom partiorganisationen, understödd av en uppsjö av våldsamma invektiv i partipressen och i uttalandena från partiledarna. Lenins polemik angav tonen och hans organisatoriska underhuggare såg till att det blev rättning i leden”.⁴⁹ Många inom den traditionella revolutionära rörelsen känner mycket väl igen dessa metoder!

28 april

Lenins artikel om ”Sovjetmaktens aktuella uppgifter” publiceras i Allryska centrala exekutivkommitténs *Izvestija*. ”Åtgärder och dekret” krävdes för ”att höja arbetsdisciplinen”, som var ”villkoret för den ekonomiska förnyelsen”. (Bland de åtgärder som föreslogs var införandet av ett kortsystem för registreringen av varje arbetares produktivitet, införandet av fabriksreglementen i varje företag, upprättandet av planeringsorgan med syfte att bestämma hur mycket varje arbetare skulle tillverka och utbetalning av bonus för höjd produktivitet.) Om Lenin insåg de potentiellt skadliga aspekterna av dessa förslag så nämnde han det sannerligen aldrig. Det behövdes dock inte någon större fantasi för att se de pådrivare (som skulle registrera ”varje arbetares produktivitet”) och tjänstemän (som skulle sköta planeringsorganen) som de begynnande elementen i en ny byråkrati.

Lenin gick längre än så. Han skrev: ”På dagordningen bör sättas frågan om ackordslönen, tillämpningen av allt det som är vetenskapligt och progressivt i taylorssystemet⁵⁰ ... Sovjetrepubliken måste till varje pris överta allt det värdefulla i vetenskapens och teknikens resultat på detta område ... Man måste i Ryssland organisera studiet av taylorssystemet och undervisningen däri ...” Bara ”de medvetna (men antagligen till största delen omedvetna) representanterna för den småborgerliga disciplinlösheten” kunde i det senaste dekretet om järnvägarnas förvaltning, som utrustade enskilda personer med diktatoriska fullmakter, se någon ”avvikelse från samrådighetens, demokratins och sovjetmaktens principer”. ”Att i de revolutionära rörelsernas historia enskilda personers diktatur mycket ofta varit uttryck för, burit upp och genomfört de revolutionära klassernas diktatur, det visar alla erfarenheter.” ”Maskinell storindustri – d.v.s. just socialismens materiella produktionskälla och fundament – kräver en obetingat och strängt *enhetlig vilja*. Tekniskt såväl som ekonomiskt och historiskt är denna nödvändighet uppenbar, och alla som tänkt sig in i socialismen har ständigt erkänt den som en förutsättning för socialismen. Men hur kan man uppnå denna stränga viljeenhet? Genom att de tusendes vilja underordnas en persons vilja.”⁵¹ Kravet på ovillkorlig lydnad har under historiens lopp framförts av oräkneliga reaktionärer, som därtill sökt tvinga denna lydnad på dem som de utövade makt över. En i högsta grad kritisk (och självkritisk) inställning är däremot den verkliga revolutionärens kännetecken.

Maj

Burevestnik, *Anarchia*, *Golos Truda* och andra ledande anarkistiska tidningar stängs.

⁴⁹ R. V. Daniels, op. cit., s. 87.

⁵⁰ Före revolutionen hade Lenin fördömt taylorssystemet som ”maskinens förslavande av människan” (*Sotjinenija*, XVII, 247-248.)

⁵¹ ”Sovjetmaktens aktuella uppgifter”, annex till *Staten och revolutionen*, Tema 1964, s. 200-201, 209-210. [[Stat och revolution](#)]

Maj

I *Kommunist* skriver Preobrazjenskij och varnar: ”Partiet måste snart bestämma i vilken grad de enskildas diktatur skall utsträckas från järnvägarna och andra grenar av ekonomin till partiet självt”.⁵²

5 maj

”Vänsterradikal naivitet och småborgerlig mentalitet” publiceras. Efter att ha fördömt *Kommunist*s åsikter som ”utsvävningar i tomt prat”, ”briljerande med högstämda fraser” etc., etc., etc., så försökte Lenin att besvara några av de påpekanden ”vänster”-kommunisterna gjort. Enligt Lenin fanns det ingen fara i ”statskapitalism”. Den var tvärtom någonting man skulle eftersträva. ”Om vi införde statskapitalism inom ungefär de närmaste sex månaderna skulle vi nå en stor framgång och kunna vara säkra på att socialismen fått en varaktig, fast grund och blivit oövervinnlig i vårt land.” ”Statskapitalismen är ekonomiskt sett vida överlägsen det nuvarande ekonomiska systemet ... sovjetmakten har inget att frukta av den, för sovjetstaten är en stat där arbetarnas och de fattigas makt är säkerställd” (p.g.a. att ett ”arbetarparti” innehade makten). ”Slutsumman av de nödvändiga villkoren för socialism” var ”kapitalistisk teknik i stor skala, som grundar sig på den moderna vetenskapens senaste rön ... vilket är otänkbart utan en statlig planering, som tvingar tiotals miljoner människor att underkasta sig enhetliga normer i produktionen och distributionen” och utan ”proletär statsmakt”. (Det är viktigt att observera, att arbetarklassens makt i *produktionen* inte nämns som ett av ”de nödvändiga villkoren för socialism”.)

Lenin fortsätter med att påpeka att 1918 ”existerade det, som två blivande kycklingar inne i den internationella imperialismens skal, två socialistiska hälfter sida vid sida, utan något samband med varandra.” 1918 förkroppsligade Tyskland respektive Ryssland de ”ekonomiska, produktionsmässiga och socialekonomiska villkoren för socialismen å ena sidan, och de politiska villkoren för socialismen å den andra”. Bolsjevikernas uppgift var ”att studera den tyska statskapitalismen, att inte spara några krafter för att kopiera den”. De borde inte ”avstå från att tillgripa diktatoriska metoder för att påskynda kopieringen av den”. Lenins originaltext⁵³ innehöll den intressanta meningen: ”Vår uppgift är att påskynda detta – t.o.m. mer än vad Peter (den store) påskyndade europeiseringen av det barbariska Ryssland, utan att avstå från användandet av barbariska metoder för att bekämpa barbarismen.” Detta var kanske den enda uppskattande hänvisning till någon tsar som Lenin gjort i något av det han skrivit. När Lenin citerade detta stycke tre år senare utelämnade han hänvisningen till Peter den store.⁵⁴

”En och samma väg”, fortsatte Lenin, ”ledde från den småborgerliga kapitalismen, som var förhärskande i Ryssland 1918, till kapitalism i stor skala och till socialism, genom samma mellanled, benämnt 'statlig registrering och kontroll av produktionen och distributionen'”. Att bekämpa statskapitalismen, i april 1918, var (enligt Lenin) att ”slå i luften”.⁵⁵ Påståendet att Sovjetrepubliken hotades av en ”utveckling i statskapitalistisk riktning” kunde ”bara framkalla ett homeriskt skratt”. Om en företagare sade till honom att det hade skett förbättringar vid vissa järnvägar så ”tycks mig ett sådant beröm tusen gånger så värdefullt som tjugo kommunistiska resolutioner”.⁵⁶ När man läser sådana stycken som det ovan är det svårt att

⁵² *Kommunist*, nr 4.

⁵³ V. I. Lenin, *Sotjinenija*, XXII, 516-517.

⁵⁴ *ibid*, XXVI, 326.

⁵⁵ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. VII, s. 360-366.

⁵⁶ E. H. Carr, *op. cit.*, II, s. 110.

förstå hur en del kamrater, samtidigt som de hävdar att de är ”leninister”, beklagar det ryska samhällets utveckling till statskapitalism. En del lyckas dock göra detta.

Ovanstående (och andra stycken som skrevs vid samma tid) klargör helt, att nästan alla bolsjevikledarna ansåg regimens ”proletära” natur vara avhängig av den proletära naturen hos det parti som hade gripit statsmakten. Ingen av dem såg den ryska regimens proletära natur som huvudsakligen och i avgörande grad beroende av utöandet av arbetarnas makt i produktionen (d.v.s. av arbetarförvaltning av produktionen). Som marxister borde det ha varit uppenbart för dem, att om arbetarklassen inte förfogade över den ekonomiska makten så skulle dess ”politiska” makt i bästa fall vara osäker och i själva verket snart urarta. Bolsjevikledarna såg den kapitalistiska organisationen av produktionen som någonting som i sig själv var socialt neutral. Den kunde utan åtskillnad användas i *dåligt* syfte (som när bourgeoisin använde den i den privata ackumulationens syfte) eller i *gott* syfte (som när ”arbetarstaten” använde den ”till nytta för de många”). Lenin fastslog detta rakt på sak. ”Socialism”, sade han, ”är ingenting annat än statskapitalistiskt monopol, skapat till nytta för hela folket.”⁵⁷ Felet med de kapitalistiska produktionsmetoderna var, i Lenins ögon, att de hade tjänat bourgeoisin i det förflutna. De skulle nu användas av arbetarstaten och skulle därigenom bli ”ett av socialismens villkor”. Allt berodde på vem som innehade statsmakten.⁵⁸ Argumentet att Ryssland var en arbetarstat *på grund av* förstatligandet av produktionsmedlen framfördes bara av Trotskij – 1936! Han försökte förena sin uppfattning att ”Sovjetunionen måste försvaras” med sin uppfattning att ”bolsjevikpartiet inte längre var ett arbetarparti”.

24 maj-4 juni

De regionala ekonomiska rådens första allryska kongress hölls i Moskva. I detta ”ekonomiska parlament” deltog lite mer än 180 röstande delegater (och 150 delegater utan rösträtt) som kom från Vesenkan, dess ”glavki” och centraler, från regionala och lokala Sovnarchozy och från fackföreningarna.

Rykov – en man med oklanderligt förflutet och färglösa åsikter⁵⁹ – satt som ordförande på kongressen. Lenin öppnade förhandlingarna med en vädjan om ”arbetsdisciplin” och en lång förklaring till varför man behövde anlita högt betalda ”spetsy” (specialister).

Osinskij stod kompromisslöst för industrins demokratisering. Han angrep ”ackorden” och ”taylorsystemet” och fick i sin kritik stöd av Smirnov och en rad landsortsdelegater. ”Oppositionen” krävde erkännande och komplettering av den nationalisering av industrin som, de facto, fabrikskommittéerna höll på att genomföra och man manade till upprättandet av en central nationell ekonomisk myndighet som baserade sig på och representerade arbetarkontrollorganen.⁶⁰ De krävde en ”arbetarförvaltning ... inte uppifrån, utan nerifrån” som den absolut nödvändiga ekonomiska grunden för den regimen. Lomov varnade, i en vädjan om en bred utvidgning av arbetarkontrollen, för att ”byråkratisk centralisering ... stryper landets krafter. Massorna avskiljs från den levande, skapande makten inom alla grenar av vår ekonomi”. Han påminde kongressen, att Lenins fras om att ”lära av kapitalisterna”

⁵⁷ V. I. Lenin, [Den hotande katastrofen och hur den bör bekämpas](#)

⁵⁸ För en mer fullständig analys av denna uppfattning om medel och mål – och vad den ledde till – se Paul Cardans *Bolsjevism, byråkrati!* (Libertad, Göteborg 1968).

⁵⁹ E. H. Carr, op. cit., II, 112, not 184.

⁶⁰ Osinskij, ”*Trudy pervogo vserossisskogo s'yezda sovetov narodnogo chozjaistva* (Förhandlingar från de ekonomiska rådens första allryska kongress), Moskva 1918, s. 61-64.

hade myntats på 1890-talet av kvasi-marxisten (och numera borgaren) Struve.⁶¹

Sedan ägde en sådan episod rum, som belyser en hel diskussion och sammanfattar de olika åsikterna. En underkommitté på kongressen antog en resolution om att *två tredjedelar* av ombuden i industriföretagens förvaltningskommittéer skulle väljas av och bland arbetarna.⁶² Lenin var ursinnig över detta ”dumma beslut”. Under hans ledning ”tillrättalade” ett plenum resolutionen och fastställde att inte mer än *en tredjedel* av industriföretagens förvaltningspersonal skulle väljas. Förvaltningskommittéerna skulle inlemmas i den tidigare skisserade och invecklade hierarkiska struktur, som gav vektorätt åt Högsta Ekonomiska Rådet (Vesenkan), som upprättats i december 1917.⁶³

Kongressen godkände formellt en resolution från Centrala Fackföreningsrådet som krävde tillämpning av principen om ”en bestämd, fastställd produktionsinsats för en garanterad lön”. Den godkände ackordsarbete och bonussystem. ”En åsiktsriktning snarare än en fastslagen politik höll på att utformas”.⁶⁴

25 maj

Sammanstötningar mellan regeringsstyrkor och trupper från tjeckiska legionen i Uralområdet. Anti-bolsjevikiska resningar över hela Sibirien och sydöstra Ryssland. *Inbördeskriget och de allierades intervention börjar*. (De som vill skylla bolsjevikernas anti-proletära handlingar på inbördeskriget kan göra det från och med här.)

28 juni

Efter ett nattlångt sammanträde utfärdar Folkkommisariernas råd *Dekret om allmänt förstatligande*, som berör alla industriföretag med ett kapital på över en miljon rubel. Dekretets syfte var ”en beslutsam kamp mot bristen på organisation i produktionen och tillförseln”.

De sektorer som berördes, och vars tillgångar nu förklarades vara ”de socialistiska sovjetrepublikernas unions egendom”, var gruv-, metall-, textil-, timmer-, tobaks-, harts-, glas-, porslin-, läder-, cement- och den elektriska industrin, alla ångdrivna kvarnar, privata järnvägar plus en del andra mindre industrier. Uppgiften att ”organisera förvaltningen av de förstatligade företagen” anförtroddes, ”som en brådskande angelägenhet”, Vesenkan och dess avdelningar. Men till dess att Vesenkan utfärdade särskilda instruktioner rörande de enskilda företag dekretet omfattade, skulle sådana företag betraktas som gratis uthyrda till sina forna ägare, som skulle fortsätta finansiera dem och dra inkomster från dem.⁶⁵

Den legala överföringen av enskilda företag till staten var enkel. Statsfunktionärernas övertagande av förvaltningsuppgifterna tog lite längre tid, men även denna process hade slutförts inom några månader. Båda dessa steg hade påskyndats inför hotet av utländsk intervention. Förändringen av *egendomsförhållandena* var djupgående. *I detta avseende* hade en grundlig revolution ägt rum. ”På samma sätt som revolutionen hade släppt lös inbördeskriget så hade inbördeskriget intensifierat revolutionen.”⁶⁶ Men när det gäller de grundläggande förändringarna av produktionsförhållandena så var revolutionen redan

⁶¹ ibid, s. 75.

⁶² ibid, s. 65.

⁶³ *Polozhenije ob upravlenii natsionalizirovannyimi predpriyatiyami* (Förordningar för de förstatligade företagens förvaltning), ibid, s. 477-478.

⁶⁴ E. H. Carr, op. cit., II, s. 133.

⁶⁵ ibid, II, s. 115-116.

⁶⁶ R. V. Daniels, op. cit., s. 92.

förbrukad. Den ”krigskommunistiska” perioden, som nu hade börjat, skulle medföra att arbetarklassen förlorade den lilla makt den innehaft *i produktionen*, under de sista veckorna 1917 och de första veckorna 1918.

4-10 juli

Femte allryska sovjetkongressen.

Under hela första halvåret 1918 hade frågan om ”*nationaliseringen*” varit föremål för bittra meningsskiljaktigheter mellan ”vänster”-kommunisterna och leninisterna. Lenin hade motsatt sig den totala nationaliseringen av produktionsmedlen efter oktoberrevolutionen. Inte p.g.a. någon önskan att göra en politisk uppgörelse med bourgeoisin, utan p.g.a. hans underskattning av proletariatets teknologiska och administrativa mognad, en mognad som omedelbart hade satts på prov om alla större industrier formellt hade nationaliserats. Resultatet hade blivit en ytterst komplicerad situation, där några industrier formellt hade nationaliserats ”uppifrån” (d.v.s. genom dekret från Centralregeringen), andra ”nerifrån” (d.v.s. där arbetare hade övertagit företag som övergetts av sina tidigare ägare), medan på andra platser de tidigare ägarna fortfarande hade kontroll över sina fabriker – fastän deras handlingsfrihet och makt hade beskrivits av fabrikskommittéerna.

Kritzman, en av ”vänster”-kommunismens mest kunniga teoretiker, hade tidigt kritiserat dessa förhållanden. Han hade beskrivit ”arbetarkontroll”-dekretet från den 14 november 1917, som ”halvmesyrrer och därför orealiserbara”. ”Som slagord innebar arbetarkontrollen den ökande, men ännu så länge otillräckliga makten hos proletariatet. Det var ett uttryck för en svaghet hos arbetarrörelsen som fortfarande måste övervinnas. Arbetsköparna skulle inte vara benägna att driva sina företag med det enda syftet att lära arbetarna hur de skulle förvaltas. Och på motsatt sätt så kände arbetarna bara hat gentemot arbetsköparna och såg ingen orsak till varför de frivilligt skulle låta sig förbli exploaterade.”⁶⁷

Osinskij, en annan ”vänster”-kommunist, betonade en annan aspekt. ”Arbetarkontrollens öde”, skrev han, ”är högst intressant. Den uppkom i stridens hetta, men misslyckades när den sökte att omforma sig till ett system. Där den trots allt förverkligades ändrades dess innehåll fullständigt från vad vi från början tänkt. Den tog formen av en decentraliserad diktatur, enskilda kapitalister underordnades olika arbetarklassorganisationer, som handlade oberoende av varandra ... Arbetarkontrollen hade från början syftat till att underordna produktionsmedlens ägare ... Men denna samexistens visade sig snart omöjlig. Dubbelmakten – direktörernas och arbetarnas – ledde snart till företagets undergång eller också till arbetarnas totala makt, utan minsta uppsikt från centralt håll.”⁶⁸

Många av de ”vänster”-kommunistiska skrivierna vid den här tiden framlade uppfattningen, att dessa brister skulle ha undvikits om nationalisering av produktionsmedlen skett på ett tidigt stadium. En total expropriering av kapitalisterna skulle ha gjort det möjligt att gå vidare från ”arbetarkontroll” till ”arbetarförvaltning” medelst något centralt organ som reglerade hela den socialistiska ekonomin. Det är av intresse att Lozovskij, trots att han vid den här tidpunkten starkt motsatte sig ”vänster”-kommunisternas ståndpunkt (eftersom han ansåg att revolutionen bara hade varit en ”borgerligt demokratisk” revolution) senare skrev: ”Det skulle snart visa sig att under den sociala revolutionens tid var en konstitutionell monarki i varje företag (d.v.s. den tidigare chefen satt kvar, men utövade bara en begränsad makt, M. B.)

⁶⁷ I. Larine & L. Kritsman, *Wirtschaftsleben und Wirtschaftlicher Aufbau in Soviet Russland, 1917-1920*, Hamburg 1921, s. 163

⁶⁸ N. Osinskij, ”*O stroitelstve sotsialisma*” (Byggandet av socialismen), Moskva 1918, s. 35, et. seq.

omöjlig och att den tidigare ägaren – hur komplicerad strukturen i ett modernt företag än är – var överflödig.”⁶⁹

En splittring skedde senare bland ”vänster”-kommunisterna. Radek nådde en uppgörelse med leninisterna. Han var beredd att i princip acceptera ”enmansledningen” (en inte alltför svår uppgift för en icke-proletär?) eftersom den nu skulle tillämpas i samband med de utvidgade nationaliseringsdekreten från juni 1918.

Enligt Radeks åsikt skulle dessa dekret säkra ”regimens proletära bas”. Bucharin bröt också med Osinskij och återgick till fällan.

Osinskij och hans anhängare gick emellertid vidare mot bildandet av en ny oppositionell riktning: de ”demokratiska centralisterna” (som kallades så p.g.a. sin opposition mot partiledningens ”byråkratiska centralism”). De fortsatte att agitera för arbetarförvaltning av produktionen. Deras idéer, liksom den ursprungliga ”vänster”-kommunistiska gruppens, skulle spela en viktig roll för uppkomsten av Arbetaroppositionen två år senare.

I och med inbördeskriget och krigskommunismen fördunklades frågorna för en tid. Det fanns inte mycket produktion för någon att kontrollera. ”Frågorna från 1918 sköts dock bara upp. De kunde inte bli glömda tack vare vänsterkommunisternas kritiska arbete. Så snart det militära andrummet tillät det, så var de vänsteroppositionella åter beredda att ta upp den grundläggande frågan om Sovjetregimens sociala natur.”⁷⁰

Augusti

De vitas offensiv vid Volga når en höjdpunkt.

Inbördeskriget påskyndade i hög grad den ekonomiska centraliseringens förlopp. Som väntat – med kännedom om tidigare bolsjevikisk praktik – så var detta en ytterst byråkratisk form av centralisering. Hela den ryska ekonomin ”omorganiserades” på halvmilitär basis. Inbördeskriget medförde att alla större industrier omformades till tillförselcentraler för Röda Armén. Detta gjorde den industriella politiken till en fråga om militär strategi.

Det är i detta läge värt att påpeka, att vi betvivlar att decentralisering *i sig själv* är av värde, vilket en del anarkister hävdar. Pariskommunen, en sovjetkongress (eller en shop stewards* -kommitté eller en strejkkommitté för att ta moderna jämförelser) är alla högst centraliserade, men ändå fullkomligt demokratiska. Feodalismen var å andra sidan både decentralistisk och högst byråkratisk. Det väsentliga är om den ”centraliserade” apparaten kontrolleras nerifrån (genom valda och återkallbara delegater) eller om den avskiljer sig själv från dem för vilka den påstår sig handla.

Under denna period kunde en avsevärd produktionsnedgång märkas, beroende på en rad olika, komplicerade faktorer, som andra ingående redogjort för.⁷¹ Partiets företrädare skyllde ofta på inflytandet från kätterska ”anarkosyndikalistiska” idéer. Misstag hade självfallet gjorts, men vad som hade varit den nya rörelsens födslovåndor skyllades nu på de inneboende felena i varje försök av arbetarna att leda produktionen. ”Arbetarkontroll av industrin, utövad av fabriks- och verkstadskommittéerna”, skrev en regeringsföreträdare, ”har visat vad som är att vänta

⁶⁹ A. Losovskij, ”*The Trade Unions in Soviet Russia*”, (Allryska Centrala Fackföreningsrådet, Moskva 1920), s. 654.

⁷⁰ R. V. Daniels, op. cit., s. 91.

* shop stewards = direkt på arbetsplatsen valda ombud, ö.a.

⁷¹ Se t.ex. I. Deutscher, *The Prophet Unarmed*, O. U. P., 1959, s. 1-14. [[Den avväpnade profeten](#)]

om anarkisternas planer förverkligas.”⁷²

Försök till kontroll nerifrån undertrycktes nu systematiskt. De enskilda fabrikskommittéernas proletära anhängare försökte bjuda motstånd, men det övervanns lätt.⁷³ Bitterhet och misströstan utvecklades bland grupper ur proletariatet (och inte på något sätt bara ”proletariatets bakre led”). Sådana faktorer måste också tas med i beräkningen – vilket sällan görs – när man diskuterar produktionsnedgången och att många tog sin tillflykt till ”anti-sociala handlingar”, vilket var ett karaktäristiskt fenomen under ”krigskommunismens” år.

25 augusti-1 september

Första allryska anarkosyndikalistiska konferensen hålls i Moskva. Den industriella resolutionen ”anklagade regeringen för att förråda arbetarklassen genom sitt undertryckande av arbetarkontrollen till förmån för sådana kapitalistiska medel som enmansledning, arbetsdisciplin och anställandet av 'borgerliga' ingenjörer och tekniker. Genom att överge fabrikskommittéerna – 'den stora arbetarrevolutionens älskade barn' – för 'döda organisationer' som fackföreningarna och genom att ersätta den industriella demokratin med dekret och byråkratism så skapade den bolsjevikiska ledningen en monstruös 'statskapitalism', en byråkratisk Behemot, som den befängt nog kallade för socialism.”⁷⁴

Volny Golos Truda (Arbetets fria röst) grundades som efterföljare till *Golos Truda* (som stängts i maj 1918). Denna nya tidning stängdes också efter sitt fjärde nummer (16 september 1918). Detta hade innehållit en intressant artikel av ”M. Sergven” (Maximov?), rubricerad ”Revolutionens vägar”. Artikeln ”gjorde ett anmärkningsvärt avsteg från det vanliga fördömandet av bolsjevikerna som 'arbetarklassens förrädare'. Lenin och hans anhängare var inte nödvändigtvis kallblodiga cyniker, som med machiavellisk list hade planlagt den nya klasstrukturen i förväg för att tillfredsställa sina personliga maktbegär. Det var mycket möjligt att de drevs av en verklig medkänsla för det mänskliga lidandet ... Men uppdelningen av samhället i administratörer och arbetare var en obeveklig följd av maktcentraliseringen. Det kunde inte vara på något annat sätt ... När väl förvaltnings- och arbetsfunktionerna hade avskilts från varandra (den förstnämnda tilldelad en minoritet av 'experter' och den sistnämnda de oskolade massorna) omintetgjordes all möjlighet till värdighet och jämlikhet.”⁷⁵ I samma nummer kritiserade Maximov ”Manilov-gestalterna”⁷⁶ inom det anarkistiska lägret för att vara ”romantiska drömmare, som längtade efter ett idylliskt förflutet, glömska av de komplicerade krafter som verkade i den moderna världen”. Det var dags att sluta drömma om den Gyllene Tidsåldern och dags att ”organisera och handla”. För dessa principiella men ändå realistiska åsikter anklagades Maximov och anarkosyndikalisterna häftigt av andra riktningar inom den anarkistiska rörelsen för att vara ”anarkobyråkratiska judasfigurer”.⁷⁷

Augusti 1918

Ett regeringsdekret fastställer att Vesenkan skall bestå av 30 medlemmar som nominerats av Allryska Centrala Fackföreningsrådet, 20 som nominerats av de Regionala Ekonomiska Råden (Sovnarchozy) och 10 som nominerats av Sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté (V. Ts. I. K.). Vesenkans löpande ärenden skulle behandlas av ett

⁷² I. Stepanov-Skortsov, op. cit., s. 24.

⁷³ M. Dobb, *Soviet Economic Development since 1917*, New York 1948, s. 89-90.

⁷⁴ P. Avrich, op. cit., s. 191

⁷⁵ ibid, s. 192-193.

⁷⁶ Manilov var en dagdrömmande jordägare i Gogols *Döda själar*.

⁷⁷ P. Avrich, op. cit., s. 196-197.

presidium som bestod av 9 ledamöter, av vilka ordföranden och vice-ordföranden nominerades av Folkkommisariernas råd (Sovnarkom) och de andra av V. Ts. I. K. Presidiet skulle officiellt verkställa de beslut som fattats av de månatliga mötena med Vesenkans alla 69 medlemmar. Men snart övertog det mer och mer av arbetet. Efter hösten 1918 höll Vesenkan inte längre några möten där alla dess medlemmar var närvarande. Det hade blivit ett statligt departement.⁷⁸

Med andra ord: inom ett år efter det att bolsjevikerna hade erövat statsmakten hade produktionsförhållandena (som för en tid hade omskakats när revolutionen nådde sin höjdpunkt) återgått till det klassiska auktoritära mönster som återfinns inom alla klassamhällen. Arbetarna hade, *i egenskap av arbetare*, berövats all beslutsfattande makt av betydelse i frågor som berörde dem mest.

28 september

Den bolsjevikiska fackföreningsledaren Tomskij förklarar vid de *kommunistiska järnvägsarbetarnas första allryska kongress* att ”det var kommunisternas uppgift, att för det första skapa starka fackföreningar i sina egna industrier, för det andra att, genom ihärdig verksamhet, bemäktiga sig dessa organisationer, för det tredje leda dessa organisationer, för det fjärde utesluta alla icke-proletära organisationer och för det femte ställa fackföreningen under vårt eget kommunistiska inflytande”.⁷⁹

Oktober

Regeringsdekret upprepar ånyo den gällande regeln, att inget annat organ än Vesenkan, ”i dess egenskap av centralt organ för reglering och organisering av hela republikens produktion”, har rätt att konfiskera industriföretag.⁸⁰ Nödvändigheten av att publicera ett sådant dekret antyder att lokala sovjeter, eller kanske t.o.m. lokala Sovnarchozys, gjorde just detta.

6-9 november

Sjätte Allryska Sovjetkongressen

25 november-1 december

Andra allryska anarkosyndikalistiska konferensen hålls i Moskva.

December

Ett nytt dekret avskaffade de regionala Sovnarchozy och erkände de provinsiella Sovnarchozy som ”Vesenkans verkställande organ”. De lokala Sovnarchozy skulle bli ”ekonomiska avdelningar” i de motsvarande lokala sovjeternas exekutivkommittéer. Alla ”glavki” skulle ha sina egna underordnade organ i provinsledningen. Detta utgjorde ”ett klart steg mot centraliserad kontroll av alla industrigrenar i hela landet, genom dessa glavki och centra i Moskva, under Vesenkans högsta ledning.”⁸¹

December

De regionala ekonomiska rådens andra allryska kongress.

⁷⁸ E. H. Carr, op. cit., II, s. 201.

⁷⁹ *Vserossiiskaja konferentsija zjeleznodoroznikov kommunistov* (De kommunistiska järnvägsarbetarnas första allryska konferens), Moskva 1919, s. 72.

⁸⁰ *Sbornik dekretov i postanovlenii po narodnomu chozjaistvu* (1920), ii, 83.

⁸¹ E. H. Carr, op. cit., II, 204.

Molotov gick igenom sammansättningen av de 20 mest betydelsefulla "glavki" och "centralerna". Av 400 berörda personer var över 10% f.d. arbetsköpare eller arbetsköparrepresentanter, 9% tekniker, 38% ämbetsmän från de olika departementen (inklusive Vesenkan) ... och de kvarvarande 43% var arbetare eller representanter för arbetarorganisationer, inklusive fackföreningarna. Ledningen och produktionen var huvudsakligen i händerna på personer "som inte hade några relationer till de proletära elementen inom industrin". "Glavki" måste betraktas som "organ som på inget sätt motsvarade den proletära diktaturen". De som styrde politiken var "arbetsköparrepresentanter, tekniker och specialister".⁸² "Det är odiskutabelt att sovjetbyråkraten under dessa första år som regel var en f.d. medlem av den borgerliga intelligentsian eller tjänstemannaklassen och som därför också förde med sig många av den gamla ryska byråkratins traditioner."⁸³

⁸² *Trudy vtorogo vserossiiskogo s'yezda sovetov narodnogo chosjaistva* (ing. dat.), (De regionala rådens andra allryska kongress), s. 213.

⁸³ E. H. Carr, op. cit., II, s. 212.

1919

Andra allryska fackföreningskongressen.

Under hela 1918 hade fackföreningarna spelat en viktig roll i industriförvaltningen. Denna roll hade i hög grad stärkts när regeringen, i rädsla för att den privatägda industrin inte skulle tillgodose Röda Arméns behov, hade påskyndat sitt nationaliseringsprogram, ”i första hand som en fråga om militär snarare än ekonomisk politik”.¹ Vad Lenin kallade för fackföreningarnas ”statliga funktioner” hade ökat snabbt. Partimedlemmar inom fackföreningsledningen (som t.ex. Tomskij, ordförande i fackföreningarnas allryska centralråd) åtnjöt en anseelig makt.

Förhållandet mellan fackföreningsledningarna och basen var emellertid långt ifrån demokratiskt. ”Ju mer fackföreningarna i praktiken åtog sig den sedvanliga förvaltningsbyråkratins uppgifter, desto mer byråkratiska blev de själva.”² En kongressdelegat, Tjirkin, hävdade t.ex. att ”fastän det i de flesta regioner fanns institutioner som representerade fackföreningsrörelsen så var dessa institutioner inte på något sätt valda eller godkända; där val hade hållits och personer valts som inte passade Centralrådets eller lokalmaktens behov, så hade valen öppet annullerats och de valda personerna ersatts av andra som bättre tjänade administrationens syften”.³ En annan delegat, Perkin, kritiserade de nya regler som krävde, att representanter som av arbetarorganisationer sänts till Arbetskommissariatet skulle godkännas av kommissariatet. ”Om vi på ett fackföreningsmöte väljer en person till kommissarie – d.v.s. om arbetarklassen tillåts att i ett givet fall uttrycka sin vilja – skulle man tro att denna person skulle tillåtas representera våra intressen i kommissariatet, vara vår kommissarie. Men nej. Trots det faktum att vi uttryckt vår vilja – arbetarklassens vilja – anses det ändå nödvändigt att den kommissarie vi valt skall godkännas av myndigheterna ... Proletariatet ges rätten att driva gäck med sig självt. Det tillåts välja representanter, men, genom att godkänna valen eller inte, behandlar statsmakten våra representanter som den vill.”⁴

Fackföreningarna liksom alla andra organ – kom alltmer under kontroll av staten, som redan helt var i partiets och dess representanters händer. Men fastän det hade skett ett mycket markant maktskifte i den uppkomna byråkratins ledning, så var fortfarande sammanhållningen och medvetenheten bland arbetarklassen tillräckligt stark för att tvinga partiet och fackföreningarna till åtminstone muntliga eftergifter. De autonoma fabrikskommittéerna hade vid det här laget fullständigt krossats, men arbetarna utkämpade fortfarande en kamp ”i efterhand” inom fackföreningarna. De försökte behålla en del överblivna rester av sin tidigare makt.

Den andra fackföreningskongressen ”godkände de åtgärder som medfört att fackföreningarna blivit militära värningsbyråer, förrådscentraler, strafforgan och så vidare”.⁵ Tomskij t.ex. påpekade ”att i ett läge då fackföreningarna bestämmer lönerna och arbetsförhållandena kan strejker inte längre tolereras. Det är nödvändigt att sätta punkt över i.” Lenin talade om ”fackföreningarnas oundvikliga inordnande i staten”. (För att det beska pillret lättare skulle

¹ I. Deutscher, op. cit., s. 25.

² Waldemar Koch, *Die Bolshevistischen Gewerkschaften*, Jena 1932, s. 81-82.

³ *Vtoroi vserossiiski s'yezd professionalnych sojuzov: stenografitjeski ottjet* (Andra allryska fackföreningskongressen: stenografisk rapport), Moskva, Centrala Fackföreningsförlaget, 1919, I, 34. (Hädanefter refererad till som Andra fackföreningskongressen.)

⁴ *ibid*, s. 103

⁵ I. Deutscher, op. cit., s. 26.

sväljas talade han också om fackföreningarnas uppgift att utbilda arbetarna i förvaltningskonsten och statens slutliga ”bortvittrande”). I egenskap av oberoende internationalist talade Lozovskij, som hade utträtt ur partiet, mot den bolsjevikiska politiken inom fackföreningarna.

En resolution antogs som krävde att ”fackföreningarnas rättigheter som administrativa organ ges officiell status”. Den talade om fackföreningarnas ”inlemmande i staten” (ogosudarstvlenie), ”alltefterhand som deras uppgifter breddades och sammanfördes med regeringens industriella förvaltning och kontroll”.⁶ Arbetskommissariern, V. V. Shmidt, accepterade att ”även Arbetskommissariatets organ skulle byggas upp genom fackföreningsapparaten”.⁷ (Vid denna tidpunkt var fackföreningarnas medlemsantal 3.500.000. Det hade varit 2.600.000 vid tiden för den första fackföreningskongressen i januari 1918 och 1.500.000 vid julikonferensen 1917.)⁸ Den andra kongressen upprättade slutligen ett verkställande utskott som tilldelades högsta myndighet mellan kongresserna. VU:s dekret förklarades vara ”förpliktande för alla fackföreningar inom dess jurisdiktion och för varje medlem i dessa fackföreningar”. ”De enskilda fackföreningarnas överträdelse av eller vägran att rätta sig efter dessa dekret kommer att medföra att de utesluts ur de proletära fackföreningarnas gemenskap.”⁹ Detta ställde naturligtvis fackföreningen utanför den enda legala ram som bolsjevikregimen överhuvudtaget tillät fackföreningarna att existera inom.

2-7 mars

Kominterns (Tredje Internationalens) första kongress.

18-23 mars

Åttonde partikongressen.

Ukraina- och Volga-områdena hade nu återerövrats av Röda Armén. En kort period av relativ stabilitet följde. Längre fram på året skulle Denikins och Judenitjs framryckningar hota Moskva respektive Petrograd.

Vid den åttonde kongressen vällde en våg av vänsterkritik fram mot den ultracentralistiska riktningen. Ett nytt partiprogram diskuterades och antogs. Punkt 5 i det ”Ekonomiska avsnittet” fastslog att ”den socialiserade industrins organisation måste i första hand baseras på fackföreningarna ... Fackföreningarna deltar redan, i överensstämmelse med Sovjetrepublikens lagar och inarbetad praxis, i industriförvaltningens alla lokala och centrala organ, men måste nu gå vidare till att koncentrera hela ekonomins förvaltning *i sina egna händer* (min kurs., M. B.), som en enda ekonomisk enhet ... Fackföreningarnas deltagande i den ekonomiska förvaltningen och deras bidrag till att de breda massorna dras in i detta arbete är också det viktigaste kampmedlet mot den ekonomiska apparatens byråkratisering.”¹⁰

Detta omtalade stycke skulle ge upphov till heta kontroverser de närmast kommande åren. De konservativa inom partiet ansåg att det var att gå för långt. Rjzanov varnade kongressen för att ”vi kommer inte att undvika byråkratisering förrän *alla* fackföreningar ... avstår från *varje*

⁶ Andra fackföreningskongressen, I, 97.

⁷ *ibid*, s. 99.

⁸ Zinovjev, *Desyaty s'yezd RKP (b): Protokoly* (RKP:s tionde kongress (b): Protokoll), Moskva IMEL 1933, s. 188. (Hädanefter refererad till som Tionde partikongressen.)

⁹ Andra fackföreningskongressen, I, 127.

¹⁰ *Vosmoi s'yezd RKP (b): Prokoly* (RKP:s åttonde kongress (b): Protokoll), Moskva, IMEL, 1933, Resolutioner, I, 422. (Hädanefter refererad till som Åttonde partikongressen.)

rätt till förvaltning av produktionen”.¹¹ Å andra sidan klängde sig de bolsjeviker som hade röstat för fabrikskommittéernas inkorporering i fackföreningsstrukturen – och som för sent insett sitt misstag – fast vid denna bestämmelse som en sista räddningsplanka och sökte att försvara den mot partibyråkratins intrång. Deutscher¹² beskrev den omtalade ”Punkt 5” som ett ”syndikalistiskt felsteg som gjordes av bolsjevikledningen i en känsla av verklig tacksamhet gentemot fackföreningarna för det arbete dessa utfört under inbördeskriget”. Han beskriver hur Lenin och de andra bolsjevikledarna ”snart var tvungna att göra många bortförklaringar för att upphäva det löfte som partiet så auktoritativt och högtidligt hade givit fackföreningarna”. Denna tolkning kan ifrågasättas. Lenin brukade inte göra ”felsteg” (vare sig syndikalistiska eller andra) eller ta hänsyn till sådana saker som ”tacksamhet”. Det är mer troligt att det styrkeförhållande som framkom vid kongressen – vilket i sig självt bara var en svag återspeglning av arbetarklassens åsikter utanför partiet – tvingade bolsjevikledarna att genom muntliga löften slå till reträtt. Bestämmelsen omgavs hursomhelst av många andra, som delvis upphävde den.

Programmet förkunnade att ”den socialistiska produktionsmetoden kan bara säkras på basis av en kamratlig disciplin bland arbetarna”. Det tilldelade fackföreningarna ”huvudrollen i skapandet av denna nya socialistiska disciplin”. Punkt 6 ”uppmanade fackföreningarna att bland arbetarna inpräglade nödvändigheten av att arbeta med och lära av de borgerliga teknikerna och specialisterna – och att övervinna sitt 'ultra-radikala' misstroende för dagen ... Arbetarna kunde inte bygga socialismen utan en period under vilken de gick i lära hos den borgerliga intelligentsian ... Utbetalandet av höga löner och premier till de borgerliga specialisterna godkändes därför. Det var den lösen som den unga proletära staten måste betala till borgerligt skolade tekniker och vetenskapsmän för tjänster som den inte kunde undvara.”¹³

Vi kan här inte gå in på någon fullständig diskussion om ”specialisternas” roll efter revolutionen. Problemet gäller inte endast Ryssland, fastän de speciella villkoren för den ryska utvecklingen otvivelaktigt åstadkom en högst markant uppdelning mellan tekniker och industriarbetare. Arbetarråden kommer självfallet att behöva specialiserad kunskap av teknisk art, men det finns ingen orsak till varför alla de som nu innehar denna kunskap skulle komma att ställa sig på bourgeoisins sida. Denna kunskap berättigar dock inte av sig själv någon till att påtvinga beslut eller att åtnjuta materiella förmåner.

Dessa problem har ingående diskuterats i en rad publikationer – men de har nästan alltid behandlats som en fråga om effektivitet eller orubbliga ”grundprinciper”. Den teoretiska innebörden har bara tagits upp på senare tid. Enligt Limon¹⁴ är förvaltningen delvis en teknisk fråga. Men under de historiska omständigheter, då arbetarklassen tvingas gripa sig an den, kommer den att för dem framstå som en i första hand politisk och social uppgift. På vardagslivets och på det jordnära och *mänskliga* planet kommer arbetarna nästan oundvikligen att vid tiden för den socialistiska revolutionen inte se teknikerna och specialisterna som mänskliga varelser (som även råkar inneha teknologiskt vetande), utan uteslutande som representanter för människans utsugning av människan.

Den kapitalistiska världen är en värld av fetischer där *förhållandet mellan människor* tenderar att ersättas av *förhållandet mellan ting*. Men i det ögonblick då massorna revolterar mot detta tillstånd, tränger de igenom denna rökridå. De genomskådar de ”tabun” som omgett tingen

¹¹ *ibid*, s. 72.

¹² I. Deutscher, *op. cit.*, s. 29.

¹³ *ibid*, s. 31

¹⁴ D. L. Limon, *op. cit.*, s. 79.

och kommer i konflikt med *människor*, som de dittills hade ”respekterat” i namn av den alltigenom heliga fetisch som kallas privat egendom. Fr.o.m. detta ögonblick framstår för arbetarna specialisten, direktören eller kapitalisten – vilka hans tekniska eller personliga relationer till företaget än är – som exploateringens inkarnation, som fienden, som den som de bara vill göra sig av med.

Att i *detta läge* begära att arbetarna skall inta en mer ”sansad” attityd, att de skall erkänna den f.d. chefen som den nye ”tekniske direktören”, den ”oumbärlige specialisten”, det är liktydigt med – i just det ögonblick då de håller på att bli medvetna om sin historiska roll och om sin sociala makt, i just det ögonblick då de äntligen tror på sig själva och hävdar sitt oberoende – att vädja till deras inkompetens, deras svaghet, deras otillräcklighet – och detta på ett område där deras känslighet är störst, ett område som omfattar deras dagliga liv alltifrån barndomen, arbetsplatsen.

Partiets byråkratisering framkallade en del skarpa kommentarer på kongressen. Osinskij förklarade: ”Det är nödvändigt att i stor omfattning ta med arbetare i Centralkommittén för att göra den mer proletär”.¹⁵ (Lenin skulle komma till samma slutsats 1923, vid tiden för det s.k. ”testamentet”!) Osinskij föreslog att Centralkommittén skulle utökas från 15 till 21 medlemmar. Det var dock ytterst naivt att vänta sig att medverkan av proletärer i förvaltningens högre skikt på något sätt kunde uppväga det faktum, att arbetarklassen vid det här laget nästan fullständigt hade förlorat den makt den för en kort tid innehåft i *produktionen*.

Sovjeternas tillbakagång diskuterades också på kongressen. Sovjeterna spelade inte längre någon aktiv roll i *produktionen* – och en väldigt liten roll även inom andra områden. Allt fler av besluten fattades av partimedlemmar som tjänade ”Sovjet-apparaten”. Sovjeterna hade blivit blott och bart organ för ratificeringar (gummistämplor). Saprionovs och Osinskijes teser – enligt vilka partiet inte skulle söka att ”påtvunga sovjeterna sin vilja” – förkastades bestämt.

Partiledarna gjorde smärre eftergifter i alla dessa frågor. Men utvecklingen mot allt mer skärpt kontroll, både inom partiet och ekonomin som helhet, fortsatte i oförminskad takt. Åttonde kongressen upprättade politbyrån, orgbyrån och sekretariatet, formellt sett bara som underkommittéer till Centralkommittén, men dessa nya organ kom snart att besitta en kolossal makt. Koncentrationen av den beslutsfattande makten hade tagit ett stort steg framåt. ”Partidisciplinen” stärktes. Kongressen underströk, att vartenda beslut måste framförallt fullföljas, först därefter är en vädjan till det berörda partiorganet tillåtet.* Uppgiften att placera partiarbetarna tillkommer Centralkommittén. Dess beslut är bindande för alla.”¹⁶ De politiska *förflyttningarnas* tid – som ett medel för tystandet av besvärlig kritik – hade börjat på allvar.

April

Koltjaks offensiv i Ural-området når sin höjdpunkt.

Juni

Dekret inför ”arbetsböcker” för arbetare i Moskva och Petrograd.

¹⁵ Osinskij, Åttonde partikongressen, s. 30, 168.

* Ett patetiskt genljud av detta kan man återfinna, nära femtio år senare, i ”Perspectives for I. S.”, framlagda i september 1968 av *International Socialisms* politikommitté. I punkt 4 heter det: ”Avdelningar måste acceptera direktiv från den centrala instansen såvida de inte är fundamentalt oeniga med dem, i vilket fall de skall försöka anpassa sig till dem, samtidigt som de begär en öppen debatt i frågan.”

¹⁶ Åttonde partikongressen, Resolutioner, I, 444.

Oktober

Denikins offensiv i södra Ryssland når sin höjdpunkt. Judenitj gör en framstöt mot Petrograd.

2-4 december

Åttonde partikonferensen

Åttonde konferensen utarbetade en stadga som klart bestämde particellernas (fraktsya) rättigheter och skyldigheter och uppgjorde en plan avsedd att säkra partiets ledande roll i alla organisationer. ”Den kommunistiske fackföreningsmannen skulle i första hand vara kommunist och blott därefter fackföreningsman, som genom sitt disciplinerade uppträdande möjliggjorde partiets ledning av fackföreningarna”.¹⁷ Efterhand som partiet urartade, spelade detta ”ledarskap” en alltmer fördärvbringande roll.

5-9 december

Sjunde allryska sovjetkongressen. (Det hade varit två sådana kongresser 1917 och fyra 1918.) Resolution antogs till förmån för den kollektiva ledningen av industrin.¹⁸ På kongressen angrep Sapronov de illa omtyckta ”glavki” och menade att de utgjorde ett försök till att ersätta ”en organisation av sovjeter med en organisation av departement, det demokratiska med det byråkratiska systemet”. En annan talare förklarade att om folk tillfrågades om ”vad som skall tillintetgöras efter det man tillintetgjort Denikin och Koltjak, så skulle svaret till nittio procent bli: glavki och centralerna”.¹⁹

16 december

För partiets centralkommitté framlägger Trotskij sina ”*Teser om övergång från krig till fred*” (som speciellt tar upp ”arbetets militarisering”).²⁰ De viktigaste besluten, som berör de materiella villkoren för miljoner av vanliga ryska arbetares liv, måste först diskuteras och beslutas av partiledarna bakom stängda dörrar. Följande dag publicerar *Pravda*, under Bucharins redaktörskap, Trotskijs teser ”av misstag” (i själva verket som ett led i en kampanj för att misskreditera Trotskij). För dem som kan se bakom sakernas ytliga sken, så var händelsen högst symptomatisk för spänningarna inom partiet just vid den här tiden.

I detta skede stödde Lenin helhjärtat Trotskijs förslag. (Senare skapade trotskister och andra en lång rad myter, som gick ut på att ”Trotskij kan ha haft fel beträffande arbetets militarisering”, men att Lenin alltid motsatte sig den. Detta är inte sant. *Lenin gick emot Trotskij i denna fråga först tolv månader senare, i slutet av 1920*, som vi i korthet skall beröra.)

Trotskijs förslag släppte lös ”en lavin av protester”.²¹ Han utbuades på konferenser av partimedlemmar, administratörer och fackföreningsmän.²²

Det behövs kanske här en kommentar om revolutionärernas inställning till de ”drastiska åtgärder” som krävdes för att rädda revolutionen. Genom hela historien har massorna alltid varit beredda att göra oerhörda uppoffringar närhelst de kände att verkligt grundläggande frågor stod på spel. Det verkliga problemet är dock inte att diskutera om det ena eller andra

¹⁷ I. Deutscher, op. cit., s. 33.

¹⁸ Preobrazjenskij, *Devjaty s'jezd RKP (b): Protokoly* (RKP:s nionde kongress (b): Protokoll), Moskva, IMEL, 1934, s. 72. (Hädanefter refererad till som nionde partikonferensen.)

¹⁹ E. H. Carr, op. cit., s. 184. [Den korrekta rubriken var [Övergången till allmän arbetsplikt samordnad med milissystemet](#) – se denna för det kompletta dokumentet – *Red*]

²⁰ I. Deutscher, ”The Prophet Armed”, s. 487. [[Den väpnade profeten](#)]

²¹ *ibid*, s. 492.

²² *ibid*, s. 492.

förslaget var ”för drastiskt” eller inte. Problemet är att veta varifrån besluten utgick. Fattades de av institutioner som kontrollerades nerifrån? Eller fattades de av något självutnämnt och självförevigat organ, avskilt från massorna? Partimedlemmar som motsatte sig de åtgärder som föreslogs i detta skede, fastnade i en olöslig motsättning. De fördömde partiledarnas *linje* utan att egentligen förstå i vilken omfattning deras egen organisationsuppfattning hade bidragit till revolutionens öde. Bara en del medlemmar av Arbetaroppositionen 1921 (i mindre grad) och Mjasnikovs Arbetargruppen 1922 (i större omfattning)* började förstå den nya verkligheten.

Med Lenins godkännande upprättar regeringen Arbetspliktskommissionen, med Trotskij (fortfarande krigskommissarie) som ordförande.

* Material om och från Arbetargruppen kan återfinnas i G. Hillmann, *Selbstkritik des Kommunismus*, Hamburg 1967, s. 73-101. Ö.a.

1920

Januari

Den vita fronten i Sibirien bryter samman. Storbritannien, Frankrike och Italien upphäver blockaden.

Sovnarkom utfärdar dekret som uppställer regler för allmän arbetsplikt ”för att förse industrin, jordbruket, transportväsendet och andra grenar av landets ekonomi med arbetskraft på grundval av en allmän ekonomisk plan”. Vem som helst kunde åläggas att vid enstaka tillfällen eller under en viss tidsperiod utföra olika former av arbete (jordbruk, byggnadsarbete, vägarbete, mat- och bränsletillförsel, snöröjning, forsling eller ”åtgärder för att handlägga följderna av allmänna olyckor”). På ett häpnadsväckande ställe i dokumentet hävdas att det t.o.m. fanns orsak att ”beklaga förstörandet av den gamla polisapparaten, som kände till hur man skulle registrera medborgare, inte bara i städerna utan också på landsbygden”.¹

12 januari

Fackföreningarnas allryska centralråd sammanträder.

Vid den bolsjevikiska fraktionens möte kräver Lenin och Trotskij *tillsammans* ett acceptande av arbetets militarisering. Bara två av de sextio eller fler bolsjevikiska fackföreningsledarna stödjer dem. ”Trotskij eller Lenin hade aldrig tidigare stött på ett så påfallande motstånd.”²

10-21 januari

Ekonomiska rådets tredje kongress.

I ett tal till kongressen förklarar Lenin att ”den kollegiala principen (kollektiv ledning) ... utgör bara ett nödvändigt begynnelsestadium, när det är nödvändigt att man bygger nytt ... När man ska övergå till praktiskt arbete behövs enskilt maktutövande. Det är det system som mer än något annat möjliggör ett bättre utnyttjande av de mänskliga resurserna.”³ Trots denna uppmaning vann oppositionen mot Lenins och Trotskijs åsikter stadigt terräng. Kongressen antog en resolution till förmån för den kollektiva ledningen av produktionen.

Februari

Regionala partikonferenser i Moskva och Charkov går till angrepp mot ”enmansledningen”. Det gjorde även den bolsjevikiska fraktionen i fackföreningarnas allryska centralråd vid sina möten i januari och mars.⁴ Tomskij, en välkänd fackföreningsledare och ledamot i fackföreningarnas centralråd, framlade ”Tesar” (”Om fackföreningarnas uppgifter”), som godkändes trots att de i förtäckta ordalag kritiserade Lenins och Trotskijs åsikter.

Tomskijs teser krävde att ”den grundläggande princip som vägleder de olika organ som leder och förvaltar ekonomin förblir den nu gällande principen, kollektiv ledning. Den måste tillämpas alltifrån Vesenkans styrelse ner till fabriksledningen. Endast kollektiv ledning kan garantera de stora partilösa massornas medverkan, genom fackföreningarnas förmedling.”

¹ *Sobranije Uzakonenii*, nr 8, art. 49. Samt *Treti vserossiiski s'yezd professionalnych sojuzov* (Tredje allryska fackföreningskongressen), 1920, I, Plenumi, s. 50-51. (Hädanefter refererad till som Tredje fackföreningskongressen.)

² *ibid*, s. 493

³ V. I. Lenin, Tal till Ekonomiska rådets tredje kongress, *Sotjinenija*, XXV, s. 17

⁴ E. H. Carr, *op. cit.*, II, 193.

Frågan betraktades dock fortfarande som en fråga om effektivitet snarare än grundprinciper. ”Fackföreningarna”, hävdade Tomskij, ”är de organisationer som är mest kompetenta och mest intresserade av frågan om återställandet av landets produktion och av att tillse att denna fungerar på ett riktigt sätt.”⁵

Den stora majoritetens godkännande av Tomskijs teser markerade höjdpunkten för oppositionen, inom partiet, mot Lenins åsikter. Resolutioner kunde dock knappast lösa skiljaktigheterna. Båda sidor insåg detta. Ett mer allvarligt hot mot partiledningen utgjorde försöken från oppositionella medlemmar inom partiet att inom industrin upprätta ett oberoende centrum utifrån vilket man skulle kunna kontrollera partiorganisationerna inom fackföreningarna. Spänningar hade uppstått mellan partiet och fackföreningsledningarna när det gällde tillsättandet av partimedlemmar för fackföreningsarbete. Partifraktionen inom Fackföreningarnas allryska centralråd, som dominerades av ”vänsteroppositionella”, ”krävde direkt myndighet över partimedlemmar inom de olika fackföreningarna. Strax före den nionde kongressen antog partifraktionen inom Fackföreningarnas Centralråd – i avsikt att befästa detta krav – en resolution som gjorde alla partifraktioner inom fackföreningarna direkt underställda partifraktionen inom Fackföreningarnas centralråd, snarare än partiets geografiska organisationer. Detta skulle bokstavligen ha skapat ett parti inom partiet, ett halvautonmt organ omfattande en väsentlig del av partiets medlemmar ... Enbart existensen av ett sådant inre ”under-parti” stred mot de centralistiska principerna, för att nu inte tala om utsikten av att det skulle komma att behäskas av de vänsteroppositionella som motsatte sig Lenins ledning ... Det var oundvikligt att fackföreningsledarnas krav på autonomi inom partiet skulle avvisas och detta var precis vad som skedde när resolutionen framlades för orgbyrån.”⁶

Hela händelsen fick intressanta återverkningar. När man stod inför en konflikt mellan demokrati och centralism så visade de ”demokratiska centralisterna” i denna fråga – liksom i så många andra – att man ansåg de centralistiska hänsynen vara de viktigaste. De framlade en resolution, som antogs av partiets Moskva-avdelning, som gick ut på att ”partidisciplinen går vid varje tillfälle före fackföreningsdisciplinen”.⁷ Å andra sidan framlade Fackföreningarnas centralråds södra byrå en resolution, liknande den som uppställts av huvudorganisationen, om autonomi för partiets fackföreningsmedlemmar – *och fick den antagen av fjärde ukrainska partikonferensen.*

Mars

Livsmedelsarbetarna (under syndikalistiskt inflytande) håller sin *andra allryska kongress* i Moskva.

Den kritiserar regimen för införandet av ”oinskränkt och okontrollerat herravälde över proletariatet och bönderna, skrämmande centralism som genomförs intill det absurdas gräns ... tillintetgörande av allt som är levande, spontant och fritt inom landet”. ”Det s.k. proletariatets diktatur är i själva verket partiets och t.o.m. enskilda personers diktatur över proletariatet.”⁸

29 mars-4 april

Nionde partikongressen.

Inbördeskriget hade nu nästan vunnits. Folket längtade efter att äntligen få smaka frukterna av

⁵ Tomskij, Nionde partikongressen ”Zadatji prosojuzov” (Fackföreningarnas uppgifter), appendix 13, s. 534.

⁶ R. V. Daniels, op. cit., s. 126.

⁷ Nionde partikongressen. Teser från RKP:s provinskommitté i Moskva. Appendix 15, s. 542.

⁸ Vmesto programmy: rezoljutsii I i II vserossiiskich konferentsii anarcho-sindikalistov, Berlin 1922, s. 28.

sin revolution. Men kongressen förebådade att krigskommunismens metoder (tvångsuttagning av arbetskraft, hård arbetsdisciplin, sträng ransonering av konsumtionsvaror, utbetalning av löner i natura, konfiskering av böndernas jordbruksprodukter – istället för beskattning) skulle fortsätta och utsträckas till fredstid. De mest kontroversiella frågor som diskuterades var ”arbetets militarisering” och ”enmansledningen” av industrin. De förslag som framlades för kongressen kan sägas representera Lenins och Trotskij's åsikter beträffande den industriella återuppbyggnadens period.

När det gällde frågan om ledningen av arbetet så var Trotskij's åsikter starkt påverkade av hans erfarenheter som krigskommisarie. Bataljoner som väntade på demobilisering hade i stor skala använts för skogsarbete och annat arbete. Enligt Deutscher var det ”bara ett steg från anlitaandet av väpnade styrkor som arbetsbataljoner till att organisera den civila arbetskraften i militära enheter”.⁹ ”Arbetarklassen”, tillkännagav Trotskij inför kongressen, ”kan inte lämnas att ströva omkring över hela Ryssland. De måste placeras här och där, förläggas och kommenderas över precis som soldater.” ”Tvångsarbetet kommer att nå sin höjdpunkt under övergångsskedet från kapitalism till socialism.” ”De som rymmer från arbetet bör bli placerade i straffbataljoner eller i koncentrationsläger.” Han förespråkade ”högre löner för effektiva arbetare”, ”socialistisk tävlan” och talade om ”nödvändigheten att använda det som är positivt inom Taylorsystemet”.¹⁰

I fråga om industrins förvaltning var Lenins och Trotskij's främsta intresse den ”ekonomiska effektiviteten”. Liksom bourgeoisin (både före och efter dem) satte de likhetstecken mellan ”effektivitet” och enskild ledning. De insåg dock att detta skulle vara ett beskt piller att svälja för arbetarna. De var tvungna att gå försiktigt tillväga.

”Enskild ledning”, förkunnade den officiella resolutionen taktfullt, ”begränsar eller inskränker inte på något sätt arbetarklassens rättigheter eller fackföreningarnas 'rättigheter', eftersom klassen kan regera i den ena eller andra formen, alltefter vad den tekniska ändamålsenligheten kräver. Det är den härskande klassen i sin helhet (återigen identifierad med partiet, M. B.) som vid varje tillfälle 'tillsätter' personer för ledande eller administrativa arbeten.”¹¹ Deras försiktighet var berättigad. Arbetarna hade inte glömt att på första fackföreningskongressen (i januari 1918) så hade en resolution förkunnat: ”det är arbetarkontrollens uppgift att göra slut på enväldet på det ekonomiska området, på samma sätt som man gjort slut på det på det politiska området”.¹² Olika modeller för den industriella förvaltningen kom snart att skisseras.¹³ När man drog upp konturerna för dessa är det tveksamt om Lenin och Trotskij belastades av några doktrinära överväganden liknande Kritsmans, ”vänster”-kommunismens teoretiker, som hade definierat den kollektiva ledningen som ”proletariatets speciella och tydliga kännetecken ... som särskiljer det från alla andra sociala klasser ... den mest demokratiska organisationsprincipen”.¹⁴ Så till vida som han hade någon principiell synpunkt på frågan, förklarade Trotskij att den kollektiva ledningen var en ”mensjevickisk idé”.

På nionde kongressen bekämpades Lenin och Trotskij hårt av de demokratiska centralisterna (Osinskij, Saprionov, Preobrazjenskij). Smirnov, som tydligen var före sin tid, frågade varför

⁹ I. Deutscher, *Soviet Trade Unions*, s. 36.

¹⁰ L. Trotskij, *Sotjinenija* (Verk), vol. XV, s. 126.

¹¹ Nionde partikongressen, s. 128.

¹² Första fackföreningskongressen, s. 269-272.

¹³ I. Deutscher, op. cit., s. 35.

¹⁴ L. Kritzman, *Geroitjeskij period russkoi revoljutsii* (Den ryska revolutionens heroiska period), Moskva och Leningrad 1926, s. 83.

enmansledningen – om den nu var en sådan god idé – inte praktiserades inom Sovnarkom (Folkkommissariernas råd). Lutovinov, metallarbetarnas ledare, som skulle komma att spela en viktig roll för Arbetaroppositionens uppkomst senare samma år, hävdade att ”den ansvariga ledningen för varje gren av industrin kan bara vara respektive industriförbund. Och för industrin som helhet kan det bara vara Fackföreningarnas centralråd – något annat är omöjligt.”¹⁵ Sjljapnikovskij krävde uttryckligen en ”tredelning av makten” mellan partiet, sovjeterna och fackföreningarna.¹⁶ Osinskij, som talade som företrädare för de demokratiska centralisterna, underströk Sjljapnikovskijs tanke. Han konstaterade att det existerade en ”spänning mellan flera kulturer” (den ”militära sovjet”-kulturen, den ”civila sovjet”-kulturen och fackföreningsrörelsen, som hade ”skapat sitt eget kulturområde”). Det var felaktigt att på alla dessa kulturer tillämpa vissa särskilda metoder (sådana som militarisering) som bara passade för en av dem.¹⁷ Annars skulle det betyda att man föll i den grop man själv grävt. I frågan om ”enmansledningen” intog de demokratiska centralisterna också en ställning som gick vid sidan av det det huvudsakligen gällde. En resolution, som de hade fått igenom på den tidigare avhållna konferensen för partiets Moskva-provins, hade förringat frågan. ”Frågan om det kollegiala systemet (kollektiv ledning) och enskild maktutövning är inte en principfråga, utan en praktisk fråga. Den måste avgöras från fall till fall i överensstämmelse med omständigheterna.”¹⁸ Medan man helt riktigt förstod att den kollektiva ledningen *i sig själv* inte hade några obetingade värden så lyckades man inte inse att det verkliga problemet gällde förhållandet mellan ledningen (enskild eller kollektiv) och dem som ledningen utövades över. Det verkliga problemet var *från vilka* den ”enskilde” eller ”de många” ledarna fick sina befogenheter.

Lenin var inte beredd till några eftergifter i frågan om fackföreningarnas autonomi. ”Det ryska kommunistpartiet kan inte på något sätt gå med på att enbart den politiska ledningen skall tillhöra partiet, medan den ekonomiska ledningen skall tillhöra fackföreningarna.”¹⁹ Krestinskij hade fördömt Lutovinovs idéer som ”syndikalistiskt smuggelgods”.²⁰ På Lenins anmodan uppmanade kongressen fackföreningarna ”att förklara för arbetarklassens breda lager att den industriella återuppbyggnaden bara kan uppnås genom en övergång till maximal inskränkning av den kollektiva förvaltningen och genom det gradvisa införandet av enskild ledning i enheter som står i direkt beröring med produktionen”.²¹ Enmansledning skulle tillämpas i alla institutioner, alltifrån de statliga trusterna till de enskilda fabriker. ”Valprincipen måste nu ersättas med urvalsprincipen.”²² Den kollektiva ledningen var ”utopisk”, ”opraktisk” och ”skadlig”.²³ Kongressen krävde också kamp ”mot de okunniga föreställningarna hos demagogiska element ... som tror att arbetarklassen kan lösa sina problem utan tillgång till borgerliga specialister på de mest ansvarsfulla posterna”. ”Det kan inte finnas någon plats inom leden av den vetenskapliga socialismens partier för dessa demagogiska element som spelar på denna form av fördomar bland arbetarklassens

¹⁵ Nionde partikongressen, s. 254-255.

¹⁶ *ibid.*, s. 564, n32.

¹⁷ *ibid.*, s. 123-124.

¹⁸ *ibid.*, s. 571, n75.

¹⁹ *ibid.*, ”Till RKP:s organisationer (b) beträffande frågan om partikongressens program”, appendix 2, s. 474.

²⁰ *Pravda*, 12 mars 1920.

²¹ Nionde partikongressen. *Po vopruso o professionalnych sojuzoch i ich organizatsii* (Om frågan om fackföreningarna och deras organisation), Resolutioner: I, 493.

²² *ibid.*, ”Fackföreningarna och deras uppgifter” (Lenins teser), appendix 12, s. 532.

²³ *ibid.*, s. 26, 28.

efterblivna delar.”²⁴

Den nionde kongressen påbjöd speciellt att ”ingen fackföreningsgrupp skall ingripa direkt i den industriella förvaltningen” och att ”Fabrikskommittéerna skall syssla med frågorna om arbetsdisciplin, propaganda och arbetarnas skolning”.²⁵ För att undvika något förnyat framträdande av ”oberoende” tendenser bland fackföreningsledarna så flyttades de välbekanta proletärerna Bucharin och Radek över till Fackföreningarnas centralråd för att representera partiledningen och för att hålla ett vakande öga på centralrådets förhandlingar.²⁶

Allt detta gick givetvis helt emot den anda som hade präglat de beslut som fattats av åttonde partikongressen tidigare på året, och speciellt emot den bekanta punkt 5 i den ekonomiska delen av 1919 års partiprogram. Det belyser helt klart hur försvarslös arbetarklassen hade blivit när den väl en gång hade tvingats avstå från sin verkliga makt, den makt den hade innehaft i produktionen, för ett skralt substitut – politisk makt representerad av ”dess” partis makt. Den politik som förordades av Lenin fullföljdes energiskt. I slutet av 1920 hade 1.783 av 2.051 viktiga företag, som information fanns tillgänglig om, redan ställts under ”enmansledning”.²⁷ Nionde partikongressen bevittnade också förändringar beträffande den interna partiordningen. Kongressen hade öppnats med en storm av protester rörande denna fråga. Lokala partikommittéer (åtminstone demokratiska till formen) hade underställts byråkratiskt inrättade lokala ”politiska avdelningar”. ”Genom införandet av sådana organ kontrollerades all politisk verksamhet i verkstaden, industrin, organisationen strängt uppifrån ... Dessa metoder ... som hade hämtats från armén ... var avsedda att överföra propaganda uppifrån snarare än opinion nerifrån.”²⁸ Muntliga eftergifter gjordes åter – tillsammans med upprepade vädjanden om enighet. Både på kongressen och senare på året gjorde ”de oppositionella det misstaget att de inriktade sig på att nyordna de högre politiska institutionerna, att omskapa formerna för den politiska kontrollen eller att förse ledningen med nytt blod – medan man knappast brydde sig om maktens verkliga upphov ... De trodde naivt att organisering var det mest effektiva vapnet mot byråkrati.”²⁹

Nionde kongressen gav slutligen Orgbyrån (som upprättats ett år tidigare och bestod av 5 medlemmar ur Centralkommittén) rätten att besluta om placering och förflyttning av parti-medlemmar, utan att behöva inhämta Politbyråns godkännande. Som tidigare skett – och som skulle ske igen gång på gång – gick reaktionära omändringar inom den industriella politiken hand i hand med reaktionära omändringar inom den interna partistrukturen.

April

Trotskij får hand om Transportkommissariatet samtidigt som han behåller sin post som krigskommissarie. ”Politbyrån erbjöd sig att ge honom sitt stöd vilka åtgärder han än vidtog och hur hårda de än var.”³⁰ De som saluför myten om att det skulle funnits en leninistisk opposition mot Trotskij i *detta skede* bör notera!

²⁴ ibid.

²⁵ På elfte kongressen 1922 sade Lenin: ”Det är absolut nödvändigt att all makt inom fabriker koncentreras i ledningens händer ... Under dessa omständigheter måste *varje* direkt ingripande från fackföreningarnas sida i företagets ledning betraktas som verkligt skadligt och otillåtligt.” (Resolutioner I, 607, 610-612.)

²⁶ V. I. Lenin, Nionde partikongressen, s. 96.

²⁷ L. Kritzman, op. cit., s. 83.

²⁸ R. V. Daniels, op. cit., s. 114.

²⁹ ibid, s. 115, 117.

³⁰ I. Deutscher, *The Prophet Armed*, s. 498. [[Den väpnade profeten](#)]

6-15 april

Tredje allryska fackföreningskongressen.

Trotskij förklarade att ”arbetets militarisering ... är den oundgängliga grundmetoden för organiseringen av vår arbetskraft”. ”Är det sant att tvångsarbete alltid är improduktivt? ... Detta är den mest simpla och usla liberala fördomen – även livegenskapen var på sin tid produktiv.” ”Obligatoriskt och tvångsmässigt arbete för hela landet och för varenda arbetare är socialismens grund.” ”Löner ... får inte betraktas ur synvinkeln att de skall säkra den enskilde arbetarens personliga existens”, utan de skall ”vara avpassade efter den noggrannhet och effektivitet som varje arbetare visar i sitt arbete.”³¹ Trotskij betonade att arbetsplikten och organiseringen och militariseringen av arbetet inte blott var nödtåtgärder. Även under normala förhållanden hade arbetarstaten rätt att tvinga *alla* medborgare att utföra *all sorts* arbete vid *vilken tidpunkt som helst* som staten fann lämplig.³² Trotskijs arbetsfilosofi kom i högsta grad att prägla Stalins praktiska arbetspolitik på trettioalet. På denna kongress skröt Lenin med att han från första början hade förordat enmansledning. Han hävdade att han 1918 hade ”påvisat nödvändigheten av att erkänna enskilda personers diktatoriska makt i syfte att genomföra sovjetidén”³³ och att i det läget ”fanns det inga meningsskiljaktigheter beträffande frågan (om enmansledning).” Det är helt uppenbart att det sista påståendet inte är sant – även om man begränsar sitt synfält till partiet. *Kommunisters* årgångar finns kvar och bevisar detta!

Juni-juli

I mitten av 1920 hade det skett små om ens några förändringar av den bistra verkligheten för den ryska arbetarklassens liv. År av krig, inbördeskrig och intervention, tillsammans med ödeläggelse, sabotage, torka, hungersnöd och produktionens dåliga utgångsläge, hade försvarat möjligheterna till materiella förbättringar. Men nu hade även visionerna fördunklats. I ”Sovjet”-Ryssland år 1920 var industriarbetarna ”åter underkastade maktfullkomliga styrelser, arbetsdisciplin, ackordsarbete, vetenskaplig förvaltning – allt enligt den kapitalistiska industriorganisationens välbekanta former och med samma direktörer från bourgeoisin. Den enda skillnaden var att staten innehade egendomsrätten”.³⁴

En ”vit” professor som kom till Omsk från Moskva på hösten 1919 rapporterade att ”i många centralers och glavkis ledning sitter tidigare arbetsgivare och ansvariga affärsdirektörer och ämbetsmän. Den besökare som kommer oförberedd till dessa centraler och som personligen känner till det tidigare handels- och industrilivet, blir överraskad att se f.d. ägare till stora läderfabriker sitta i Glovkozj, stora textilfabrikörer sitta i centrala textilorganisationer o.s.v.”³⁵

På grund av omständigheterna är det knappast förvånande att den falska enigheten på den nionde kongressen ett par månader tidigare inte varade. Under hela sommaren och hösten skulle meningsskiljaktigheterna rörande sådana frågor som byråkratin inom partiet, fackföreningarnas förhållande till staten och t.o.m. klassnaturen hos staten själv ta en mycket skarp form. Oppositionsgrupper uppstod på nästan vartenda plan. Under senare delen av året (efter vapenstilleståndet i det rysk-polska kriget) gav sig det återhållna missnöjet tillkänna. På

³¹ *Treti vserverskijski s'jezd professionalnych sojuzov: stenografitjeski ottjet* (Tredje allryska fackföreningskongressen: stenografisk rapport), Moskva 1920, s. 87-97. (Hädanefter refererad till som Tredje fackföreningskongressen.)

³² I. Deutscher, op. cit., s. 500-507.

³³ *Trade Unions in Soviet Russia* (Labour Research Department and ILP Information Committee), november 1920. British Museum.

³⁴ R. V. Daniels, op. cit., s. 107.

³⁵ G. K. Gins *Sibir, Soyuzniki, Koltjak*, Peking 1921, II, 429.

hösten ifrågasattes Lenins auktoritet allvarligare än någonsin sedan den ”vänster”-kommunistiska rörelsen i början av 1918.

Juli

Trotskijs klassiska *Kommunismen och terrorn* utges (alldeles innan den kommunistiska internationalens andra kongress). Detta verk tillkännager Trotskijs åsikter om arbetets ”socialistiska” organisation i dess mest slutgiltiga, klara och otvetydiga form. ”Arbetets organisation är till sitt väsen det nya samhällets organisation: grundvalen för varje historisk samhällsform är arbetets organisationsform.”³⁶ ”Skapandet av ett socialistiskt samhälle innebär att organisera arbetarna på nya grunder, att anpassa dem till dessa grunder och att omskola dem med ständigt samma mål inför ögonen: en ökning av arbetets produktivitet.”³⁷ ”Löner, både i form av pengar och varor, måste bringas i närmast möjliga överensstämmelse med det enskilda arbetets produktivitet. Under kapitalismen syftar ackordssystemet, arbetsuppdelningen, Taylorsystemets tillämpande o.s.v. till att öka utsugningen av arbetarna genom att pressa fram mervärde. Under den socialistiska produktionen syftar ackord, bonus o.s.v. till att öka den sociala produktens mängd ... de arbetare som utträttar mer än andra för det allmännas intresse erhåller rätt till en större andel av den sociala produkten än de som är lata, vårdslösa och oordentliga.”³⁸ ”Tvångsarbetets själva princip kan helt enkelt inte ifrågasättas av en kommunist ... den enda riktiga lösningen av ekonomiska svårigheter är, ur både principiell och praktisk synvinkel, att behandla hela landets befolkning som en reservoar för den nödvändiga arbetskraften – en nästan outtömlig reservoar – och att införa en sträng ordning beträffande dess registrering, mobilisering och användande.”³⁹ ”Att införa obligatorisk arbetsplikt är otänkbart utan att i större eller mindre omfattning tillämpa arbetsmilitariseringens metoder.”⁴⁰ ”Fackföreningarna skall disciplinera arbetarna och lära dem att sätta produktionens intresse framför sina egna behov och önsningar.” ”Den unga Arbetarstaten behöver inte fackföreningarna för kampen för bättre arbetsförhållanden – det är en uppgift för de sociala och statliga organisationerna som helhet – utan för att organisera arbetarklassen för produktionsmålen.”⁴¹ ”Det skulle vara ett högst beklagligt misstag, att förväxla frågan om proletariats ledarställning med frågan om arbetarnämnder i företagets ledning. Proletariats diktatur uttrycks genom avskaffandet av den privata äganderätten till produktionsmedlen och genom att arbetarnas kollektiva vilja (en omskrivning för partiet, M. B.) härskar över hela sovjetmekanismen, och alls inte genom den form som enskilda ekonomiska företag förvaltas på.”⁴² ”Jag anser, att om inte inbördeskriget hade berövat våra ekonomiska organ allt det som var starkast, mest oberoende och mest försett med initiativkraft, skulle vi otvivelaktigt ha beträtt enmansledningens väg på den ekonomiska förvaltningens område mycket tidigare och mycket lättare.”⁴³

Augusti

På grund av inbördeskriget – och andra faktorer som mer sällan nämns, som t.ex. järnvägsarbetarnas inställning till den ”nya” regimen – hade de ryska järnvägarna upphört att egent-

³⁶ L. Trotskij, *Terrorism and Communism*, Ann Arbor Edition 1961, s. 133. [sv. [Kommunismen och terrorn](#)]

³⁷ *ibid*, s. 146.

³⁸ *ibid*, s. 149.

³⁹ *ibid*, s. 135.

⁴⁰ *ibid*, s. 137.

⁴¹ *ibid*, s. 143.

⁴² *ibid*, s. 162.

⁴³ *ibid*, s. 162-163.

ligen fungera. Trotskij fick som transportkommissarie vidsträckta rättigheter att praktisera sina teorier om ”arbetets militarisering”. Han började med att ställa järnvägsarbetarna och reparationsverkstädernas personal under krigslag. När järnvägsarbetarnas fackförening protesterade avsatte han utan vidare dess ledare och – *med partiets fulla stöd och gillande* – ”tillsatte andra som var villiga att lyda hans befallningar. Detta tillvägagångssätt upprepade han i andra transportarbetar-fackföreningar.”⁴⁴

Början av september

Upprättande av Tsektran (Järnvägarnas centrala förvaltningsorgan). Tsektran var till stor del Trotskij idé och den kom till stånd genom en tvångsmässig sammanslagning av Transportkommissariatet, järnvägarnas fackföreningar och partiorganen (de ”politiska avdelningarna”) inom detta område. Hela järnvägs- och vattentransportsystemen låg inom Tsektrans domäner. Trotskij utsågs till dess ledare. Han styrde Tsektran efter strängt militära och byråkratiska mönster. ”Politbyrån gav honom helt sitt stöd såsom den utlovat.”⁴⁵ Järnvägarna började fungera igen. Men vad partiet förlorade i anseende går inte att beräkna. De som undrar varför Trotskij i ett senare skede inte lyckades erhålla något stöd från massorna för sin kamp – inom systemet – mot den ”stalinistiska” byråkratin bör begrunda dessa fakta.

22-25 september

Nionde partikonferensen

Zinovjev framlade den officiella rapporten från Centralkommittén. Sapronov framlade en minoritetsrapport från de demokratiska centralisterna (de demokratiska centralisterna var starkt representerade på konferensen). Lutovinov talade som företrädare för den nybildade Arbetaroppositionen. Han krävde omedelbart införande av proletär demokrati, avskaffande av systemet med utnämningar i stället för val till skilda poster, och utrensning av karriärjägare som nu i stort antal anslöt sig till partiet. Han begärde också att Centralkommittén skulle upphöra med sin ständiga och nitiska inblandning i fackföreningarnas och sovjeternas verksamhet.

Ledningen var tvungen att slå till reträtt. Zinovjev undvek att besvara den viktigaste kritiken. En resolution antogs, som underströk nödvändigheten av ”fullständig jämlikhet inom partiet” och uttalade sitt fördömande av att ”privilegierade byråkrater bestämde över medlemmarna på basplanet”. Resolutionen anvisade Centralkommittén att övergå till att tillämpa ”rekommendationer” hellre än tillsättanden uppifrån och att avstå från ”disciplinära förflyttningar på politiska grunder”.⁴⁶ Trots dessa muntliga eftergifter lyckades ledningen, genom sin företrädare Zinovjev, få Septemberkonferensen att acceptera upprättandet av centrala och regionala kontrollkommissioner. Dessa spelade en viktig roll för partiets fortsatta byråkratisering – när de första styresmännen (Dzerzjinskij, Preobrazjenskij och Muranov) hade ersatts av Stalins anhängare.

Oktober

Undertecknandet av fredsfördraget med Polen.

2-6 oktober

Femte allryska fackföreningskonferensen.

⁴⁴ I. Deutscher, *The Prophet Armed*, s. 501-502. [[Den väpnade profeten](#)]

⁴⁵ *ibid*, s. 502.

⁴⁶ Centralkommitténs *Izvestija*, 12 oktober 1920.

Trotskij framhåller att parallellismen mellan fackföreningarna och de administrativa organen, som var orsaken till den rådande förvirringen, måste avlägsnas. Detta kunde bara ske genom att fackföreningarna (professionalny) förvandlades till produktionsföreningar (proizvodstvenny). Om fackföreningarnas ledning protesterade skulle de ”skakas om” på samma sätt som ledarna för järnvägsfackföreningarna. De ”bevingade orden” (Lenin) hade yttrats!

14 oktober

General Wrangel evakuerar Krimhalvön. Inbördeskriget slutar.

November

Partikonferens för Moskva-provinsen.

Det visar sig att oppositionsgrupper inom partiet tillväxer i snabb takt. Den nyligen bildade Arbetaroppositionen, de demokratiska centralisterna och Ignatov-gruppen (en lokal Moskva-fraktion som stod nära Arbetaroppositionen och som senare skulle uppgå i den) hade säkrat 124 delegater till denna konferens mot 154 för Centralkommitténs anhängare.⁴⁷

8-9 november

Centralkommittén håller plenarsammanträde.

Trotskij framlägger ”förberedande utkast till teser”, betitlat ”Fackföreningarna och deras framtida roll”, som den 25 december – i lätt omarbetat skick – publicerades som pamflett, ”Fackföreningarnas roll och uppgifter”. ”Det var nödvändigt att omedelbart övergå till att omorganisera fackföreningarna, d.v.s. att utvälja personer som skulle ha hand om ledningen” (tes 5). Trotskij, berusad av framgångens sötna, hotade återigen med att ”skaka om” olika fackföreningar på samma sätt som han hade ”skakat om transportarbetarna”.⁴⁸ Vad som behövdes var ”att ersätta ansvarslösa agitatorer (sic!) med produktionssinnade fackföreningsmän”.⁴⁹ Trotskijs teser underkastades omröstning och röstades ned med den lilla marginalen 8 mot 7 röster. Lenin tog då ”avstånd från Trotskij och övertalade Centralkommittén att göra samma sak”.⁵⁰ En alternativ resolution framlades av Lenin och antogs med 10 röster mot 4. Den manade till ”reformering av Tsektran”, förordade ”förnuftiga former för arbetets militarisering”⁵¹ och förkunnade att ”partiet bör utbilda och understödja ... en ny sorts fackföreningsfunktionär, den energiske och fantasifulle ekonomiske organisatören, som inte betraktar de ekonomiska frågorna ur distributions- och konsumtionssynpunkt, utan som ser utvidgningen av produktionen som det viktigaste”.⁵² Det sistnämnda var uppenbarligen den dominerande åsikten. Trotskijs ”misstag” var att han hade fört den till dess logiska slutsats. Men partiet behövde ett offerlamm. Plenarsammanträdet ”förbjöd Trotskij att tala offentligt om förhållandet mellan fackföreningarna och staten”.⁵³

2 december

I ett tal till Tsektrans utökade plenum förklarade Trotskij att ”en kompetent, hierarkiskt organiserad civilförvaltning hade sina fördelar. Ryssland led inte av en för stor utan av en för

⁴⁷ Tionde partikongressen, s. 829, not 2.

⁴⁸ I. Deutscher, op. cit., s. 502-503.

⁴⁹ I. Deutscher, *Soviet Trade Unions*, s. 41.

⁵⁰ I. Deutscher, *The Prophet Armed*, s. 502-503. [[Den väpnade profeten](#)]

⁵¹ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. IX, s. 30.

⁵² G. Zinovjev, *Sotjinenija*, Moskva 1924-26, VI, 599-600.

⁵³ I. Deutscher, op. cit., s. 502-503. Denna bestämmelse togs tillbaka av Centralkommittén vid dess möte den 24 december där man också beslöt att hela frågan nu borde diskuteras öppet.

liten och ineffektiv byråkrati”⁵⁴ ”Fackföreningarnas och transportväsendets militarisering krävde en inre, ideologisk militarisering.”⁵⁵ Stalin beskrev senare Trotskij som ”byråkratins patriark”.⁵⁶ När Centralkommittén återigen avvisade honom ”påminde Trotskij upprörd Lenin och de andra ledamöterna om hur ofta de privat hade uppmanat honom ... att agera skoningslöst och utan hänsyn till demokratiska överväganden. Det var illojalt av dem ... att offentligt låtsas som om de försvarade den demokratiska principen mot honom.”⁵⁷

7 december

Inför ett plenarsammanträde med Centralkommittén hade Bucharin framlagt en resolution om ”industriell demokrati”. Lenin blev ursinnig över denna term. Den var ”en verbal förvrängning”, ”en bedräglig fras”, ”förvirrande”, ”en smädelse”. ”Industrin är alltid nödvändig. Demokratin är inte alltid nödvändig. Termen 'industriell demokrati' ger upphov till en lång rad av högst falska idéer.”⁵⁸ ”Den kan uppfattas som om diktaturen och enmansledningen skall förkastas.”⁵⁹ ”Utan bonus i natura och disciplinära domstolar var det bara tomt prat.”⁶⁰

Den starkaste oppositionen mot Trotskijs planer för ”arbetets militarisering” kom från den del av partiet som hade de djupaste rötterna i fackföreningarna. En del av dessa partimedlemmar hade inte bara dominerat Fackföreningsrådet fram till denna tidpunkt, utan ”var också de som drog direkt nytta av doktrinen om autonomt fackföreningsansvar”.⁶¹ De var med andra ord delvis redan fackföreningsbyråkrater. Det var också delvis från dessa element som Arbetaroppositionen utvecklade sig.

Vid det här laget var dock den ledande politisk-ekonomiska apparaten helt olik den vi såg framträda 1918. På bara lite över två år hade partiapparaten fått en obestridd politisk kontroll över staten (genom de byråkratiserade sovjeterna). Den hade också fått en nästan fullständig kontroll över den ekonomiska apparaten (genom fackföreningsfunktionärer och tillsatta industriledare). De olika grupperna hade förvärvat den kompetens och den erfarenhet som var nödvändig för att kunna bli en social kategori med en speciell funktion: att styra Ryssland. Deras samgående var oundvikligt.

22-29 december

Den *åttonde allryska sovjetkongressen* hölls i Moskva. Den gav tillfälle till att öppet ge uttryck för de avvikande åsikter om fackföreningsfrågan som hade utvecklats inom partiet och som nu inte längre kunde hållas inom dess ram. Hur långt oppositionen mot den officiella partipolitiken hade gått kan man få en uppfattning om genom Zinovjevs tal: ”Vi skall inrätta mer förtroliga kontakter med arbetarmassorna. Vi kommer att hålla möten i bostadskvarteren, kasernerna och fabrikerna. Arbetarmassorna kommer då ... att förstå att det inte är något skämt när vi förkunnar att en ny era är redo att ta sin början, att vi, när vi kan andas fritt igen, skall överföra våra politiska möten till fabrikerna ... Man frågar oss vad vi menar med arbetar- och bondedemokrati. Jag svarar: varken mer eller mindre än vad vi menade 1917. Vi måste återupprätta valprincipen i en arbetar- och bondedemokrati. Om vi har berövat oss själva de mest elementära demokratiska rättigheterna för arbetarna och bönderna så är det dags att göra

⁵⁴ *ibid.*, s. 503.

⁵⁵ L. Trotskij, *Sotjinenija*, XV, s. 422-423.

⁵⁶ J. Stalin, *Sotjinenija*, VI, s. 29.

⁵⁷ I. Deutscher, *op. cit.*, s. 503.

⁵⁸ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. IX, s. 12.

⁵⁹ *ibid.*, s. 53.

⁶⁰ *ibid.*, s. 26.

⁶¹ R. V. Daniels, *op. cit.*, s. 125.

slut på dessa förhållanden.”⁶²

Zinovjevs intresse för demokrati kan inte tas på allvar. Det motiverades av taktiska hänsyn (det var en del av en kampanj för att misskreditera Trotskij). Folketalare som vid den här tiden ville få skrattarna på sin sida lyckades vanligen med det genom noggrant valda citat från Zinovjev om frågan om de demokratiska rättigheterna.⁶³

30 december

Ett gemensamt möte mellan partifractionen på åttonde sovjetkongressen, partimedlemmar i Fackföreningarnas allryska centralråd och partimedlemmar i ett flertal andra organisationer hölls i Bolsjojteatern i Moskva med uppgift att diskutera ”fackföreningsfrågan”. Alla förgrundsfigurer var där för att framföra sina ståndpunkter.

De olika åsikterna, såsom de framlades på mötet (eller skisserades i artiklar som skrevs vid tiden för mötet eller inom de kommande veckorna) kan sammanfattas som följer:⁶⁴

Trotskij och speciellt Bucharin omarbetade senare sina ursprungliga förslag för att kunna bilda en gemensam grupp på kongressen. För *Lenin* var fackföreningarna ”statsmaktens reservoarer”. De skulle förse ”den av partiet utövade proletära diktaturen” med en bred social bas, en bas som verkligen behövdes med tanke på det dominerande inslaget av bönder i landet. Fackföreningarna skulle vara ”sammanlänkningen” eller ”förmedlingsorganet” mellan partiet och de partilösa arbetarna. Fackföreningarna kunde inte vara autonoma. De kunde inte spela en självständig roll vare sig när det gällde fattande eller verkställande av beslut. De måste stå under starkt inflytande av partiets idéer och skulle åta sig massornas politiska skolning efter de linjer som drogs upp av partiet. På detta sätt skulle de bli till ”kommunistens skolor” för sina 7 miljoner medlemmar.* Partiet skulle vara läraren. ”Genom sina centrala och regionala organisationer styr det ryska kommunistpartiet som tidigare ovillkorligen fackföreningarnas hela ideologiska verksamhet.”⁶⁵

Lenin underströk att fackföreningarna inte kunde vara statens instrument. Trotskijs antagande, att fackföreningarna inte längre behövde försvara arbetarna eftersom staten nu var en arbetarstat, var felaktigt. ”Vår stat är sådan att hela det organiserade proletariatet måste försvara sig: *vi* (sic!) måste använda dessa arbetarorganisationer för att försvara arbetarna mot staten *och för arbetarnas försvar av staten.*” (De kursiverade orden brukar ofta utelämnas när detta välbekanta stycke citeras.)

⁶² *Vosmoi vserossiiski s'yesd stenograficheski otchet* (Åttonde allryska sovjetkongressen: stenografisk rapport), Moskva 1921, s. 324.

⁶³ L. Schapiro, *The Origin of Communist Autocracy*, Praeger, New York 1965, s. 271.

⁶⁴ Denna sammanfattning grundar sig på Deutschers detaljerade redogörelse i *Soviet Trade Unions* (s. 42-52). ”Under den diskussion som fördes innan kongressen framträdde en rad fraktioner och grupper, var och en med sina egna åsikter och 'teser' om fackföreningarna. Skillnaden mellan en del av dessa grupper var verkligen härfin och nästan alla grupperna åberopade sig på så många gemensamma principer att debattämnet ibland verkade nästan överkligt.” Bara tre motioner framlades slutligen inför kongressen: Lenins (”De tios plattform”), Trotskij-Bucharin-motionen och Arbetaroppositionens förslag. Deutscher påpekar att ”en jämförelse mellan dessa motioner bidrar på sätt och vis till att fördunkla snarare än belysa den fråga som kongressen försökte behandla p.g.a. att författarna till varje motion av taktiska skäl hade tagit med stycken från sina motståndares motioner och dolde därigenom de verkliga skillnaderna.”

* Enligt siffror som tillkännagavs av Zinovjev på tionde partikongressen var fackföreningarnas medlemsantal 1,5 miljoner i juli 1917, 2,6 miljoner i januari 1918, 3,5 miljoner 1919, 4,3 miljoner 1920 och 7 miljoner 1921

⁶⁵ Tionde partikongressen. *O roli i zadatjach profsojuzov* (Om fackföreningarnas roll och uppgifter), Resolutioner, I, 536-542 ff.

Enligt Lenin så skulle militariseringen inte betraktas som ett stadigvarande inslag i den socialistiska arbetspolitiken. Övertalning måste användas likaväl som tvång. Medan det var *normalt* (sic!) för staten att tillsätta funktionärer uppifrån (man hade tillryggelagt en lång, lång väg sedan de uttalanden gjordes som nämndes under rubriken ”20 maj, 1917”, M. B.) skulle det vara olämpligt för fackföreningarna att göra samma sak. Fackföreningarna kunde göra rekommendationer beträffande de administrativa och ekonomiska posterna och skulle medverka i planeringen. De skulle genom speciella avdelningar granska den ekonomiska förvaltningens verksamhet.

Fastställandet av lönesatser skulle Fackföreningarnas allryska centralråd få hand om. När det gällde löner måste Arbetaroppositionens extrema utjämningsidéer bekämpas. Lönepolitiken skulle vara utformad så att den stärkte ”arbetsdisciplinen och ökade produktiviteten”.⁶⁶ Partimedlemmar hade ”pladdrat tillräckligt om principer i Smolny. Nu, efter tre år, hade de dekret för alla delar av produktionsproblemet.”⁶⁷ ”Besluten om arbetets militarisering o.s.v. var obestridliga, och det finns ingen som helst anledning att ta tillbaka mina förlöjligande ord angående pratet om demokrati bland dem som ifrågasatte dessa beslut ... vi skall utvidga demokratin i arbetarorganisationerna, men vi skall inte göra en fetisch av den ...”⁶⁸

Trotskyj upprepade sin åsikt, att ”fackföreningarnas omformande till produktionsföreningar ... utgjorde vår epoks största uppgift”. ”Fackföreningarna bör ständigt betrakta sina medlemmar ur produktionssynpunkt och alltid göra en fullständig och noggrann beräkning av varje arbetares produktionsvärde.” Medlemmarna i fackföreningarna och den ekonomiska förvaltningens ledande organ borde till en tredjedel eller till hälften vara gemensamma, för att få slut på antagonismen mellan dem. Borgerliga tekniker och administratörer som hade blivit fullvärdiga medlemmar i en fackförening skulle ha rätt att besitta ledande poster, utan övervakning från kommissarierna. Efter att en reell minimilön hade försäkrats alla arbetare skulle intensiv ”tävlan” (udarnichestvo) förekomma mellan arbetare inom produktionen.

Bucharins åsikter hade utvecklats snabbt. Han förespråkade nu att man skulle försöka bygga en bro mellan partiets officiella ståndpunkt och Arbetaroppositionens. ”Arbetardemokrati i produktionen” måste förekomma. ”Regeringens styrande av fackföreningarna” måste gå hand i hand med ”fackföreningarnas vägledning av staten”. ”Den logiska och historiska avslutningen (av detta förlopp) kommer inte att bli att den proletära staten uppslukar fackföreningarna, utan att båda institutionerna försvinner – fackföreningarna likaväl som staten – och att något nytt skapas: det kommunistiskt organiserade samhället.”⁶⁹ Lenin angrep Bucharins teser och menade att de utgjorde ”en fullständig brytning med kommunismen och en övergång till en syndikalistisk ståndpunkt”.⁷⁰ ”De undergräver nödvändigheten av partiet.” ”Om fackföreningarna, vars medlemmar till nio tiondelar är partilösa arbetare, tillsätter industriledarna, vad finns det då för behov av ett parti?”⁷¹ Och han tillade olycksbådande: ”Så vi tycks ha 'växt upp' från mindre meningsmotsättningar till syndikalism, det vill säga en fullständig brytning med kommunismen och en oundviklig splittring i partiet.”⁷² Andra angrepp av Lenin mot Bucharins åsikter kan återfinnas i den välbekanta artikeln där han också går till rätta med

⁶⁶ I. Deutscher, *Soviet Trade Unions*, s. 51.

⁶⁷ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. IX, s. 6.

⁶⁸ *ibid*, s. 76.

⁶⁹ Bucharin, Tionde partikongressen, *O zadatjach i strukture profsojuzov* (Om fackföreningarnas uppgifter och struktur), appendix 16, s. 802.

⁷⁰ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. IX, s. 35.

⁷¹ *ibid*, s. 36.

⁷² *Krisis partii* ([Krisen i partiet](#)), *Pravda*, 21 januari 1921.

Trotskyj.⁷³

På Moskva-mötet framfördes *Arbetaroppositionens* åsikter av Sjljapnikovskij, en metallarbetare (Arbetaroppositionens åsikter utvecklades senare mer fullständigt av Kollontaj och andra). Dessa åsikter uttryckte, mer eller mindre tydligt, att fackföreningarna skulle ha det avgörande inflytandet över staten. ”Arbetaroppositionen hänvisade naturligtvis till 'punkt 5' i programmet från 1919 och anklagade partiets ledning för att ha svikit de löften man givit fackföreningarna ... partiets och regeringsorganens ledning hade under de senaste två åren systematiskt begränsat fackföreningarnas handlingsram och gjort att arbetarklassens inflytande reducerats till intet ... Partiet och de ekonomiska myndigheterna, som hade övervämmats av borgerliga tekniker och andra icke-proletära element, uppvisade utåt en fiendlighet gentemot fackföreningarna ... Botemedlet var att industrins förvaltning koncentrerades i fackföreningarnas händer.” Övergången skulle ske nerifrån och upp. ”På fabriksplanet skulle fabrikskommittéerna återfå sin tidigare dominerande ställning.” (Det hade tagit lång tid för de bolsjevikiska fackföreningsmännen att komma fram till denna ståndpunkt!, M. B.) Oppositionen föreslog att fackföreningarna skulle få fler representanter i olika kontrollorgan. ”Inte en enda person skulle få tillsättas på någon administrativ eller ekonomisk post utan fackföreningarnas godkännande ... Funktionärer som rekommenderats av fackföreningarna skulle förbli ansvariga för sin verksamhet inför fackföreningarna, som också skulle ha rätt att när som helst återkalla dem från deras poster. Programmet kulminerade i kravet på att en 'Allrysk producentkongress' skulle sammankallas för att välja den centrala ledningen för hela landets ekonomi. De olika fackförbunden skulle på samma sätt hålla landsomfattande kongresser för att välja ledningen för ekonomins olika grenar. Lokala och regionala ledningar skulle väljas av lokala fackförbundskonferenser, medan ledningen av de enskilda fabrikskerna skulle tillhöra fabrikskommittéerna, som skulle förbli en del av fackföreningsorganisationen.” ”På detta sätt”, hävdade Sjljapnikovskij, ”skapas den eniga vilja, som är viktig för ekonomins organisering, och också en verklig möjlighet till att de stora arbetarmassornas initiativ kan påverka vår ekonomis organisering och utveckling.”⁷⁴ Arbetaroppositionen föreslog sist men inte minst en radikal förändring av lönepolitiken i en anda av långtgående jämlikhet: *lön i form av pengar skulle efterhand ersättas med lön i natura*. Inom partiet var det Arbetaroppositionen som, i detta skede, tydligast, strävade efter att upprätthålla *Staten och revolutionens* revolutionära ideal med avseende på massornas självständiga och demokratiska medverkan i de ekonomiskt beslutsfattande funktionerna.

⁷³ V. I. Lenin, [Än en gång om fackföreningarna, den nuvarande situationen och kamraterna Trotskijs och Bucharins fel](#), *Selected Works*, vol. IX, s. 40-80.

⁷⁴ Sjljapnikov, Tionde partikongressen, *Organizatsija narodnogo chozjaistva i zadatji doyuzov* (Ekonomins organisation och fackföreningarnas uppgifter), tal den 30 december 1920, appendix 2, s. 789-793.

1921

Januari

Inför den tionde kongressen igångsattes en ”officiell” kampanj av den starkt leninistiska Petrograds partikommitté (i Zinovjevs händer). Innan kongressen vidtogs även många administrativa åtgärder för att garantera oppositionens nederlag. Dessa åtgärder var så irreguljära att Moskvas partikommitté vid ett tillfälle röstade igenom en resolution som *offentligt* anklagade Petrogradorganisationen för att ”inte iaktta en anständig polemiks regler”.¹

13 januari

Moskvas partikommitté fördömde ”Petrogradorganisationens tendens att göra sig själv till ett speciellt centrum för partikongressernas förberedelser”.² Leninisterna använde Petrogradorganisationen som bas för att utöva påtryckningar på det övriga partiet. Moskvakommittén uppmanade Centralkommittén att tillse att det skedde en ”rättvis fördelning av material och talare ... så att alla åsiktsriktningar blir representerade”.³ Denna rekommendation ignorerades flagrant. På kongressen hävdade Kollontaj att spridningen av hennes pamflett avsiktligt hade hindrats.⁴

14 januari

”De tios program” publiceras. (”De tio” var Artem, Kalinin, Kamenev, Lenin, Lozovskij, Petrovskij, Rudsutak, Stalin, Tomskij och Zinovjev.) Detta dokument gav en mer slutgiltig form åt Lenins teser på kongressen.

16 januari

Pravda publicerar Bucharins program, som av Lenin beskrevs som ”höjden av ideologisk upplösning”.⁵

21 januari

I en artikel i *Pravda*, om partiets kris, skriver Lenin: ”Till vårt program lägger vi nu följande: vi måste bekämpa den ideologiska förvirringen hos oppositionens omedvetna element, som inte drar sig för att förkasta all 'militarisering av ekonomin' och som inte bara förkastar 'utnämningssmetoden', som har varit den förhärskande fram till nu, utan *alla* utnämningar. Detta innebär egentligen ett förkastande av partiets ledande roll i förhållande till de partilösa massorna. Vi måste bekämpa den syndikalistiska avvikelserna, som kommer att ta död på partiet om det inte botas från den.” Lite senare skrev Lenin att ”den syndikalistiska avvikelserna leder till den proletära diktaturens fall”.⁶ Med andra ord: arbetarklassens makt (”proletariatets diktatur”) är omöjlig om det finns militanter inom partiet som anser att arbetarklassen skall utöva större makt i produktionen (”den syndikalistiska avvikelserna”).*

¹ L. Trotskij, Tionde partikongressen, *Otvjet petrogradskim tovarishctjam* (Svar till Petrogradkamraterna), s. 826-827, not 1.

² *ibid.*, s. 779, appendix 6.

³ *ibid.*

⁴ A. Kollontaj, Tionde partikongressen, s. 103.

⁵ V. I. Lenin, *Selected Works*, vol. IX, s. 35.

⁶ *ibid.*, s. 57.

* Här uppställer Lenin helt tydligt frågan om ”partiets makt” eller ”klassens makt”. Han väljer otvetydigt det förstnämnda – och rationaliserar sitt val genom att likställa de två alternativen. Men han går ännu längre. Han likställer inte bara ”arbetarmakt” med partiets makt, han likställer det med ett accepterande av partiledarnas

24 januari

Den kommunistiska fraktionen sammanträder under *Gruvarbetarförbundets andra kongress*. Kiselev, en gruvarbetare, framförde Arbetaroppositionens ståndpunkt, som erhöll 62 röster – mot 137 för leninisternas program och 8 för Trotskij.⁷

25 januari

Pravda publicerar Arbetaroppositionens ”Teser om fackföreningarna”. Samtidigt utges Alexandra Kollontajs ”*Arbetaroppositionen*”, som utvecklar samma idéer på ett mer teoretiskt plan.⁸ Trots den politiska storm som Arbetaroppositionen utlöste är det ont om tillförlitlig dokumentation om denna riktning. Den information som finns kommer huvudsakligen från leninistiska källor.⁹ De hätska angreppen mot Arbetaroppositionen antyder att den åtnjöt avsevärt stöd bland fabriksarbetarna på basplanet och att partiledarna var allvarligt oroad över detta. Sjljapnikovskij (den förste arbetskommissarien), Lutovinov och Medvedev, metallarbetarnas ledare, var dess mest framstående företrädare.

”Geografiskt tycks den ha varit koncentrerad till de sydöstra delarna av europeiska Ryssland: Donetsbäckenet, Don- och Kubanområdena och Samara-provinsen vid Volga. I Samara hade Arbetaroppositionen i själva verket kontroll över partiorganisationen 1921. Innan partiet 'omskakades' i Ukraina i slutet av 1920 hade Oppositionen fått majoritet i hela republiken. Andra starka fästen var Moskva-provinsen, från vilken Arbetaroppositionen fick omkring en fjärdedel av partirösterna, och Metallarbetarförbundet i hela landet.”¹⁰ När Tomskij övergav fackföreningsgruppen och återgick till Lenins läger i slutet av 1921, ”förklarade” han Arbetaroppositionens lockelse med att hänvisa till metallarbetarnas ”industrialistiska” och syndikalistiska ideologi.¹¹ Man bör komma ihåg, att samma metallarbetare hade utgjort fabrikskommittéernas ryggrad 1917.

Februari

Under den diskussion som fördes före kongressen utnyttjade den leninistiska fraktionen till fullo den nyligen upprättade Kontrollkommissionen. De såg till att Preobrazjenskij och Dzerzjinskij (som ansågs vara alltför ”milda” i förhållande till Arbetaroppositionen resp. trotskisterna) avgick och ersatte dem med hårda apparatjiks som Solt, som började med att hårt kritisera den splittrade partiledningen för slapphet i fråga om att begränsa ”ultra-vänsterns” inflytande. Leninisterna piskade upp en högljudd kampanj och krävde enighet och varnade för de inre faror som nu hotade revolutionen. Gång på gång tog de tillflykt till personkult av Lenin. Alla andra riktningar betecknades som ”objektivt kontrarevolutionära”. De lyckades få kontroll över partiapparaten, t.o.m. i områden där oppositionen sedan länge haft stöd.

En del av dessa ”segrar” var så ”framgångsrika” att det finns skäl att allvarligt betvivla huruvida de inte uppnåddes genom *svek och bedrägeri*. Den 19 januari till exempel påstås den baltiska flottans partikonferens ha avgivit 90% av sina röster för leninisterna.¹² Men inom två

idéer!

⁷ *ibid*, s. 79.

⁸ Kollontajs *Arbetaroppositionen* finns utgiven på engelska som Solidarity-pamflett nr. 7. (På franska finns texten publicerad i *Socialisme ou Barbarie* nr 35 och på tyska i *Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur?* (Walter Verlag 1967). En svensk översättning av den fullständiga texten existerar också [Arbetaroppositionen](#). (Red)

⁹ Se t.ex. K. Sjelavins *Rabotjaja oppozitsija* (Arbetaroppositionen), Moskva 1930.

¹⁰ R. V. Daniels, *op. cit.*, s. 127.

¹¹ Tomskij, Tionde partikongressen, s. 371-372.

¹² *Pravda*, 27 januari 1921.

eller tre veckor hade det ändå inom flottan uppkommit en stark opposition, som utgav flygblad som förkunnade: ”Den baltiska flottans politiska avdelning har förlorat all kontakt inte bara med massorna utan också med de aktiva politiska arbetarna ... Den har blivit till ett byråkratiskt organ utan fullmakt ... Den har tillintetgjort all lokal initiativkraft och reducerat allt politiskt arbete till sekreterarsysslor.”¹³ Utanför partiet var kommentarerna ännu hårdare.

2-17 mars

Kronstadt-upproret

Denna viktiga händelse, som djupt inverkade på kongressen som öppnades några dagar senare, har annorstädes analyserats i detalj.¹⁴

8-16 mars

Tionde partikongressen

Detta var en av de mest dramatiska sammankomsterna i hela bolsjevismens historia. Men på sätt och vis var de argument som användes och de strider som utkämpades där bara en förvrängd återspeglning av den mycket djupare krisen i landet som helhet. Strejker hade utbrutit i Petrogradområdet i slutet av februari och Kronstadt hade gått till väpnad aktion. Men detta var bara de synliga delarna av ett mycket större isberg av underliggande kritik och missnöje.

Från början till slut hade partiapparaten fullständig kontroll över kongressen. En närmast hysterisk atmosfär, av en art som tidigare aldrig rått på bolsjevikmöten, präglade förhandlingarna. Det var nu viktigt för partiledningen att undertrycka oppositionen som, vare sig den visste det eller inte – eller vare sig den önskade det eller inte –, hade gjort sig själv till språkrör för alla de svikna förhoppningarna. Det var framförallt nödvändigt att utplåna föreställningen om Kronstadt som en rörelse som försvarade oktoberrevolutionens principer mot kommunisterna – idén om den ”tredje revolutionen” – vilket just var det som Kronstadtmatroserna proklamerade. ”Vi kämpar”, förkunnade rebellerna, ”för arbetarnas verkliga makt medan den blodtörstige Trotskij och den maktlystne Zinovjev och deras underhuggare kämpar för partiets makt ...”¹⁵ ”Kronstadt var det första ställe där upprorsfanan för de arbetandes tredje revolution höjdes. Självhärskardömet störtade. Konstituanten försvann i legendernas djup. Också kommissariatväldet kommer att bryta samman ...”¹⁶

På kongressen angrep Trotskij Arbetaroppositionen. ”Arbetaroppositionen har proklamerat farliga slagord. Den har gjort demokratiska principer till en fetisch. Den sätter arbetarnas rätt att välja representanter högre än partiet, som om partiet inte hade rätt att utöva sin diktatur också när denna diktatur tillfälligt kolliderar med arbetardemokratins skiftande stämningar!” Trotskij talade om ”partiets revolutionära och historiska förstfödsrätt”. ”Partiet är förpliktat att upprätthålla sin diktatur ... oberoende av temporär vacklan till och med inom arbetarklassen ... Diktaturen grundar sig inte vid varje tidpunkt på arbetardemokratins formella

¹³ Citerat i A. S. Puchovs *Kronstads-kommunistisk mjatezj v 1921 g.* (Kronstads-upproret 1921), Leningrad 1931, s. 52. Ida Metts [Kronstadt 1921](#) ger en god uppfattning om det ”missnöje” som rådde i Petrograd vid den här tiden.

¹⁴ För fördelaktig dokumentation, se Ida Metts *Kronstadt 1921* (Federativs 1969) och Victor Serges *Kronstadt 1921*, utgiven av Solidarity. (En kort redogörelse för Kronstadt-upproret finns också i Ericson-Johanssons *Anarkisterna i klasskampen* (Aldus 1969), M. Isidine, [Sanningen om Kronstadt](#), tidigare publicerad i *Röda fanor* 6/1921. Ö.a.)

¹⁵ *Izvestija vremennogo revoljutsionnogo komiteta* (Provisoriska revolutionskommitténs nyheter), 10 mars 1921.

¹⁶ *ibid*, 12 mars 1921.

principer ...”*

Det fysiska angreppet på Kronstadt – i vilket över 200 av kongressens delegater deltog – åtföljdes av ett kraftigt verbalt angrepp mot Arbetaroppositionen och liknande riktningar. Fastän Oppositionens ledande figurer kämpade mot Kronstadt-borna (eftersom de fortfarande hade illusioner om ”partiets historiska roll” och var fångar i gamla organisatoriska lojaliteter), var Lenin och partiledarna fullt medvetna om de två rörelsernas släktskap. ”Båda angrep hans ledning för att de hade kränkt revolutionens anda, offrat demokratin och jämlikhetsidealen på effektivitetens altare och för att på ett byråkratiskt sätt ha strävat efter makten för dess egen skull.”¹⁷ I de viktigaste frågorna sammanföll också deras krav på en rad områden. Kronstadt-rebellerna – bland vilka det fanns många f.d. partimedlemmar – hade förkunnat att ”Socialistiska Sovjetrepubliken kan bara bli stark när dess förvaltning tillhör de arbetande massorna ... representerade av de förnyade fackföreningarna ... Tack vare regeringspartiets politik har fackföreningarna absolut inte haft någon möjlighet att vara enbart klassorganisationer”.¹⁸ Ifråga om fackföreningsfetischism var språket detsamma.

Kongressen öppnades med ett hätskt tal av Lenin, där han vädjade om lojalitet mot partiet och fördömde Arbetaroppositionen som ett hot mot revolutionen. Oppositionen var en ”småborgerlig”, ”syndikalistisk”, ”anarkistisk” avvikelse, som ”delvis förorsakats av att element, som ännu inte fullständigt tillgodogjort sig den kommunistiska världsåskådningen, anslutit sig till partiet”.¹⁹ (Oppositionen var i själva verket det precis motsatta. Den var en reaktion från partiets proletära bas mot att en mängd sådana element inträtt i partiet.) Oppositionens grundläggande argument gick han inte närmare in på. De argument, som utöver invektiven råkade framföras, var ofta förvirrade. Till exempel: bortsett från att Arbetaroppositionen var (a) ”verkligt kontrarevolutionär” och (b) ”objektivt kontrarevolutionär”, var den också ”alltför revolutionär”. Dess krav var ”alltför extrema” och Sovjetregeringen måste fortfarande koncentrera sig på att övervinna massornas kulturella efterblivenhet.²⁰ Enligt Smilga så hindrade Arbetaroppositionens extrema krav partiets ansträngningar och gav arbetarna förhoppningar som bara kunde svikas.²¹ Men, viktigast av allt, Arbetaroppositionens krav var revolutionära på ett felaktigt (anarkosyndikalistiskt) sätt. Detta var den yttersta domen. ”I det fall vi går under”, sade Lenin privat, ”är det ännu viktigare att vi bevarar vår ideologiska linje och ger våra efterföljare ett föredöme. Detta bör aldrig glömmas, inte ens under hopplösa omständigheter.”²²

De korta smekmånadsdagarna från 1917 hade flytt. *Staten och revolutionens* retorik var borta. Fram trädde skeletten från Första Internationals klyvning. Oppositionens huvudsakliga brott var, att vissa element bland den (och speciellt i dess utkanter, sådana som Mjasnikov och Bogdanov) började att ställa verkligt otrevliga frågor. På ett klumpigt och än så länge fumligt sätt började vissa att ifrågasätta partiets överhöghet, och andra den ryska statens klassnatur. Så länge kritiken gällde ”byråkratiska missbildningar och vanskapligheter” i den ena eller andra institutionen – eller t.o.m. inom partiet självt – kunde partiet klara av den (det hade faktiskt blivit ganska erfaret när det gällde den saken!), men att framföra tvivel i de andra absolut

* L. Trotskij, ”Om arbetaroppositionen”, *Bolsjevikrevolutionen 1917* (Tema 1967), s. 146. Ö.a.

¹⁷ R. V. Daniels, op. cit., s. 145-146.

¹⁸ Provisoriska revolutionskommitténs nyheter 9 mars.

¹⁹ Tionde partikongressen, *O syndikalistskom i anarchistiskom uklone v nasjei partii* (Om den syndikalistiska och anarkistiska avvikelsen i vårt parti), resolutioner I, 530.

²⁰ *ibid*, s. 382-383.

²¹ *ibid*, s. 258.

²² Trotskij, Brev till vänner i SSSR, 1930. (Trotskij-arkivet T 3279)

grundläggande frågorna kunde inte tolereras.

Hotet var allvarligt även om det för tillfället bara var underförstått i Oppositionens idéer. Ignatovs teser hade varnat för de troliga följderna av att ”folk från de borgerliga och småborgerliga skikten i stora grupper går in i vårt parti” plus ”de stora förluster proletariatet fick utstå under inbördeskriget”.²³ Men av det ena följde det andra. Kort tid efter kongressen hävdade Bogdanov och gruppen ”Arbetarsanning”^{*} att revolutionen hade slutat i ett ”fullständigt nederlag för arbetarklassen”. De framförde anklagelsen att ”byråkratin tillsammans med NEP-männen hade blivit en ny bourgeoisie, som var beroende av arbetarnas exploatering och drog fördel av deras brist på organisation ... Med fackföreningarna i byråkratins händer var arbetarna mer hjälplösa än någonsin.” ”Kommunistpartiet ... hade, efter att ha blivit det regerande partiet, partiet för organisatörerna och ledarna av statsapparaten och den kapitalistiskt baserade ekonomin ... oåterkalleligen förlorat sin förbindelse och gemenskap med proletariatet.”²⁴ Detta sorts tänkande hotade själva grundvalen för den bolsjevikiska regimen och måste skoningslöst utplånas ur de arbetandes hjärnor.

”Marxismen lär oss”, sade Lenin, ”att endast arbetarklassens politiska parti, d.v.s. det kommunistiska partiet, är i en sådan position att det kan ena, skola, organisera ... och leda alla delar av den proletära rörelsen och sålunda hela det arbetande folket. Utan detta blir proletariatets diktatur meningslös.”²⁵ ”Marxismen” lärde förstås också andra saker. Den betonade att ”arbetarnas frigörelse måste vara arbetarklassens eget verk”²⁶ och att ”kommunisterna utgör inget särskilt parti gentemot de andra arbetarpartierna”.²⁷ Det som Lenin nu predikade var inte ”marxism” utan den omogna form av leninism man kan finna i ”*Vad bör göras?*” (som han skrev 1902), den leninism som hävdade att om arbetarklassen lämnades åt sitt eget öde kunde den bara utveckla ett fackligt medvetande och att den måste erhålla politiskt medvetande utifrån, av ”vetenskapens bärare”, den småborgerliga intelligentsian.^{**} Enligt bolsjevikerna förkroppsligade partiet klassens historiska medvetande, vare sig klassen förstod det eller inte – och vare sig den ville det eller inte. Utifrån dessa förutsättningar var *varje* ifrågasättande av partiets ledarställning – vare sig i handling eller enbart i tanke – detsamma som ”förräderi” mot revolutionen, ett brott mot historien.

”Enighet” var kongressens allt överskuggande tema. Inför det föregivna hotet utifrån och ”hotet” inifrån, visade det sig inte särskilt svårt för partiledningen att få drakoniska åtgärder accepterade. Dessa inskränkte partimedlemmarnas rättigheter ytterligare. Rätten till fraktionsbildning avskaffades. ”Kongressen förklarar utan undantag *alla* sådana grupper för upplösta som har bildats kring ett eller annat program. Den kräver att upplösningen omedelbart skall verkställas ... Om detta kongressbeslut inte åtlyds medför det obetingad och ögonblicklig uteslutning ur partiet.”²⁸ En hemlig bestämmelse gav Centralkommittén disciplinära rättigheter, inklusive uteslutningar ur partiet och t.o.m. ur Centralkommittén själv (för vilket en röstövervikt på tvåtredjedelar behövdes). Dessa åtgärder, en organisatorisk vändpunkt i

²³ Tionde partikongressen (Ignatovs teser).

^{*} Ett dokument från ”Arbetarsanning” finns i *Arbeiterdemokratie oder Parteidiktatur?* (Walter Verlag 1967), ”Aufruf der Gruppe 'Arbeiterwahrheit' an das revolutionäre Proletariat”, ö.a.

²⁴ N. Karev, *O grupe "Rabotjaja Pravda"* (Om gruppen ”Arbetarsanning”), *Bolsjevik*, 15 juli 1924, s. 31 ff.

²⁵ Tionde partikongressen, resolutioner I, 531.

²⁶ K. Marx & F. Engels, [Kommunistiska manifestet](#), Stockholm 1949, s. 12.

²⁷ *ibid*, s. 32.

^{**} Men även denna grupp var av tvivelaktigt värde. Den första ryska utgåvan av ”*Vad bör göras?*” hade på titelbladet haft Lasalles bekanta sats ”partiet stärker sig självt genom att kritisera sig självt”.

²⁸ Lenin, ”Partiets enhetliga disciplin”, *Bolsjevikrevolutionen 1917*, s. 150.

bolsjevismens historia, godtogs med överväldigande majoritet. Men inte utan vissa tvivel. Karl Radek hävdade: ”Jag hade en känsla av att en ordning upprättades som lämnade oss i ovisshet om vilka den skulle användas mot. När Centralkommittén valdes hade kamraterna bland majoriteten satt upp en lista som gav dem kontrollen. Varenda kamrat visste att detta gjorts när oenigheten i partiet började. Vi vet inte ... vad för komplikationer som kan uppstå. De kamrater som föreslog denna ordning anser att den är ett vapen riktat mot de kamrater som hyser avvikande meningar. Fastän jag röstar för denna resolution känner jag att den även kan komma att vändas mot oss.” Efter att ha betonat den farliga situation som både partiet och staten befann sig i, avslutade Radek med att säga: ”låt Centralkommittén i farans stund vidta de strängaste åtgärder mot de bästa kamrater om den finner detta vara nödvändigt”.²⁹ Denna inställning, eller snarare denna mentalitet (partiet kan inte ha fel i förhållande till klassen, Centralkommittén kan inte ha fel i förhållande till partiet) förklarar många senare händelser. Den skulle bokstavligen visa sig vara en snara kring halsen på många ärliga revolutionärer. Den hjälper oss förstå både Trotskijs offentliga förnekande 1927, att Lenin någonsin kvarlämnat ett politiskt testamente, och ”erkännandena” från det gamla gardet bolsjeviker under Moskva-rättegångarna 1936-38. Partiet hade, i egenskap av institution, blivit reifierat. Det sammanfattade nu människans alienation i förhållande till den revolutionära politiken. I förhållande till dessa politiska omändringar – eller snarare till detta framträdande av vad som alltid varit en del av underströmmarna i bolsjevismen – så var konferensens egentliga ”diskussioner” av mindre betydelse. De har därför avsiktligt sparats till sist. Perepetjko, som var medlem av Arbetaroppositionen men som ännu inte frigjort sig från ”partiets” ideologiska ram, ansåg att byråkratismen (inom partiet) var upphovet till klyvningen mellan sovjetmakten och sovjetapparaten som helhet och de stora arbetarmassorna.³⁰ Medvedev anklagade Centralkommittén för ”avsteg som lett till misstro mot arbetarklassens skapande kraft och eftergifter åt småborgerligheten och de borgerliga funktionärskasterna”.³¹ För att bryta denna tendens och bevara partiets proletära anda föreslog Arbetaroppositionen att man skulle kräva att ”varje partimedlem levde och arbetade 3 månader varje år som vanlig proletär eller bonde och utförde kroppsarbete”.³² Ignatovs teser krävde att varje organ skulle bestå av minst tvåtredjedelar arbetare. Kritiken mot ledningen var bittrare än den hade varit på årtal. En delegat släppte lös en storm genom att kalla Lenin ”den störste tjinovniken” (hög ämbetsman i den tsaristiska byråkratin).³³

Ledningen spelade sitt vanliga spel. En lång resolution om fackföreningarna, som hade avfattats av Zinovjev, antogs med 336 röster mot 50 (för Trotskijs) och 18 (för Arbetaroppositionen).³⁴ ”Zinovjev gjorde sig stort besvär för att visa att detta dokument fullkomligt följde den fackföreningslinje ... som fastslagits av Första fackföreningskongressen och i parti-programmet 1919. Detta var det sedvanliga knepet, att åstadkomma en rökrیدا av ortodoxi för att dölja en omläggning av kursen.”³⁵ Dokumentet, som talade en hel del om ”arbetardemokrati”, fortsatte med att i otvetydiga ordalag understryka att partiet skulle leda all fackföreningsverksamhet.

På kongressens näst sista dag, i slutet av sessionen, utan några tidigare diskussioner inom

²⁹ Radek, *ibid*, s. 540.

³⁰ *ibid*, s. 93.

³¹ *ibid*, s. 140.

³² *ibid*, ”Resolution om partiets organisation, framlagd av Arbetaroppositionen”, s. 663.

³³ Jaroslavskij, *ibid*, rapport om anföranden av J. K. Milonov.

³⁴ *ibid*, s. 828, n. 1.

³⁵ R. V. Daniels, *op. cit.*, s. 156.

partiet och efter det att många av delegaterna redan hade lämnat kongressen, framlade Lenin sin plan beträffande den Nya Ekonomiska Politiken. Han föreslog att tvångsrekquisitionerna av spannmål från bönderna, ett av ”krigskommunismens” mest hatade inslag, skulle ersättas med ”naturaskatt”. Det skulle bli slut på regeringens kontroll av spannmålslagren och sålunda skulle en fri marknad för spannmål åstadkommas. Detta betydelsefulla förslag följdes av fyra tiominutersinlägg från kongresslokalen. Den officiella rapporten från tionde kongressen är på 330 sidor, av vilka bara 20 ägnas åt NEP!³⁶ Det som kongressen främst sysslat med hade tydligen varit något annat!

Den inre åtstramningen blev nu allt hårdare. En resolution röstades igenom som underströk att ”Centralkommitténs mest aktuella uppgift var det eftertryckliga genomförandet av enhetlighet i partikommittéernas struktur”. Antalet ledamöter i Centralkommittén utökades från 19 till 25 och 5 av dessa skulle enbart ägna sig åt partiarbete (speciellt att besöka provinskommittéer och närvara på provinsiella partikonferenser).³⁷ Den nya centralkommittén genomförde genast en grundlig ändring av Sekretariatets sammansättning. Trotskisterna (Krestinskij, Preobrazjenskij och Serebrjakov), som ansågs som ljumma i sitt stöd för den leninistiska linjen, avsattes alla från Centralkommittén. Grundliga ändringar genomfördes också i Orgbyrån och i sammansättningen av en rad regionala partiorganisationer.³⁸ ”Disciplinerade”, ”säkra” medelmåttor tillsattes på alla plan. ”De organisatoriska ändringarna 1921 var en avgörande seger för Lenin, leninisterna och den leninistiska åskådningen om partilivet.”³⁹ Partiet, som hade bestämt målet, bestämde nu också medlen.

³⁶ L. Schapiro, op. cit., s. 308.

³⁷ Tionde partikongressen, resolutioner, s. 522-526.

³⁸ R. V. Daniels, op. cit., s. 151-152.

³⁹ *ibid*, s. 152.

Epilog

Maj 1921

Metallarbetarförbundets allryska kongress

Detta förbund hade visat sig vara ryggraden i händelserna 1905. Bolsjevikerna hade tagit över det redan 1913. Det hade tagit initiativ till fabrikskommittéer och hade försett Röda Gardet med många detachement. Det stod nu under starkt inflytande av Arbetaroppositionens idéer. Dess ledare, Medvedev, var en aktiv medlem av Oppositionen. Hans grepp om förbundet måste brytas.

På metallarbetarkongressen överlämnade partiets Centralkommitté en lista på kandidater – som man rekommenderade till facklig (sic!) ledning – till förbundets partifraktion. Kongressombuden röstade ner denna lista och detsamma gjorde förbundets partifraktion (med 120 röster mot 40). Varje upptänklig påtryckning utövades då på dem. Oppositionen måste krossas. Centralkommittén nonchalerade då omröstningen och tillsatte en egen förbundsstyrelse.⁴⁰ Så fungerade alltså systemet med ”valda och återkallbara delegater” – valda av förbundets medlemmar och återkallbara av partiledningen!

17-25 maj

Fjärde allryska fackföreningskongressen.

Denna kongress skulle diskutera fackföreningarnas roll i den nya, privatägda sektorn, som godkänts av NEP. Tomskij, som var ordförande i Fackföreningarnas allryska centralråd, fick i uppdrag av Centralkommittén att utarbeta de lämpliga ”teserna” och att få dem antagna, först av partifraktionen och därefter av hela kongressen. Allt gick planenligt tills kongressen, med 1.500 röster mot 30, också antog en till synes oförarglig motion, framlagd av Rjazanov på partifraktionens vägnar, som medförde en större skandal. Det centrala stycket i resolutionen fastslog: ”fackföreningsrörelsens ledande personer måste väljas under partiets allmänna vägledning, men partiet måste göra särskilda ansträngningar för att möjliggöra en normal proletär demokratisk ordning, speciellt inom fackföreningarna, där valet av ledare bör överlämnas åt fackföreningsmedlemmarna själva.”⁴¹

Centralkommittén var ursinnig. Den angrep kongressen med all kraft. Tomskij, som inte ens hade stött resolutionen, återkallades genast som representant för Centralkommittén. Han ersattes av så välkända fackföreningsmän som Lenin, Stalin och Bucharin, vars uppgift var att kuva den trilskande fraktionen. Rjazanov förbjöds att någonsin delta i fackföreningsverksamhet igen.

En speciell kommission, ledd av Stalin, inrättades för att ”utreda Tomskijs agerande”. När utredningen väl var slutförd beslöt man att skarpt tillrättavisa honom för hans ”brottsliga försumlighet” (i att låta kongressen uttrycka sina egna önsknings). Tomskij avlägsnades från alla sina uppdrag inom Fackföreningarnas allryska centralråd. Beträffande partifraktionen så ”övertalades” den att ta tillbaka sitt beslut från dagen innan. Det finns ingen information om hur det gick för de hundratals andra som stödde resolutionen. Men vem brydde sig om det? 1917 hade det förkunnats att ”varje kock skall lära sig styra staten”. 1921 var staten helt tydligt mäktig nog att styra varje kock!

⁴⁰ *Izvestija Ts. K.* nr 32 1921, s. 3-4. Se också Schapiro, op. cit., s. 323-324.

⁴¹ Rjazanov, Elfte partikongressen, s. 277-278. Se också Schapiro, op. cit., s. 324 -325.

Avslutning

De händelser som beskrivits i denna pamflett visar att beträffande den industriella politiken finns det en tydlig och obestridlig länk mellan vad som hände under Lenin och Trotskij och stalinismens senare praktik. Vi vet att många inom den revolutionära vänstern kommer att finna detta påstående svårt att svälja. Vi är emellertid övertygade om att en ärlig genomgång av fakta inte kan leda till något annat än denna slutsats. Ju mer man tar fram i ljuset från denna period, desto svårare blir det att förklara – eller ens se – den ”klyfta” som man påstår skiljer vad som hände på Lenins tid från vad som hände senare. Verklig kunskap om fakta gör det också omöjligt att acceptera – som Deutscher gör – att hela händelseutvecklingen var ”historiskt oundviklig” och ”objektivt förutbestämd”. Den bolsjevikiska ideologin och praktiken var *i sig själv* viktiga och ibland avgörande faktorer för utvecklingen, i varje kritiskt skede av denna kritiska period. Nu när mer fakta finns tillgängliga bör det inte längre vara möjligt att mystifiera sig själv i dessa frågor. Om någon som har läst dessa sidor fortfarande är ”förvirrad” så är det därför att de vill vara det – eller därför att (om de i framtiden vill dra fördel av ett samhälle liknande det ryska) det ligger i deras intresse att vara det.

Att så många som hela sitt liv tillhört den socialistiska rörelsen känner till så lite om denna period är inte särskilt förvånande. Under den första uppblussande entusiasmen för den ”segerrika socialistiska revolutionen” 1917 var det nästan oundvikligt att enbart segrarnas åsikt kunde göra sig hörd. Under många år tycktes det enda alternativet vara socialdemokratins hycklande jämranden eller den öppna kontrarevolutionens morranden. Den frihetligt revolutionära oppositionens röst hade snyggt och prydligt tystats.

”Vae victis” sade gallern Brennus när han kastade sitt tunga svärd på vågen som vägde lösen, för att häva Roms belägring. ”Ve de besegrade” har sannerligen varit historiens omedelbara dom genom tiderna. Detta är orsaken till varför man hörde så lite talas om de revolutionärer som inte väntade till 1923, utan redan 1918 såg den riktning det ryska samhället rörde sig i och gav sin opposition tillkänna, ofta med livet som insats. De, och själva minnet av dem, utplånades under de följande decenniernas stora byråkratiska svallvåg, som med en förskönande omskrivning brukar kallas ”uppbyggandet av socialismen”.

Det är inte bara under de senaste åren, när den ”segerrika” revolutionens frukter började skördas (i Ungern, Tjeckoslovakien och annorstädes), som utbrett tvivel har framkommit och verkliga frågor ställts till sist. Det är först nu som seriöst arbete ägnas åt att komma åt rötans verkliga orsak (den bolsjevikiska inställningen till produktionsförhållandena) och uppmärksamheten åter vänds mot de ”besegrades” profetiska varningar. Oerhört mycket värdefullt material rörande dessa begynnelseår återstår ännu att återföra till den revolutionära rörelsen, vilket det rätteligen tillhör.

Femtio år efter den ryska revolutionen kan vi beskåda några av de problem som så hett diskuterades mellan 1917 och 1921 i skarpare belysning. De frihetliga revolutionärerna 1917 gick så långt de kunde. Men idag kan vi tala utifrån verkliga erfarenheter. Ungern 1956 och Frankrike 1968 har satt ljuset på de moderna byråkratiska kapitalistiska samhällenas problem och beskaffenheten hos den revolutionära opposition de frambringat. Det irrelevanta och oväsentliga har svepts åt sidan. Vår tids centrala frågor uppfattas nu alltmer som människans herravälde över sin omgivning och över de institutioner hon skapar för att lösa de uppgifter som möter henne. Skall människan kontrollera sina skapelser eller kommer dessa att behärska henne? I dessa frågor finns inbäddade de ännu mer grundläggande frågorna om människans eget ”falska medvetande”, om hennes avmystifiering i förhållande till förvaltningens ”svårig-

heter”, om att återge henne hennes själv tillit, om hennes möjlighet att försäkra sig om kontroll över den delegerade makten, och om hennes åter tillägnande av *allt* som kapitalismen har tagit ifrån henne. I denna fråga finns också innesluten hur man skall frigöra den oerhörda skapande kraft som finns hos varenda en av oss och hur man skall använda denna för mål som vi själva valt.

I kampen för dessa mål kommer bolsjevismen slutligen att betraktas som ett monstruöst missfoster, den sista skrud som den borgerliga ideologin klädde sig i när den höll på att brytas ner från grunden. Bolsjevismens betonande av massornas oförmåga att uppnå ett socialistiskt medvetande genom sina egna livserfarenheter under kapitalismen, dess förordande av ett hierarkiskt uppbyggt ”elitparti” och av ”centralisering för bekämpandet av bourgeoisins centraliserade statsmakt”, dess proklamerande av den ”historiska förstfödsrätten” för dem som hade accepterat en speciell syn på samhället (och dess framtid) och den påbjudna rätten att bestämma denna syn för andra – om nödvändigt genom en gevärsmynning – allt detta kommer att ses för vad det är: det borgerliga samhällets sista försök att bevara sin bestämda uppdelning i ledare och ledda och att upprätthålla de auktoritära sociala förhållandena på alla områden av det mänskliga livet.

Om den revolution som kommer skall ha någon mening måste den vara djupt frihetlig. Den kommer att baseras på ett grundligt tillägnande av hela den ryska erfarenheten. Den kommer att vägra att byta ut en uppsättning härskare mot en annan, en hop utsugare mot en annan, en grupp präster mot en annan, en auktoritär lära mot en annan, eller en insnörpt ortodoxi mot en annan. Den måste rensa ut alla de falska lösningar som inte är något annat än överblivna uttryck för människans fortsatta alienation. En verklig förståelse av bolsjevismen kommer att vara en viktig beståndsdel i varje revolution som strävar efter att överskrida *alla* former av alienation och själv mystifikation. När det gamla samhället går under måste både bourgeoisin och byråkratin begravas under dess ruiner. De verkliga rötter som de uppstod ur måste förstås. I denna gigantiska uppgift skall den kommande revolutionen hämta sin styrka och sin inspiration från miljoners verkliga erfarenhet, både i öst och väst. Om den så bara marginellt består av denna lilla bok har vår strävan varit värd sitt pris.